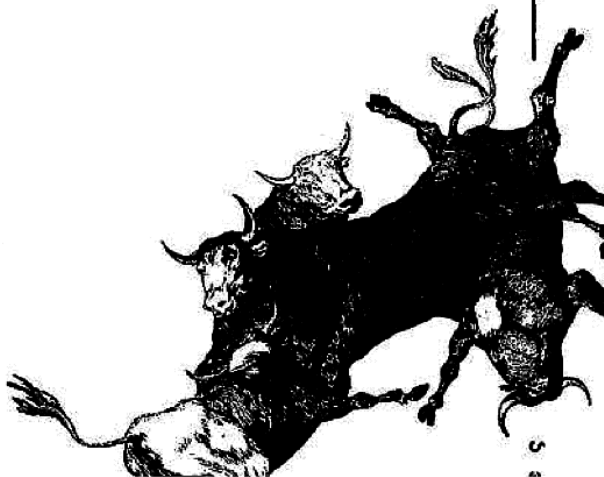

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ
ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ
ΓΚΙΑΚ
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ο Δημοσθένης Παπαμάρκος γεννήθηκε το 1983 στη Μαλεσσίνα Λοκρίδας. Έχει εκδώσει τα μυθιστορήματα *Η Αδελφότητα του Πυργίου* (Αρμός, 1998) και *Ο Τέταρτος Ιππότης* (Κέδρος, 2001), και τη συλλογή διηγημάτων *ΜεταΠοίηση* (Κέδρος, 2012), που ήταν υποψήφια για το κρατικό βραβείο λογοτεχνίας στην κατηγορία Διήγημα-Νουβέλα. Είναι υποψήφιος διδάκτορας Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης.

TKIAK

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

ΓΚΙΑΚ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

82

· αντίποδες

Γ' έκδοση: Απρίλιος 2015

ISBN: 978-618-81646-4-2

© 2014 Δημοσθένης Παπαμάρκος και αντίποδες

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Μάρω Κατσίκι

Εικόνα εξωφύλλου: Francisco Goya, «Disparate de toritos» (1815-1819).

αντίποδες

Κάλβου 8-10, 11473, Αθήνα

τηλ.: 210 6471188

ekd.antipodes@gmail.com

www.antipodes.gr

Στον Γιώργο Γούση, τον φίλο μου

Γκιακ αρσ. [ǵak] (εν. με οριστ. άρθρο γκιάκου) 1. αίμα
2. (νομ.) δεσμός συγγένειας που προκύπτει από κοι-
νή καταγωγή, συγγένεια εξ αίματος, συγγενής εξ αί-
ματος (αντιθ. εξ αγχιστείας) 3. φόνος που γίνεται για
λόγους εκδίκησης, εκδίκηση, αντεκδίκηση 4. φυλή

[ETYM. αρβαν. γκιακ < αλβ. gjak]

Ντο τ' α πρες κοτσίδετε

Αφού με ρώτηξες θα σου πω, Αντώνη. Κι έτσι είν' και το πρεπό μιας κι ήρθα στο σπίτι σ' μέσα και σου ζητάω ό,τι σου ζητάω. Θα μου δώσεις όμως μπέσα πως θα μείνει σε τούτο δω το τραπέζι. Εγώ κι εσύ και κανένας άλλος. Δεν είναι που το 'χω ντροπή, αλλά κάλλιο μη μαθευτεί. Μετά δε θα βαστιέται το πράμα. Κάνε υπομονή και θα καταλάβεις το γιατί.

Την αδερφή μου τη Σύρμω τη θυμάσαι. Ναι, στάσου, δε σ' το λέω γι' αυτό. Άσε με να σου πω. Η Σύρμω, που λες, κι εγώ ήμασταν οι μικρότεροι. Ήταν, δηλαδή, κι ο Χριστόφορος, αλλά πέθανε εκεί στα ένα

δυο το παιδάκι, θιοσχωρέστον, κι ούτε που προλάβαν να το λογιάσουμε γι' αδέρφι. Με τη Σύρμω ήμανε πιο κοντά απ' όλους. Βλέπεις, τον Σταμάτη και τον Βασίλη τους είχε κάνει η μάνα μ' νωρίς κι ώσπου να

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

γίνω κάπως γω, αυτοί ήτανε κιόλας άντρες για παντρεία. Τα στερνοπούλια ήμασταν μεις. Εγώ κι η Σύρμω. Ήτανε πιο μεγάλη τέσσερα χρόνια από μένα, ήτανε και κορίτσ', κι απ' όλους πιο πολύ αυτή με μάζεβε. Με μεγάλωσε, δηλαδή, στην κυργιολεξία. Έφευγε η μάνα μ' κι ο πατέρα μ' στις δουλειές με τους άλλους τους μεγάλους και μ' άφηνε με την αδερφή μ', γιατί κι η γιαγιά μ' η μακαρίτισσα είχε αρχίσει να στραβώνεται τότες και δεν της είχε και πολλή εμπιστοσύνη. Όσο θυμάμαι γω τον εαυτό μ' μικρό, τη Σύρμω θυμάμαι να μου βάνει να φάω, να με πλιένει, να με ξεσκατίζει, να με βάνει για ύπνο. Και δεν ήμανε κι εύκολο παιδί. Κακορίζκος, στραβόξυλο. Όλο με την γκρίνια. Αλλά μια φορά δε με μάλωσε. Έτσι να βαρυγκομήξει κι εκείνη σαν παιδί, να πει άμε στο διάλο. Όλο με το γλυκό το λόγο, όλο με την υπομονή. Τακούλη μ' και

Τακούλη μ', μ' είχε. Σα μανούλα. Να σκεφτείς, μια φορά που μ' είχε πιάσει η μάνα μ' και μ' έδερνε, για τα τις, ούτε που θυμάμαι, μπήκε η Σύρμω στη μέση και λέει, μάνα, άσ' το κούτσικο, παιδί 'ναι, τόσο του 'κοψε τόσο έκαμε. Κι αρπάζει η μάνα μ' απ' τα νεύρα κι αρχινάει αυτήνανε στο ξύλο. Συ που του σκώνεις την ουρά, της είπε. Κι η Συρμούλα ούτε κιχ. Κι άμα ξαπλώσαμε δίπλα δίπλα το βράδυ, με πήρε έτσ' αγκαλιά και μ' είπε, μη στεναχωριέσαι, Τακούλη μ'. Είμαι γυναίκα μεγάλη και δεν πονάω που με βαράει η μάνα. Να, στο σταυρό που σου κάνω, έτσι μου 'πε. Και τι; Κορτσάκι κι αυτή μικρό. Δώδεκα δεκατριώ θα 'ταν δε θα 'ταν τότες. Τόσο καλόβολη κι επιδέξια ήταν, σα γυναίκα μεγάλη. Αφού θυμάμαι τη θεια-Ντίνα, που 'λεε στη μάνα μ', Παγώνα, τούτη δω, τόσο άξια που 'ναι, θα σου δώκουνε προίκα, δε θα σου ζητήξουνε. Μη σ' τα πολυλογώ, μικρός όλο πίσω από κείνη έτρεχα. Με το 'να χέρι έκαμα πράματα και με το άλλο

χισα ν' αντρεύω, πάλι γύρω γύρω από την αδερφή μ'. Τόσο που μ' έπιασε μια μέρα και μου είπε, σύρε ρε να παίξεις με τ' άλλα τα παιδιά. Κορίτσ' είσαι που όλο κλωθογυρνάς δώθε στ' αργαλειό; Μ' είχε πειράξει πολύ τότες αυτό που 'χε πει, τόσο που ούτε της γύρ-σα κουβέντα. Γω που δεν χάριζα σε κανέναν, σαν το σκυλί. Αλλά κατάλαβα που το 'λεε από αγάπη, βλέ-πεις. Με τα πολλά έφτασε κείνη να γίνει κοπέλα για παντρεία κι εγώ αντράκι και πάλιε αχώριστοι. Κι έλεε η μακαρίτισσα η μάνα μ', κι απόψε να πεθάνω, ήσυχη θα πάω που 'ν' τα παιδιά μ' τόσο μονιασμένα και το 'να στέκεται στ' άλλο. Πατί άμα μεγάλωσα και γίνηκα άντρας, Αντώνη, από τη Σύρμω γίνηκα.

Ένα βράδυ, που λες, γυρνάω απ' τη Λιούμλια που 'χα πάει να ποτίσω τα ζα. Μπαίνω σπίτι κι όπως το 'χα συνήθειο προτού ανοίξω καλά καλά την πόρτα, φω-νάζω στη Σύρμω να μου κενώσει να φάω. Βλέπω που δεν παίρνω απόκριση, φωνάζω ξανά. Τίποτα. Κοιτάω. Άδειο το σπίτι. Ούτε η Σύρμω ούτε η μάνα μ' ούτε ο πατέρα μ'. Βγαίνω ξανά μια έξω στην αυλή, ξαναφω-νάζω, ξανά τίποτα. Με τα πολλά, κοιτάω στον αχερώ-να, στον καμπινέ, όπου μου πήγαινε και δε μου πήγαι-νε το μυαλό. Λέω, δε μπορεί, έπεσε η νύχτα και δεν

είναι κανένας στο σπίτι; Πάω χτυπάω την πόρτα στη
θεία μου δίπλα, κι εκεί κανένας. Παραδίπλα στον
άλλο, τίποτα. Ανησύχησα. Μου γύρναε το μυαλό
σβούρα. Λέω, τι κακό γίνηκε και δεν είναι κανείς στα
σπίτια τους. Λέω από μέσα μ', μη βάνεις όλο το κακό
με το νου, κάτι θα 'ναι, θα γυρίσουνε. Είν' κι η ώρα
αργά, δεν μπορούνε να γυρνάνε για πολύ. Αλλά πέ-
φτει πίσσα το σκοτάδι και πάλιε κανένας να γυρίσει.
Κι εκεί που είμαι και συλλογιέμαι να πάω στο καφε-
νείο να ρωτήξω, να ιδώ μη γίνηκε κάνα μεγάλο κακό,

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Ξέρω γω, κι είναι όλοι στην εκκλησία, ακούω που ανοί-
γει η εξώπορτα και μπαίνει ο πατέρα μ' με όλα τ' αδέρ-
φια του, πίσω η μάνα μ' με τον θείο μ', κι από πίσω ο
Βασίλης κι ο Σταμάτης με τις γυναίκες τους. Μη σ' τα
πολυλογώ, λίγο πολύ όλο το σόι κι όλοι με τα κεφάλια
κάτ', σα σε κηδεία. Είδες τη Σύρμω; με ρωτάει ο πατέ-
ρα μ', προτού προλάβω να πω κουβέντα. Τι λες; του
λέω. Η Σύρμω έφυγε αχάραγα να πάει στη βρύση να
πιάσει νερό. Εγώ ολημερίς είμαι στη Λιούμλια. Τι δου-
λειά έχω να 'μαι με τη Σύρμω; Κι εκεί μου λέει ότι από

το πρωί η Σύρμω δεν είχε φανεί. Άμα είδανε που αρ-
γει, ρωτήσανε δω κει, αλλά ούτε που την είδε κανείς,
κι ωστόσο να πιάσει το βράδυ τη γυρεύανε. Στη βρύ-
ση πήγανε, στην Παναγιά, μέχρι το Χούνι φτάσανε,
αλλά η Σύρμω πουθενά. Μου 'ρθε σα σβημάρα με το
που μου το 'πε. Με πιάνουνε κάτι νεύρα και βάνω τις
φωνές. Και τι κάθεσαι τότες, ρε γέρο; του λέω. Είν' η
αδερφή μ' χαμένη κι εσύ γυρνάς στο σπίτι; Πάρε δυο
δαδιά και πάμε κι ούτ' ένας να μη γυρίσει χωρίς να
βρεθεί η Σύρμω. Ήμανε στα δεκάξι τότες και λογιό-
μουν άντρας, αλλά όσο και να 'μουνα, το ξέρεις κι εσύ
καλύτερα από μένα, έτσ' δε μιλάς στον πατέρα σ'.
Αλλά δε μου 'πε τίποτα, ούτ' αυτός ούτε κανέννας, που
κανονικά ακόμα θα με δέρνανε που 'χα μιλήσει έτσ',
με δίχως σέβας καθόλου. Βλέπεις, και δικιο είχα, και
ξέρανε που την αγάπαγα τη Σύρμω πολύ. Μου πέσανε
πάνω μόνο με τα καλόλογα και μου ξηγήσανε που δε
φελάει να βγούμε πάλι μες στη νύχτα. Είχανε πει στον
βλάμη τ' αδερφού μ' του Βασίλη που 'ταν κυνηγός κι
είχε σκυλιά και το πρωί πρωί θ' αρχινούσαμε πάλι το
ψάξιμο και δε θ' αφήναμε πέτρα αγύριστη αν δε βρί-
σκαμε τη Σύρμω. Κάτσανε ύστερα και στρώσανε να
φάνε, κι όλοι τους ήτανε ανόρεχτοι και δε βγάνανε μι-
λιά, παρά για να πούνε πού θα κοιτάξουνε πάλι το

πρωί κι από πού θ' αρχινήσει ο καθένας. Γω μὴδ' ἔτρω-
γα μὴδε μίλαγα, μόνο σκεφτόμουνα και σκεφτόμουνα
τι να 'χε γενεὶ και δε γύρισε η Σύρμω. Κι αν ἔβαλα με
το νου μου πράματα κακά! Αλλά δεν μπόραγα να τα
πιστέψω και στο τέλος εἶπα, θα χτύπησε κάνα πόδι,
θα 'δε που δεν μπορεί να γυρίσει ταχιά και θα λούφα-
ξε πουθενά μέχρι να πάμε να τη βρούμε. Κι ἐπὶ ησύ-
χασα λίγο και κοιμήθκα.

Ξύπνησα αχάραγα, πρώτος απ' όλους, και τους
ἔβαλα πόστο να σκωθούνε και να μη χασομερήσουμε
ἄλλο. Πήγε ο Βασίλης ἔφερε τον βλάμη του και τα ζα-
γάρια, και βγήκαμε ὅλοι κομπανία και πιάσαμε τις
τέσσερις ἀκρίες του χωριού. Ὅσο να σηκωθεί ο ἥλιος
να κάψει καλά, ἐγώ, ο Σταμάτης κι ο θειος μ' ο Νίκος
εἶχαμε φτάσει σχεδόν στη Λημνιώνα, και τόπο στ'
ανάμεσο δεν εἶχαμε αφήσει ατάραχο. Εἶχαμε πει, ἅμα
φτάναμε στη θάλασσα, θα κάναμε ἓνα γύρω την
ἄμμο και θα 'ρχόμασταν μετά να πέφταμε στον Αἷ-
λια κι ἐκεῖ θ' ανταμώνουμε με τον πατέρα μ' και τον
ἄλλο τον ἀδερφό του, τον Φάνη, να δούμε ἅμα θα 'χε

βρει κανείς τη Σύρμω. Όντως κι έτσι κάναμε, αλλά στον Αϊ-Λια που φτάσαμε δε βρήκαμε κανένα. Καθόμαστε να περιμένουμε, ξανασυζητάμε σε ποια μεριά να κοιτάξουμε μετά, αλλά περνάει η ώρα, φτάνει μεσημέρι και δεν έχει φανεί ψυχή. Λέει ο θείος μ', πάμε σαπάν', κει που ψάχουνε αυτοί και θα τους πετύχουμε στο δρόμο.

Μια και δυο αρχινάμε πάλι και παίρνουμε το μονοπάτι πίσω απ' τον Αϊ-Λια με το σκυλί αφημένο να πάει μπροστά σ' όλο το δρόμο και μεις να κοιτάμε σ' ό,τι κρυψάνα είχε το μέρος. Με το που φτάνουμε στη δικέλλα που στρίβει μια για το χωριό μια για το μοναστήρι, ακούμε που πίσω απ' τη ράχη έρχονται φωνές. Αρχινάει να γαβγίζει το σκυλί, αρχινάω να τρέχω κι

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

εγώ προς το μέρος, και με το που βγαίνω απάν' βλέπω τον πατέρα μ' και τον άλλον τον θείο μ' που κάθονται σκυμμένοι, μισοκρυμμένοι πίσω από ένα σκίνο. Τρέχω, κι εκεί που τοιμάζομαι να τους τροκιμήξω που χασομεράνε, βλέπω τη Σύρμω. Ξαπλωμένη τ' ανάσκελο κι είχε το πρόσωπο στα αίματα. Είχε βγά-

λει ο πατέρα μ' το σακάκι του και το 'χε ρίξει πάνω στο κορμί της, κι ο θειος μ' παραδίπλα κράταε στα χέρια του τις δυο κοτσίδες της, κομμένες, να κρέμονται σαν ψόφιες δραγκολιές. Τρέχα στο χωριό, μου λέει ο θειος μ', και σύρε φέρε τ' άλογο και μια βελέντζα, και πες και του γιατρού να 'ρθει κοντά. Μια που μου το 'κανε και μια που βάζω τα πόδια στην πλάτη και κάνω το δρόμο με μιαν ανάσα. Όσο να ξαναγυρίσω είχανε μαζευτεί κι όλοι οι άλλοι κι άκουγα τα κλάματα της μάνας μ' απ' τα μακριά μαζί με τα ουρλιαχτά απ' τα σκυλιά. Κατεβαίνω απ' τ' άλογο και τους κάνω όλους πέρα να περάσει ο γιατρός και μαζί του πέφτω κι εγώ δίπλα στη Σύρμω και κοιτάω που αρχινάει να την πασπατεύει και να την ψάχει. Κι έλεγα από μέσα μ', κάνε να ζει και να γίνει καλά. Παναγία μ', και σ' το τάζω να γίνω καλόγερος. Μόνο να 'ναι καλά η Σύρμω. Δεν της ήταν γραφτό όμως. Λέει ο γιατρός, το κορίτσ' ίσα π' ανασαίνει. Το κεφάλι και τα μέσα της είν' όλα μαντάρα. Είν' άσκημα πολύ κι ούτε μόνη της θα γιάνει ούτε γω μπορώ να κάνω άλλο τίποτα. Είναι θαύμα που τη βρήκατε ζωντανή, αλλά και να τη σηκώσετε, μέχρι το χωριό δε θα ζήσει. Άμα θέτε να της κάνω μια ένεση να μην πονάει, αλλά αφήκετέ τηνα δω, να μην τυραννιστεί άλλο.

Κει κάτσαμε και τη χαϊδέψαμε και την αγκαλιάσαμε και παρηγοριά δεν πήραμε που 'ταν στα χέρια μας, γιατί την κλάψαμε σαν πεθαμένη όσο ήταν ακόμα ζωντανή. Δεν μπόραγα να της πω κουβέντα, μόνο

ΝΤΟ Τ' Α ΠΡΕΣ ΚΟΤΣΣΙΔΕΤΕ

είχα βαλθεί να της δροσίζω το πρόσωπο με το μαντήλι, κι όταν άρχισε να σπαρταράει απ' την κάψα κι απ' τον πόνο, τη φίλησα και είπα από μέσα μ', άι μανα μ', άι καρδούλα μ', μην κάνεις άλλο κουράγιο. Φεύγα να ξεκουράζεσαι κι εσύ. Σα να μ' άκουσε, Αντώνη, σα να με κατάλαβε που την κοιτούσα έτσι στα ματάκια της μέσα, γιατί αυτή μ' είχε σα γιο κι ήξευρε το καθετίς μου. Και τότες ξανάσανε κι αλαφρώθηκε. Με σηκώσανε και μένα μαζί με κείνη, γιατί άλλο πια δε με βαστάγανε τα πόδια μ', κι άλλο τίποτα δε θυμάμαι απ' το γυρισμό μόνο που περπάταγα δίπλα στ' άλογο και την κράταγα απ' το χέρι κι όσο προχωρούσε ο δρόμος κρυώνανε και τα δαχτυλάκια της.

Τα επίλοιπα δεν έχει όφελος να σ' τα πω. Κάθε φορά που τα θυμάμαι, κάθε φορά ορφανεύω απ' την αρχή. Ξέρεις όμως που είπανε ότι η Σύρμω δεν είχε πέσει να χτυπήσει. Κάποιος την είχε βρει εκεί που

πήγαινε και την είχε χαλάσει. Αυτό είναι σίγουρο. Κι όταν την πίστεψε πεθαμένη, έκοψε και τις κοτσίδες της και τις πέταξε στα σκίνα παραδίπλα. Εκεί τις είχε βρει κι ο θείος μ'. Ε, λοιπόν, όταν το 'μαθα πήρα όρκο να τον βρω τον φονιά. Γύρισα στο μέρος που 'χε απα-
ρατήσει την αδερφή μ' κι έπιασα την πέτρα που 'χε ακουμπήσει το κεφάλι της κι ορκίστκα στην πέτρα να τον σκοτώσω και να τον κρύψω, έτσ' που να μην τονε βρουνε ούτε τα θηρία. Έτσ' όπως έκανε κι αυτός με τη Σύρμω.

Στα δυο χρόνια ανάμεσο που πέθανε η αδερφή μ' και που πήρανε τη σειρά μ' για τη Μικρασία ο νους μ' δεν ησύχαζε. Πάγαινα στα χωράφια, στις ελιές, στα πρόβατα, στο καφενείο, στην εκκλησία κι όλο παρα-
φύλαγα και κοίταγα γύρω γύρω να δω κάνα χούι πα-
ράξενο, ν' ακούσω καμιά κουβέντα κρυφή, μπας και μάθω ποιος είν' ο φονιάς. Μου 'χανε πει τ' αδέρφια μ'

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

ότι ήτανε ξένος, ότι χωριανός δε θα 'κανε τέτοιο κακό. Να τ' αφήσω αυτό το σαρακι, γιατί μονάχα εμέ-
να θα 'τρωγε στο τέλος. Μα γω το 'ξερα πως ήτανε δικός μας. Κει που τη βρήκαμε δεν περνάει δρόμος γι' αλλού, κατάλαβες. Το μέρος είναι χωσιά, δεν είναι για

διαβάτες. Πρέπει να θες να πας να πέσεις εκεί. Κι αυτός που το 'χε κάνει ήξερε, για τ' αυτό την είχε κρύψει εκεί κιόλας. Μη σε ζαλίζω, δεν έχει σημασία. Τότες άκρη δε βρήκα. Κι έπειτα έφυγα.

Στη Μικρασία στην αρχή ήμανε στα μετόπιστεν. Με τον καιρό στείλανε και τη δικιά μ' τη μονάδα στο μέτωπο. Αλλά μη βάνεις και τίποτα φοβερό με το νου σου. Οι Τούρκοι ήτανε στην τρεχάλα. Πού και πού μόνο τίποτα ντουφεκιές δω κι εκεί, όταν πέφταμε σε τίποτα Τσέτες που 'χαν ξεμείνει, αλλά δεν ήταν κίντυνος σοβαρός. Ήτανε όμως άγρια. Είχαμε εντολές να διώξουμε τους Τούρκους απ' τα γύρω μέρη, κι αυτά τα πράματα δε γίνονται με το σεις και με το σας. Να σ' το πω αλλιώς, θερίζαμε και σπέρναμε μ' αλάτι. Κα νένας δε θα σου ειπεί τι έκανε κείθε πέρα, αλλά, Αντώνη, ξεμάθαμε να 'μαστε ανθρώποι. Καμιά φορά βλέπω όσους γυρίσαμε απ' τη σειρά μ' στο δρόμο και συλλογιέμαι όσα 'χω δει με τα μάτια μ' να κάνει ο κα-
θείς και ριγάω. Αλλά πάλι, σάμπως δεν έκανα κι εγώ; Το μόνο, που δεν πείραξα γυναίκα, κι όχι επειδής δεν το σκεφτόμανε, αλλά να, κάθε φορά μου 'ρχόταν στο μυαλό η αδερφή μ' και δεν μπόραγα.

Είχα ιδεί που λες πολλά, τόσα που έτσ' και δει ο άνθρωπος κρυώνει και πια άλλο δε θωρεί, αλλά μια μέρα εγώ και δυο άλλοι είχαμε μπει σ' ένα σπίτι, δήθεν να ψάξουμε για όπλα, και βρίσκουμε μέσα μόνο δυο γυναίκες. Η μια γριά, η άλλη νέα. Μάνα και κόρη. Μας λέγανε τι μας λέγανε, εμείς χαμπάρι. Τα

ΝΤΟ Τ' Α ΠΡΕΣ ΚΟΤΣΙΔΕΤΕ

φέραμε όλα τούμπα να βρούμε τα όπλα. Ψέματα. Να τους διώξουμε θέλαμε και ψάχαμε κάτι να πούμε. Εκεί λοιπόν που 'χω βγει με τον έναν κι είμαστε στον αχερώνα και σκοτώνουμε τα ζα, ακούω ουρλιαχτά απ' το σπίτι. Σημασία εμείς. Ξανά και ξανά. Με τα πολλά τελειώνουμε τι έχουμε να κάνουμε, κι όπως γυρνάμε βλέπω τον τρίτο να βγαίνει απ' το σπίτι. Τι γίνηκε, ρε; του λέω. Μου χαμογελάει και λέει, πάγαινε γυρεύοντας η πουτάνα, αλλά την κανόνισα καλά. Καλά της έκανες, του λέω, αλλά κείνη την ώρα το μάτι μ' πέφτει στα χέρια του. Στο 'να κράταε ένα μαχαίρι και στο άλλο δυο κοτσίδες κομμένες. Να ξέρεις ότι όταν γινόντουσαν τέτοια, χούγια βγαί-

νανε πολλά. Άλλος έκοβε τα βυζιά, αλλουνού τ' άρεσε να παίρνει μαζί ένα κομμάτι απ' τα ρούχα. Τέτοιο χούι όμως δεν είχα ματαδεί. Με κάψαν τα κρεμμύδια. Λέω από μέσα μ', ιδέα μ' θα 'ναι. Τυχαίνει καμιά φορά και κάνα παράξενο.

Στο δρόμο που γυρνούσαμε στο στρατόπεδο, τον βλέπω κάνει ένα έτσ' και πετάει τις κοτσίδες σε κάτι θάμνους. Με πέρασ' ένα ρίγος, λες και μου τις χτύπησε στο πρόσωπο, και τότες ήταν που τ' αποφάσισα να τον έχω από κοντά, να ιδώ. Δεν ήτανε και πολύ δύσκολο, γιατί στη μονάδα εγώ, αυτός κι άλλοι εννιά ήμασταν απ' το χωριό, οπότε δεν του φάνκε παράξενο που άρχισα να τον κάνω πολύ παρέα. Με τον καιρό φτάσαμε και τρώγαμε απ' την ίδια караβάνα, που λέει ο λόγος. Ένα έκλεβε αυτός, μαζί μ' το μοιραζόταν. Ένα έκλεβα εγώ, το ίδιο. Κι όπου παγαίναμε, πάλι μαζί. Φίλιππος και Ναθαναήλ. Έτσ' μας λέγανε. Κι έτσ' που σ' όλα ήμασταν μαζί, έμαθα κι όλα του τα κουρσούμια κι όλα του τα χούγια. Αλλά το πιο μεγάλο, αυτό που δεν κρυβόταν, ήταν οι γυναίκες. Και μιας κι εκεί που ήμασταν δεν είχε ποντάνες, οι ξένες οι γυναίκες. Κάθε φορά που

τις χάλαε, κάθε φορά τους έκοβε τις κοιτίδες. Δεν τις κράταε όμως. Πάντα τις πέταε ύστερα.

Άμα είδα αυτά και σιγουρευτικά, Αντώνη, είπα πρέπει να τον σκοτώσω τώρα, δω που είμαστε. Βλέπεις, ήμασταν στον πόλιομο και δεν ήξερες τι μπορούσε να γίνει. Τη μια μέρα ήσουν, την άλλη δεν ήσουν. Λέω, πρέπει να προλάβω, κι ας είναι κίντυνος να με εκτελέσουν κι εμένα άμα μαθευτεί. Δεν ήθελα να πατήσω τον όρκο. Και την ώρα κείνη είπα να χιμήξω να του ανοίξω το κεφάλι στον τόπο, αλλά βαστήχτηκα, γιατί λέω, να κάνω πρώτα σκέδιο, να το σιγουρέψω. Μην γίνει τίποτα λάθος και ζήσει ο πούστης. Γιατί άμα ήταν κι άλλοι γύρω, μπορεί να προλαβαίνανε να τον σώσουν απ' τα χέρια μ'.

Δεν άργησα πολύ να βρω ευκαιρία. Δυο τρεις μέρες μετά μας στείλανε και κάψαμε απ' άκρου σ' άκρου ένα χωριό κοντά στο Αλασεχίρ. Μας είχανε πει να μη μείνει πέτρα στην πέτρα. Ούτε πετούμενο ζωντανό στο χωριό. Κάναμε ό,τι κάναμε και στο γυρισμό τον ξακρίζω και του λέω το και το. Μου 'πε ένας Τούρκος ότι είχε κρυμμένες κάτι λίρες χρυσές και θα μου τις έδινε άμα

τον άφηνα. Και τι έκανες; με ρωτάει. Του 'πα θα σ' αφήσω άμα μου πεις, μου 'πε και μετά τον καθάρισα. Πρέπει να κάνουμε κουμάντο να γυρίσουμε να κοιτάξουμε. Ναι, μου λέει. Άμα γυρίσαμε, πάω και βρίσκω τον δοικητή, του λέω τα ίδια. Λέω, άσε μας να πάμε κι οι μισές δικές σου. Μου 'δωκε το λεύτερο, παίρνω μια τριχιά και δυο άλλα πράματα και τον άλλονα και ξανακινάμε για το χωριό. Στο δρόμο μου 'τανε μες στη χαρά. Μου 'λεε τι θα 'κανε με τις λίρες, πώς θ' αγόραζε αυτό το κτήμα στο χωριό, ποια θα ζητούσε για γυναίκα τώρα που θα 'ταν πλούσιος και τέτοια πράματα. Γω έκανα τον χαζό και τον τσιγκλούσα κι άλλο. Θα 'μαστε αρχόντοι, τον φούσκωνα, θα τρώμε κάθε μέρα κρέας.

ΝΤΟ Τ' Α ΠΡΕΣ ΚΟΤΣΣΙΔΕΤΕ

Με το που φτάνουμε, με ρωτάει πού να σκάψουμε. Δε χρειάζεται ρε, του είπα. Με βλέπεις να κουβαλάω φτυάρ'; Σ' ένα ξεροπήγαδο τις έχει ο γέρος τις λίρες. Έλα ακολούθα με και θα δεις. Μπαίνω μπρος και πάω και φτάνω σ' ένα σπίτι που 'χα βάλει σημάδι κείνο το πρωί. Του λέω, δω είναι. Το βλέπεις; Θα με δέσεις με

την τριχιά, θα κατεβώ κάτ' κι όταν σου κάνω σήμα ότι τις βρήκα, θα με τραβήξεις πάλι απάν'. Όπως το 'πα έτσο' κι έγινε. Αφήσαμε τα όπλα κάτ', ξεντύνομαι απ' το σακίδιο και τα συμπράγκαλα, του λέω, έλα πέρνα το γύρω απ' τη μέση μ' και δέσ' το καλά, μη λυθεί και γκρεμοτσακιστού. Κι όπως ζυγώνει κι ανοίγει τα χέρια αγκαλιά να περάσει το σκοινί γύρω μ', του τραβάω μια κουτουλιά ζυγισμένη στη μύτη και του τη σπάω. Προτού καλά καλά να κάνει βήμα πίσω, τον πιάνω απ' τους ώμους και του τραβάω άλλη μία, και μετά ξανά και ξανά μέχρι που μούσκεψε το μέτωπό μ'. Σα λιποθύμησε, τον πιάνω και τον δένω χεροπόδαρα πίσω απ' την πλάτη. Τον απόθεσα σε μια άκρια και βάλθκα να τον συνεφέρω με το νερό. Κάποια στιγμή ανοίγει τα μάτια και κάνει να πει. Ήχασες ότι οι γυναίκες που χαλάς, του λέω, έχουνε κι άντρες κι αδέρφια. Και δεν ντράπκες και καθόλου να μου κάνεις το φίλο μ' όλα όσα έκανες στην αδερφή μ'. Με κοίταε σα χαζός. Τι κοιτάς; του λέω. Τάχαμου δεν καταλαβαίνεις. Αρχίζει κάτι μυζοκλάματα. Τι είν' αυτά, ρε Τάκη, που μου λες, και τέτοια. Μετά κάνει δήθεν τον θυμωμένο κι ότι άμα λευτερωθεί θα το πληρώσω δήθεν μου ακριβά. Του τραβάω ένα χαστούκι και του λέω, μη μου κάνεις τον ανήξερο, το και το και το με τη Σύρμω. Μου πήρε καιρό να σε βρω, αλλά τώρα δεν έχεις σωμό κανένα. Πάλι αρχινάει να μου λέει ότι δήθεν δεν έκανε τίποτα κι ότι

όταν η Σύρμω σκοτώθηκε, αυτός ήταν στο Μεγαπλά-
τανο με τον πατέρα του να πουλήσουνε κάτι πρόβατα

19

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

και άμα γυρίσουμε στο χωριό να πάω να τον ρωτήξω
κι αυτόνα, να δω ότι λέει αλήθεια. Του λέω, από δω συ
δε γυρνάς, οπότε μια φορά φέρσου αντρίκεια και μο-
λόγα τι έκανες, γιατί είτε έτσι είτε αλλιώς προτού σε
σκοτώσω θα μου πεις. Κι εκεί ξαναπιάνει την κλάψα
και αρχινάει και πάλι να λέει ότι δεν είχε πειράξει τη
Σύρμω και παίρνει να ορκίζεται στα κόκαλα της μάνας
του ότι λέει αλήθεια.

Χρόνια, Αντώνη, περίμενα τη στιγμή που θα 'βρι-
σκα αυτόν που 'χε κάνει το κακό στην αδερφή μ'.
Χρόνια ολάκερα κουβάλαγα αυτή την έγνοια σαν
κάρβουνο κατάσαρκα στον κόρφο μ'. Και τώρα που
τον είχα βρει, έπρεπε ν' ατιμάσει την αδερφή μ' και με
ψέματα. Δεν μπόρεσα να κρατηθώ. Τον ρίχνω ανά-
σκελα και πιάνω και του σπάω τα δόντια ένα ένα. Και
σε κάθε δόντι τον ρώταγα, πες μου, ρε, πες μου τι της
έκανες. Έκλιαμε ο πούστης σαν κορίτσ' και να σου κι
άλλα ψέματα, ωσότου είδε που δεν είχα σκοπό να τον

αφήσω και μου λέει, τη σκότωσα. Δεν τη χάλασα αλ-
λικώτικα όμως. Άσε με να χαρείς κι εγώ θα σου πληρώ-
σω το μισό αίμα που σου πήρα στο ακέριο, άμα γυρί-
σουμε πίσω. Μόνο άσε με και στ' ορκίζομαι, ό,τι ορίζει
ο Κανόνας θα το λάβεις. Του λέω τότες, η Σύρνω δεν
είναι μισό αίμα. Νιε μαμ. Νιε μοτρ. Νιε γκιακ.¹ Άσε με,
μου λέει, κι ορκίζομαι να σ' το πληρώσω για ένα. Τα
λεφτά χαλούνε στα χέρια, τα σπίτια γίνονται χώμα,
του είπα, πο γιάκου, γιάκου βέτετ νιε βίτρα.² Ο Κα-
νόνας δεν είν' έτοσ', μου λέει. Νιε βεντ τσι γιέμι νάνι,
Κανούνι νουκ ζιχετ, του αποκριέμαι, νιέτερ βετ, νιέ-
τερ θόμι.³ Πιάνω και βγάζω από το σάκο μου μια βέρ-

δυο μέρες ολάκερες. Άμα μπορούσα, κι εσένα τόσο
αργά θα σε σκότωνα, του λέω, αλλά θα το προσπα-
θήσω. Και παίρνω και με τη βέργα του χτυπάω σε
πέντ' έξι μεριές τα πλεμόνια, κι έπειτα τον γυρίζω
στο πλάι στο 'να χέρι. Μπίτου νανί ι γκιακ, του 'πα,
καυρ το γκόρδες, το τε χώσ' νι κοπρέ.⁴ Κάθισα και
τον είδα να σπαράζει σαν το ψάρι έτσι που ανοιγό-
κλεινε το στόμα του γι' αέρα. Μέχρι να πινιγεί και να
ψοφήσει πέρασε ώρα πολλή, αλλά πάλι μου φάνηκε
λίγο, γιατί κείνη την ώρα το μόνο που 'βλεπα ήταν η
Συρμούλα, σαν τότες που βασανιζόταν μες στα χέρια
μ', κάτω απ' το λιοπύρι. Έπειτα, όπως το 'χα ταγμένο,
τον έσυρα και τον έθαψα κάτω από ένα σωρό σβου-
νιές. Αυτόνα κι όλα του.

Στη μονάδα που γύρισα, είπα στον διοικητή ότι
μας είχανε βρει Τσέτες που ψάχανε για τίποτα δικούς
τους ζωντανούς και μας είχανε χτυπήσει άσκημα. Ίσα
που 'χα γλιτώσει, του είπα. Τον άλλο να τον πιάσανε
αιχμάλωτο και ποιος ξέρει τι να 'γινε. Όλοι ξέρανε
που τον είχα φίλο και δεν τους μπήκε υποψία, κι
έρευνα πολύ δεν έγινε, γιατί κι ο διοικητής φοβότανε
μη βρει το μπελά του που 'τανε κι αυτός μπλεγμένος.
Μ' όσα γίνανε μετά, ούτε που πια θυμόντανε ποιος

είχε σκοτωθεί πού. Αγνοούμενος στους αγνοούμενους. Φύλλο στο δάσος.

Στο χωριό που γύρισα κι όλοι με βλέπανε χαρούμενο, σκεφτόντουσαν ότι ήταν που 'χα γλιτώσει. Ήταν και γι' αυτό, αλλά ήταν και που 'χα βαστήξει τον όρκο στην αδερφή μ'. Πήγα κιόλας στο μνήμα της

4. Πνίξου τώρα στο αίμα [...] κι όταν ψοφήσεις θα σε θάψω και θα στην κοπριά.

21

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

και της το 'πα. Κοιμήσου, Συρμούλα, της είπα. Σύχασε, μανούλα. Όλα τα φρόντισα. Μη γυροφέρνεις άλλο πια κείθε κάτ' που 'σαι. Και την επομένη μέρα, έβαλα έν' αρνί στην ταβέρνα του μπαρμπα-Νίδα και πήρα τ' αδέρφια μ' και τους γονιούς να γιορτάσουμε, κι ας νομίζανε ότι γλένταγα το γυρισμό. Εκεί, που λες, με βλέπει ο πατέρας αυτουνού του πούστη και με ζυγώνει και μου λέει: Μην είδες τον γιο μ' και που 'σανταν μαζί; Γυρνάει; Ξέρεις πού 'ναι; Τ' αποκριέμαι κι εγώ, ο γιος σ' είναι στα εννιά σκατά. Να εκεί 'ναι. Πήγε να γίνει φασαρία μεγάλη κι εκεί που μας χωρί-

ζουνε μου φωνάζει, δεν είσαι άνθρωπος εσύ. Εσύ 'σαι
κιεν ι κιέκι.⁵ Κι από τότες μου κόλλησε. Τάκη Κιένι.⁶

Τώρα, Αντώνη, ξέρεις και συλλογίσου καταπώς
θες αν θα μου δώσεις την κόρη σου ή όχι. Αυτή είν' η
αλήθεια όμως. Ούτε περηφανεύομαι ούτε ντρέπομαι.
Εγώ έκανα αυτό που έκρινα για τη δικιά μ' οικογέ-
νεια. Εσύ κρίνεις για τη δικιά σ'.

5. Σκυλί μαύρο.

6. Τάκης ο Σκύλος.

Τα μπουκουμπάρδια

Ε, μα, βλέπεις λοιπόν που δεν ξέρεις να τρως; Κά-

Ετσε να σε διατάξω να μαθαίνεις. Βλέπεις; Αυτά δω να διαλέγεις. Τα μικρά, τα μαύρα. Αυτά είναι τα πιο ωραία. Τα μπουκουμπάρδια. Αυτά είναι γλυκά άλλο πράμα. Όταν ήμασταν μικροί εμείς, όλο αυτά κυνηγάγαμε. Άμα είχε καμιά συκιά αδέσποτη, τη γυρνούσαμε γύρω γύρω όλο το καλοκαίρι τότε θα γινώσουνε τα σύκα να πάμε να κόψουμε πρώτοι. Γινόταν χαμός. Μην κοιτάς τώρα που τα 'χετε όλα πλούσια τα ελέη. Τότες δεν ήταν όπως τώρα, που λες θέλω να φάω γλυκό και πας και παίρνεις μια πάστα. Εμείς αυτά είχαμε για γλυκό. Και δεν τα 'βρισκες κιόλας. Άμα είχες συκιά τη φύλαες, γιατί μετά δεν είχε. Τώρα φορτωμένα είναι και τ' αφήνουνε και σαπίζουνε, γιατί τους έρχεται βάρος να πάν' να τα μαζέψουνε. Δεν είχε

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

να πας στη λαϊκή να πεις δώ' με ένα κιλό απ' αυτό, δώ' με ένα κιλό απ' τ' άλλο. Όχι. Ο κόσμος πείναγε, κοίταγε να πάει να πάρει φαΐ να περάσει. Τώρα ό,τι τραβάει η ψυχή σου το βρίσκεις. Τι τα θες; Αλλιώς μεγαλώσαμε μεις.

Εγώ που λες, όπου τα 'βρισκα τα ψόφαγα. Τα 'χα

λίμα πολλή. Καμιά φορά τα 'τρωγα και πιο άγουρα. Έτσι με το γάλα στο κοτσάνι. Αφού μου 'λεγε η μάνα μ', μην τρως τόσα πολλά ρε μουρλό, θα σε πιάσει η τσίρλια. Αλλά πού; Σάμπως καταλάβαινα; Μας έλειπε πολύ το γλυκό, βλέπεις. Τι κοιτάς που δίνεις τώρα στο μικρό το παιδί γκοφρέτα και σου λέει δε μ' αρέσει αυτή, θέλω άλλη; Αλλά και μεγάλος που ήμουνα δε μου 'φκε το χούι. Όπου έβρισκα τα σάιζα. Μπορούσα να κάτσω να φάω μια συκιά μοναχό μ'. Βλέπεις εδώ που το 'χω το χέρι σαν καρούμπαλο; Έτσι το 'παθα. Από συκιά.

Ήμανε φαντάρος τότε στη Μικρασία. Να στη δικιά σ' την ηλικία. Πόσο είσαι εσύ τώρα; Ε, εκεί. Κάνα χρόνο πιο μεγαλύτερος. Εκεί γύρω στο εικοσιένα, εικοσιδυό. Το δικό μου το τάγμα ήταν στο Αϊδίνι. Το στρατόπεδο σα να λέμε. Θυμάμαι ήταν καλοκαίρι. Αύγουστος και μας είχανε δώσει δυο μέρες άδεια, αλλά πού να πας; Δεν μπόραες να πας και πουθενά. Στο στρατόπεδο μέσα. Καθόμασταν λοιπόν ένα πρωί κι έρχεται ο λοχαγός και μας λέει εσύ κι εσύ, οι αδειούχοι δηλαδή, όπλα, παλάσκες κι ελάτε από κοντά. Τιμητικό άγημα. Πού πάμε, ρε λοχαγέ, του λέμε; Κι έτσ' γελάει και μας λέει, θα σας πάω εκδρομή, ρε

ζαγάρια. Εμείς νομίσαμε ότι μας έκανε καλαμπούρι. Τι εκδρομή; Άντε λέμε, πάλι καμιά αγγαρεία θα θέλει. Μπαίνει που λες αυτός μπροστά, από πίσω μεις, και δυο και τρεις πάμε σ' ένα αμάξι. Μας ζώσανε τα φίδια. Άμα μπαίνουμε και σ' αμάξι, λέμε, πάει, είναι

ΤΑ ΜΠΟΥΚΟΥΜΠΑΡΔΙΑ

σοβαρό το πράμα. Τέλος πάντων ανεβαίνουμε, τρεις εμείς κι ένας αυτός τέσσερις. Αυτός ήξερε από σωφέρ, βλέπεις ήταν και της καλής κοινωνίας, με μόρφωση και σπουδαγμένος στα εξωτερικά, βάζει μπρος και πάμε. Στο δρόμο τσιμουδιά. Μετά από κάνα μισάωρο, τον ρωτάω γω. Κυρ λοχαγέ, του λέω, πού πάμε; Εκδρομή ρε, μου λέει, δεν είπαμε; Κοιτιόμαστε ξανά εμείς. Του λέω, τι εκδρομή κυρ λοχαγέ; Μη φοβάστε ρε, λέει, δε σας πάω για σκότωμα. Θέλω να πάω να δω κάτι αρχαία και σας παίρνω κοντά για παρέα και για πιο ασφάλεια. Άι, σώπα τώρα, μου λέει, μην μπερδευτώ και κάνω λάθος το δρόμο.

Μετά από κάνα δυο ώρες, μόλις που 'χει τελειώσει ο κάμπος, σταματάει. Από δω με τα πόδια, μας λέει

Είχε ένα ύψωμα μπροστά, βλέπεις, και δεν πήγαινε τ' αμάξι. Μπρος, λέει, κουνηθείτε να προλάβουμε να γυρίσουμε μέχρι το βράδυ. Κινάει, που λες, αυτός πρώτος κι εμείς ακολουθάγαμε. Μέσα από κάτι πουρνάρια, πέτρες, τέτοια. Πού τον ήξερε ο δαίμονας το δρόμο; Αλλά ήταν πολύ ξύπνιος. Τετραπέρατος το κάτι άλλο. Μια φορά τον κοίταε το χάρτη και δεν ήθελε δεύτερη. Με τα πολλά, που λες, φτάνουμε. Εδώ, μας λέει, μέναν οι αρχαίοι. Κοιτάμε και μεις να δούμε σπίτια, σπίτια πουθενά: Μόνο ένα, να, σαν αλώνι από μάρμαρο όλο, αλλά μεγάλο. Μεγάλο όσο που δε φαντάζεσαι. Κι είχε κι απ' τη μια μεριά να κάθονται άνθρωποι μέχρι ψηλά. Τι να σου πω. Θα 'ταν και τριάντα σαράντα μέτρα στο ύψος. Θέατρα, μας λέει. Εδώ παίζανε οι αρχαίοι έργα. Κι αρχινάει και μας ζηγάει, να από δω μπαίνανε, εδώ καθόντουσαν οι προύχοντες, εδώ η ορχήστρα. Ποια ορχήστρα, του λέω, πού 'ν' τα όργανα; Α ρε ζαγάρι, μου λέει, ορχήστρα λένε εδώ το μέρος που παίζανε οι θεατρίνοι και χορεύανε. Κι ήταν όλο σου λέω μάρμαρο σκαλιστό, όχι πέτρα. Δεν έχω

ματαΐδει τέτοιο πράμα. Μας ξηγούσε μια ώρα, τούτο, κείνο. Μας έβαλε και το μετρήσαμε με τα βήματα κι έγραφε αυτός όλη την ώρα σ' ένα τετράδιο. Πάμε, μας λέει ξανά. Ξαναμπαίνουμε στα πουρνάρια, κάνουμε ένα γύρω το θέατρο κι ερχόμαστε και πέφτουμε πίσω απ' το ύψωμα που 'ταν χτισμένο. Εδώ ήταν η πόλη, μας λέει. Εκεί το λιμάνι, εκεί τα σπίτια. Πού λιμάνι και σπίτια; Κάτι γούρνες είχε μόνο με νερό και φαινό-ντουσαν κάτι πέτρες και κολόνες δώθε κείθε. Όλα από μάρμαρο. Κυρ λοχαγέ, του λέει ένας από δω απ' τη Ροδιά, εδώ δεν έχει τίποτα. Πού τα βλέπεις εσύ όλα αυτά; Εδώ είναι στεριά και βάλτος. Πού 'ν' το λιμάνι; Τι το 'θελε να το πει κι αυτός ο ευλοημένος; Αρχινάει και μας πάει την πέτρα πέτρα. Εδώ ήταν τούτο, εδώ ήταν το άλλο, παρακεί αυτό, και πάει λέγοντας. Ώρες σου λέω έτσι. Λες και μας έκανε μάθημα.

Εγώ είχα αγανακτήσει. Με βάραε ο ήλιος κατα-κούτελα, ήταν και μύγες, νταβάνια, τι ήτανε αυτά, απ' τα νερά, άλλο πράμα σου λέω. Κοιτάω δεξά αριστερά μπας και βρω καμιά σκιά να πέσω να πάρω μια ανάσα, τίποτα. Το κόβω πιο πέρα και τσουπ, να σου μια συ-κιά. Μια μεγάλη έτσι, ανέβαινε πάνω σ' έναν τοίχο αρ-

χαίω. Ζυγώνω. Πομάτη. Και τα 'κανε μπουκουμπάρδια η άτιμη. Λέω από μέσα μ', Γούλα, θα φας, θα φχαριστηθείς. Αρχινάω και κόβω και τρώω και τα τελειώνω τα χαμηλά. Ο άλλος συνέχιζε, έλεγε τα δικά του. Κάτι ιστορίες για εκκλησιές των αρχαίων και τέτοια. Άι καλά, λέω. Πιάνω κι αρχίζω κι ανεβαίνω τον τοίχο να φτάσω τα κλαριά ψηλά. Κι εκεί που είμαι και κάνω να κόψω, πετάγεται μπρος μου μια τσαμπερδώνα, να τέτοια. Σαν τις γουστέρες που 'χουμε μεις εδώ, αλλά ακόμα πιο μεγάλη. Με τρόμαξε γιατί την έκανα για φίδι στην αρχή κι όπως κάνω πίσω, αγγλιστράω και πέφτω και χτυπάω το χέρι. Ώπωπω, με χτύπησε ο πόνος

ΤΑ ΜΠΟΥΚΟΥΜΠΑΡΔΙΑ

στην καρδιά. Βάνω μια φωνή, τρέχουν οι άλλοι να δούνε τι έγινε, έρχεται κι ο λοχαγός, σήκω ρε, μου λέει, τι έπαθες; Το και το, του λέω. Και βάνει τα γέλια ο άτιμος. Καλά να πάθεις, μου λέει. Σε τιμώρησε ο θεός Απόλλωνας ο Δέλφινας. Εδώ είναι η εκκλησία του, λέει, και πηγες εσύ και τη μαγάρισες για να φας σύκα. Έκανες αμαρτία από τη λαιμαργία σου και γι'

αυτό τα παθαίνεις. Είχα γω τον πόνο μου, είχα κι αυτόνα να μου λέει, δεν κρατήθκα απ' τα νεύρα. Ρε λοχαγέ, του λέω, τι μου τσαμπουνάς; Οι άνθρωποι που 'ταν εδώ είναι πεθαμένοι χρόνια. Άμα πεθάνανε αυτοί και χάθηκε η πίστη, έζησε ο θεός; Εγώ πιστεύω, μου λέει ο ασκιούφτης. Καναδυό μήνες πιο μετά σκοτώθηκε πιο παραέξω, στο Σελτσούκ.

Ωπ. Να, τούτο. Τούτο είν' πρώτο. Το βλέπεις; Μέλι. Φά' το!

2000

2000

Ο αρραβώνας

Το βράδ' προτού καταταγώ πίναμε κει δα με τον βλάμη μ'. Να σαν τώρα το θυμάμαι. Εγώ τηγάνιζα αυγά με κορν-μπηφ κι είχαμε και τον αδερφό μ' τον Γιώργο, να έτσ' παιδάκι τότε, στα δέκα έντεκα, να παίνει να μας γιομίζει την μπαρδάκα κρασί. Θα παρουσιαζόμασταν την άλλη μέρα στη Χαλκίδα για εκπαίδευση και τέτοια, και μετά για Μικρασία. Ήταν, βλέπεις, καλοκαίρι του δεκαεννιά κι είχαν αρχίσει τα νταβαντούρια για καλά κείθε πέρα. Πίναμε και τρώγαμε, που λες, κι άμα χτύπησε η καμπάνα δέκα, γυρνάω και λέω στον βλάμη μ', άντε σύρε, να πλαγιάσουμε κιόλα λίγο. Συ έχεις και ρεβωνιάρα, να τη δεις λιγάκι κι αυτήνα, γιατί απ' αύριο ούτε ξέρεις τι μας ξημερώνει. Κι εκεί που σηκωνόμαστε να χαιρετηθούμε, με πιάνει, να έτσι δα, απ' το μπράτσο, με σφίγγει

και μου λέει, βλαμάκο, καλά να πας κι εκεί που θα 'σαι να σε κοιτάει ο Θεός. Εγώ δεν θα 'ρθώ. Απ' αύριο βγαίνω στο κλαρί. Σάστισα. Του λέω, τι 'ν' αυτά τα πράματα που λες, ρε Βασίλη; Το και το, μου λέει. Εγώ αυτήν την ντροπή δεν τη βαστάω άλλο. Θα ανεβώ στο βουνό κι ό,τι θέλει ας γίνει. Τι λες ρε, του λέω, έλα στα συγκαλά σ'. Ντιπ κουτός είσαι; Απ' αυτήν την ιστορία θα πας να καταστραφείς; Ποιος σου τα 'μαθε αυτά; Για ένα κοκόρι, ρε; Μου λέει, μου 'χουνε πει εμένα αθρώποι δικοί μ' ότι μ' έχουν έτοιμο. Εγώ δε θα ξεφτιλιστώ έτσ'. Ρε, του λέω, ούτε το ντουφέκι δεν ξέρεις να βαστήξεις. Πού θα πας να μπλέξεις έτσ' άμαθος; Δεν νογάς ντιπ; Άμα σε πιάσουνε, νομίζεις, με τα χάδια θα σ' έχουνε; Και ληστής και λιποτάκτης; Στα έξι μέτρα θα σε στήσουνε. Κι άι καλά, εσένα δε σκέφτεσαι που θα σε σκοτώσουν. Τη μάνα σ' τη χήρα δεν τη λογαριάζεις ντιπ; Ρε, νομίζεις ότι άμα βγεις στο βουνό θα νοιαστεί κανένας να την κοιτάξει; Όλοι πέρα θα κάνουνε. Απ' το σπίκι δε θα μπορεί να βγει απ' την ντροπή. Και την Τούλα; Τη χάλασες και τώρα θα τη γελάσεις και θα την απαρατήξεις; Άιντε μάζεψ' τα μυαλά σ' ρε χαμένε, που φουσκώσανε κι από 'να πείσμα θες να τα χαλάσεις όλα.

Αλλά δεν έπαιρνε ντιπ από λόγια. Κι αν είπα κι αν δεν είπα, αυτός κει. Κοίταε το ποτήρι τ' και δεν έβγανε

μιλιά. Λόγο δεν μ' αντιγύρισε, γιατί μένα όσο να πεις μου 'χε σέβας, που του 'χα σταθεί όταν είχε ορφανέψει. Αλλά στο τέλος σηκώνει τα μάτια και μου λέει, Γιάννη, το 'χω πάρει απόφαση. Κι αν πεις κι αν δεν πεις, δε μου τη γυρίζεις τη γνώμη. Το 'χω κανονισμένο, προτού να χαράξει εγώ θα φύγω κι ό,τι είναι να γίνει, ας γίνει. Τον αρπάζω τότες από το γιακά και σηκώνω το χέρι. Ρε καταλαβαίνεις; του λέω, σηκωτό θα σε πάω. Θα σε λιανίσω και θα σε πάω φόρτωμα απάν'

30

Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

στο μουλάρ' στη Χαλκίδα. Αυτός όμως ο άτιμος ούτε το βλέφαρο δεν κούνησε. Σαν το σαικί, βαρύς μες στα ρούχα τ'. Κάνε ό,τι θες, Γιαννάκο, μου λέει. Εγώ μια φορά το πήρα απόφαση. Πόσο με νευρίασε, μου 'ρθε να τον σκοτώσω. Να φανταστείς, μ' είδε έτσι ο Γιώργος, ο αδερφό μ' και πήγε και κρύφτηκε κάτ' απ' το τραπέζι το χαϊβάνι. Αλλά αφού είδα κι απόειδα, π' ούτε από φοβέρα καταλάβαινε, μόν' έστεκε σαν το ψοφίμι μουγγός στα χέρια μ' μέσα, τον άφκα. Α ρε, του λέω. Α ρε πούστ' άντρα. Α ρε πούστ' άντρα, κακό που μου κάνεις. Όλα τα φέρνεις τούμπα για το κεφάλι

σ' το ξερό. Τι να σε κάνω ρε, του 'πα, τι να σε κάνω; Τον έπιασα και τον αγκάλιασα και τονε φίλησα στα μάγουλα, όπως φιλάμε τους πεθαμένους. Καλό αντάμωμα, βλαμάκο. Κει που θα πάω, θα κάνω μια προσευχή για μένα και μια για σένα. Τότες μονάχα σήκωσε το κεφάλι και μου λέει, Παννάκο, κει που θα πας, έγνοια άλλη απ' το να γυρίσεις σπίτι να μη βάλεις. Κι έκανε έτσι και σήκωσε το χέρι, να, το θυμάμαι κι ανατριχιάζω, και μου χάιδεψε μια το μάγουλο. Καλό αντάμωμα, μου 'πε σα γελώντας, κι άμα σε στεναχώρεσα, σχώρα με. Σχώρα με, γιατί άμα γυρίσεις με το καλό, δε θέλω τον βλάμη μ' μουντρωμένο στο γάμο μ'. Άλλη κουβέντα δεν είπε, μόν' γύρσε κι έφκε, και το τελευταίο που τον θυμάμαι είναι έτσι που τράβηξε το σύρτη κι έτρεμε το χέρι τ' και πέρασε καμπούρης την πόρτα.

Άμα ρωτάς εμένανε, σου λέω και τώρα πως άδικο είχε. Το άδικο δηλαδή ήτανε γι' αυτόνανε, γιατί δεν ήταν κακός. Ασυλλόιστος ήτανε και τα 'βαζε όλα στο ράμμα και πήγε και έφαγε το κεφάλι τ'. Δεν ξέρω τι έχεις και τι δεν έχεις ακούσει, εγώ όμως τα 'ζησα από πρώτο χέρι, γιατί ήμασταν βλάμηδες σου λέω και ξέρω. Το πράμα έχει ως εξής. Ο Βασίλης δεν είχε περυσία μεγάλη. Απ' ολουνούς δω στο χωριό αυτός τα

'φερνε πιο δύσκολα. Όταν πέθανε ο πατέρα τ', δεν του άφκε πολλά, ήτανε όμως δουλιευτής από τους λίγους και λίγο με τα δικά τ', λίγο με κάτι ψευτομεροκάματα δω κει έκανε σιγά σιγά μια προκοπή. Πάλι όμως μη φανταστείς τίποτα σπουδαίο. Απλά, να, δεν πεινάγανε σα να λέμε. Μη σ' τα πολυλογώ, μια μέρα πήγε και ζήτησε την Τούλα. Ήρθε στο σπίτι μ' δηλαδή και λέει του πατέρα μ', μπατσι-Τάκη θέλω το και το, να πας και να τη ζητήσεις από μένα. Ο πατέρα μ' είπε ναι, γιατί είχαμε φιλία μεγάλη, και πήγα κι εγώ μαζί και βρήκαμε τον πατέρα της Τούλας και τα μιλήσαμε. Στην αρχή αυτός δεν ήθελε, γιατί, βλέπεις, ο Βασίλης ήτανε φουκαράς, αλλά πέσαμε πάνω και του λέμε, στο χωριό άλλο δεν έχουνε να κούνε για τον Βασίλη, παρά μόνο πόσο προκομμένος είναι και πως από το τίποτες έκαμε πράματα. Λίγα, αλλά με τον ιδρώτα τ'. Κι άμα πάρει την Τούλα, και δυο δέντρα να του δώσεις, που λέει ο λόγος, θα σ' τ' αυγατίσει και θα σ' τα κάνει εκατό. Σκέψου το, του λέμε, κάλλιο άξιο και φτωχό γαμπρό, παρά χαραιοφάη να σου ζητάει προίκα και να σ' τα κάνει όλα φλούδα. Με τα πολλά, τον πείσαμε κι είπε το ναι, και καμιά βδομάδα πιο ύστερα

γίνηκανε κι αρρεβώνες που 'μανε κι εγώ βλάμης.

Αλλά ο αδερφό τ' αυτουνού, ο θειος της Τούλας δηλαδή, του κακοφάνκε που κάνανε τον Βασίλη γαμπρό. Ποιος ξέρει τι νόμιζε, ότι ήτανε τίποτες προύχοντες κι είχανε πάρει τον παρακατιανό. Κι αρχίνησε λίγο μετά τον αρρεβώνα να λέει λόγια. Στα κρυφά, στα φανερά, δεν τον ένοιαζε ντιπ. Ήτανε κι ένας σκατόψυχος άλλο πράμα. Καλό δε χρώσταγε σε κανένα. Τέλος πάντων, μια μέρα τα πιάνει τ' αυτί του Βασίλη και πάει να του ζητήσ' το λόγο. Ε, γίνηκε ανάστα ο Κύριος. Τους άκουσε το μισό χωριό. Πιαστήκανε στα χέρια δηλαδή κι είπανε και πράματα

Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

που δε λέγονται. Από τότες, που λες, όχι καλημέρα δεν αλλάζανε, εκεί που πάταγε ο ένας έφτυνε ο άλλος.

Όσπου μια μέρα έρχεται ο Βασίλης στο σπίτι και μου λέει το και το. Με κατηγοράει ο μπατσι-Κίτσος ότι δήθεν του έκλεψα έναν κόκορα και βγαίνει και λέει ότι είμαι κλιέφτης κι ότι πάω και κλιέβω κι από αλλουνούς, κι ότι θα μαζέψει υπογραφές να με ξορί-

σουν, γιατί είμαι στοιχείο κακοποιό. Τέτοια πράματα. Γω δεν έδωσα σημασία. Του λέω, Βασίλη, μην ακούς. Απ' την αρχή δε σ' ήθελε. Όλοι ξέρουνε ποιος είναι και γιατί τα λέει αυτά. Άσ' τον. Τίποτα δε θα κάνει. Έτσι τα λέει. Έλα μου όμως που 'χε πάει ο άλλος ο πούστης κι είχε πιάσει τα ξαδέρφια τ', τους φίλους τ', κι είχε αρχινήσει αλήθεια εκστρατεία να μαζέψει υπογραφές κι έκανε το σαματά σ' όλο το χωριό. Κι όλο τον έτρωε τον Βασίλη, γιατί πιο απ' το φόβο για την εξορία, τον ένοιαζε που δεν είχε μούτρα να κυκλοφορήσει στο χωριό. Ο Βασίλης ο κλιέφτης, έτσι είχαν αρχινήσει να του φωνάζουνε τα παιδιά στο δρόμο. Και ξέρεις, τούτο το πράμα δεν είναι μικρό.

Πήγε, που λες, στον πατέρα μ', έτσι κει δα δυο μήνες προτού που 'ταν να φύγουμε για το στρατό, και του λέει, μπατσι-Τάκη, σύρε πιάσ' τον και πες του καμιά κουβέντα, σένα που σ' ακούει καλύτερα. Γιατί άμα θα συνεχίσει αυτό το βιολί, θα πάω γω και θα τον σκοτώσω. Και το 'λεε στα σοβαρά, γιατί τον είχε φτάσει ο άλλος στο αμήν. Του 'πε ο πατέρα μ', ο πεθερός σ' για δε λέει τίποτα, που τον έχει κι αδερφό; Δεν ξέρω, λέει ο άλλος. Και που του 'πε μια δυο, και μ' αυτόνα μάλωσε, λέει. Με τα πολλά, του λέει ο πατέρα μ', ντάξει, θα πάω να του πω. Γιατί φοβήθηκε κι

εκείνος ότι θα γινότανε καμιά ιστορία. Ο άλλος όμως εκεί. Όχι, λέει, θα τον στείλω ξορία γιατί 'ναι κλιέφτης, και κάτι τέτοια. Του 'πε ο πατέρα μ', ρε Κίτσο,

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

τι πράματα είν' αυτά τώρα; Και να σου 'κλιεψε, για έναν κόκορα κάνεις έτσ'; Τόσα και τόσα έχω κάνει κι εγώ κι εσύ. Θυμάσαι που παλιά ούτε γυναίκα δε μας δίνανε άμα δεν κλιέβαμε, και τώρα κάνεις ολόκληρο σαματά για το τίποτες; Κι άμα σε πείραξε τόσο, πες του να σ' το πληρώσει να πάει στο καλό, να τελειώνει επιτέλους αυτή η ιστορία. Ντροπής πράματα. Γελάει με τούτα τα καμώματα όλο το χωριό. Ε, ίσα που δεν κόντεψε να μαλώσει κι αυτός. Γύρισε σπίτι και μου λέει, αδύνατο. Το 'ξερα που 'τανε κέρατο, αλλά τέτοιο πράμα δεν πίστευα.

Πήγα βρήκα τον Βασίλη και τον κουβέντιασα. Του λέω, δεν γίνεται τίποτα. Προσπάθησε να τον πιάσεις να του μιλήσεις εσύ. Αλλά μη φοβάσαι, τίποτα δε θα γίνει στο τέλος. Μόνο που θα ξεφτιλιστεί αυτός. Τον είδα τότες που δεν έλεε πολλά, μόν' αποσώνοντας την κουβέντα μου 'πε, ξέρω τι θέλει αυτός, αλλά δεν είν' ακόμα η ώρα. Κάτσε και θα

δεις. Δεν του 'δωσα σημασία, γιατί στα νεύρα πάν' πολλά λέγονται. Ωσπου ήρθε η μέρα κείνη που σου λέω που τρώγαμε δω, και μου λέει το και το, θα βγω στο κλαρί. Πώς του 'χε έρθει η ιδέα, ποιος του το 'χε βάλει στο μυαλό ότι θα πάγαινε ξορία για έναν κόκορα, βλακείες δηλαδή, ούτε που μπόραγα να το καταλάβω. Άσε που μεις θα φεύγαμε και φαντάροι.

Το τι γίνηκε έπειτα που 'φυγα εγώ, το έμαθα μετά από τρία χρόνια σχεδόν που γύρσα απ' τη Μικρασία. Κείθε που 'μανε, στην αρχή πού και πού σκεφτόμουνα τι να 'χε γίνει άραγες ο Βασίλης, αλλά με τον καιρό το πράμα το ξέχασα, γιατί είχαμ' άλλους καημούς. Και γράμματα που λάβαινα, τίποτες δε μου λέγανε, για να μη βάλω κι άλλο μαράζι κι έχω την έγνοια τους δω πέρα και πάθω κι εγώ ζημιά. Κι αλήθεια ήτανε, γιατί άμα τα 'ξερα τότες όλ' αυτά,

Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

και ανήμπορος θα 'μουν να βοηθήσω κι έτσ' σκόρπιο που θα το 'χα το μυαλό, μπορεί και να σκοτωνόμουνα. Καλό δε θα γινόταν μια φορά.

Στο χωριό γύρισα το φτινόπωρο του εικοσιδυό. Εκεί προς τα τέλη, με τα πρώτα κρύα. Γύρισα μ' άλ-

λους χωριανούς κι όταν φτάσαμε, φιληθήκαμε και τράβηξε ο καθείς για το σπίτι τ'. Είχα γράψ' ότι γύριζα, αλλά ποια μέρα ακριβώς δεν το 'ξερα κι έτσ' δε με περιμένανε. Μπαίνω, που λες, στο σπίτι και τους βρίσκω όλους σκόρπιους παρεξόν απ' τη μάνα μ' και τον πατέρα μ'. Με το που με βλέπ' η γριά, μπήγει τα κλάματα, μ' αρχίζει τα φιλιά, τα τραγούδια. Δεν ήξερε πώς να μ' αγαπήσει. Την αγκάλιασα κι εγώ, της είπα λόγια, αλλά κει πάν' βλέπω που ο πατέρα μ' είναι στο κρεβάτι. Δεν παραξενεύτκα που 'ταν ξαπλωτός, γιατί 'ταν μεσημέρι κι άμα τύχαινε κι ήταν σπίτι πάντα ξάπλωνε έτσι να κοιμηθεί για λίγο. Αλλά δεν σκωνόταν ντιπ. Ούτε το κεφάλι να το βαστήξει πιο ψηλά να κοιτάξει. Λέω, ζότι-Τάκη, γύρσα ρε και δεν σκώνεσαι πάν' να καλωσορίσεις τον γιο σ'; Με κοίταε, με κοίταε, και κουβέντα δεν έβγαζε. Μόν' έκλαιε κι αυτός κι έλεε κάτι, αλλά δεν του τα 'παιρνα τα λόγια. Πάω κοντά, τονε πιάνω, τον φιλάω, σου μουρ γιε οτά; του λέω. Κουνάει έτσ' λιγάκι το κεφάλι, ότι ναι. Γυρνάω στη μάνα μ', άσ' τον παιδάκι μ', μου λέει. Τράβα να πλυθείς, να σου κενώσω να φας και θα σου πω. Δεν είν' καλά ο πατέρας σ', αλλά δεν είν' για πεθαμό. Τώρα που 'ρθες, θα γιάνει ογλήγορα απ' τη χαρά. Άσ' τονα

να πλαγιάσει. Μένα δε μου φάνηκε σόι, αλλά λέω από μέσα μ', άσε καλύτερα μην αρχινήσω να ρωτάω αμέσως με το που 'ρθα και τους στεναχωρέσω. Αφού μου λέει η μάνα μ' ότι δεν είναι σοβαρά, μην πέσω κα-

1. Άρρωστος είσαι ρε πατέρα;

35

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

ταπάνω και τους χαλάσω τη χαρά που γύρισα. Κάθομαι που λες να φάω, κι εκεί που μιλάμε με τη μάνα μ' βλέπω που ο πατέρα μ' τον παίρνει ο ύπνος. Λέω, ντάξει, δικιο είχε, απ' την αρρώστια και που τον ξύπνησα ήτανε βαρύς και δεν μπόραε να σηκωθεί.

Πριν αποσώσω το φαϊ, ακούω που μπαίνει στο σπίτι κάποιος, κι είναι ο αδερφό μ' ο Κώτσοις, ο μεσαίος, άντρας πια σωστός. Ξανά αγκαλιές, φιλιά, κάθε-ται κι αυτός στο τραπέζι να πιούμε ένα κρασί και κουβέντα στην κουβέντα του ξεφεύγει, και προτού τον προλάβει η μάνα μ', μου λέει, Γιάννη να με σχωρέσεις που δε σου 'γραψα για τον πατέρα όλον τούτον τον καιρό, αλλά να, δεν ήτανε πρεπό να σε στεναχωρέ-

σουμε κει που 'σουνα, και τέτοια. Καταλαβαίνω το λοιπόν ότι ο πατέρα μ' δεν ήταν άρρωστος και σκώνομ' απάν' και βάζω πόστο τη μάνα μ' που μου 'πε ψέματα. Τι έχει; της λέω, θα μ' το πεις τώρα κι άλλα ψέματα δε θέλω. Ειδάλλως, μάνα σ' έχω, αλλά θα γίνει εδώ ο κακός χαμός. Σύχασε, μου λέει και με πιάνει έτσι δα απ' τον ώμο, σύχασε πουλάκο μ' μην τον ξυπνήσεις τον κακομοίρη και θα σου πω. Κι από ντροπή που φώναξα στη μάνα μ' κι επειδής φοβήθηκα μην ξυπνήσω και τον πατέρα μ', κάθουμαι πάλι κάτ' και τη βάζω και μου τα λέει με το νι και με το σίγμα.

Τη μέρα, που λες, που εγώ έφκα για τη Χαλκίδα, έφκε κι ο Βασίλης. Δεν το 'χε πει κανενού παρ' εμένα κι έτσι όλοι νομίζανε ότι είχε φύγει για φαντάρος. Αλλ' αυτός λούφαξε δυο τρεις μέρες σε μια σπηλιά, κοντά στην καταβόθρα στην Κανίσκα, κι έπειτα που 'δε ότι δεν τον έψαξε κανένας, ξεθάρρεψε και κατέβκε ένα απόγιομα στο μαντρί του πατέρα μ' που 'ταν κει κοντά. Ο πατέρα μ' το 'ξερε που 'χε φύγει για ληστής, γιατί προτού να πάω στη Χαλκίδα του τα 'χα πει, αλλά είτ' έτσ' είτ' αλλιώς δεν είχε καμιά σημασία. Ο

Βασίλης τον είχε σταυροπατέρα. Του είχε υποχρέωση να του σταθεί. Το τι είπανε, ούτε η μάνα μ' δεν ήξερε, αλλά μια φορά, γνώμη δεν τ' άλλαξε. Κείνη την εποχή είχαν αρχίσει να φκιάνουν την εκκλησιά της Αγια-Παρασκευής και στην επιτροπή ήταν κι ο θείος της Τούλας που τον είχε κυνηγήσει. Ποιος του το 'πε ούτε που ξέρω, η μάνα μ' πάντως λέει ότι ο πατέρα μ' ορκίστηκε πως απ' αυτόν δεν πήρε κουβέντα. Έκανε λημέρι ο Βασίλης εκεί κοντά και παραφύλαξε, κι άμα είδε ένα πρωί που πηγαίνανε οι εργάτες στην εκκλησιά, ζύγωσε από κοντά κι αυτός. Τότες ήταν ακόμα άφτιαχτη, μόνο με τους τοίχους. Πάει, που λες, και με το όπλο μπροστά φωνάζει να κάνουνε στην πάντα και να μείνει μόνο ο θείος τ'. Του 'πε να γονατίσ', κι αυτός ούτε λόγιασε να τρέξει, γιατί άμα είχε πηδήσει απ' το παράθυρο θα 'χε σωθεί. Βλέπεις, ο Βασίλης δεν είχε πάει στο στρατό κι από σημάδ' δεν ήξερε ντυπ. Του την ακούμπησε την καραμπίνα κατάστηθα και του 'ριξε. Αλλιώςτικα δεν θα μπόραε.

Αφού τον σκότωσε, εξαφανίστηκε πάλι έτσι για δυο τριούς μήνες κι όλοι νομίσανε ότι αφού 'χε πάρ'

την εκδίκηση είχε σκωθεί κι είχε φύγει. Αλλά μια μέρα, να σου τον φάντης μπαστούνι στο μαντρί του πατέρα μ'. Με γένια, μαλλιά μακριά και τα φυσεκλίκια σταυρό στο στήθος. Κι είχε, λέει, και δυο μαχαίρες έτο' στη ζώνη περασμένες. Λέει του πατέρα μ', μπα-τσι-Τάκη, δώ' μ' αυτό, δώ' μ' εκείνο, κι άμα του 'πε ο πατέρα μ' για τα 'χε καμωμένα, δεν έβγαλε μιλιά, σαν από ντροπή, μόνο πήρε το ταγάρ' κι έφικε και λόγο δεν είπε. Έκτοτες, ακούγανε ότι πάαινε και σ' άλλους και ζηταε, άλλες φορές με το καλό, άλλες με τ' άγριο, κάνα αρνί, κάνα ψωμί για να περάσει, γιατί άμα ήσου-να, τι να έλεγες, δε σου δίνω; Αφού ερχόταν με το όπλο και σου 'λεγε, θέλω αυτό, θέλω το άλλο.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Με τα πολλά μαθεύτηκε πον 'ταν ληστής στην πε-ριοχή και μια μέρα ήρθε η χωροφυλακή στο χωριό κι αρχίνησε την έρευνα. Πιάσανε τους τσοπαναραίους έναν έναν να μάθουν για τα λημέρια, αλλά άκρη δε βγάλανε, κι έτο' αλλάξανε τροπάρι και αφού ρωτή-ξαν με ποιους είχε κολλιγιά ήρθαν ένα βράδυ κι απ' το σπίτι μας και πήρανε τον πατέρα μ' για ανάκριση.

Και τον πήγανε κει πίσω απ' την εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου και τον χτυπάγανε όλη τη νύχτα να μολογήσει. Είχαν ακούσει που ο πατέρα μ' του 'δινε φαί και νομίσανε ότι τον έκρυβε κιόλας. Κι όσο δε μίλαε που δεν ήξερε, τόσο τον βαράγανε να πει, μέχρι που λιποθύμησε και τον παρατήσανε σαν το σκυλί στο δρόμο. Ε, ύστερα απ' αυτό, και που έγιανε ήταν άλλος άνθρωπος. Σα γέρος ντιπ, μήτε να μιλήσει πόραε μήτε να περπατήσει χωρίς τη μαγκούρα. Τον θυμάσαι πώς ήταν ο πατέρα μ'. Στον έναν ώμο φόρτωνε την αδερφή μ' τη Λιένη, στον άλλο δυο σακιά και πάγαινε στη Λάρυμνα στο μύλο ν' αλέσει. Τόσο γερός. Αλλά από τότες κι έπειτα γίνκε ένας σακάτης. Είχανε πάει να πιάσουνε και τον Κώτσο, τον αδερφό μ'. Τον είχανε βρει κείθε απ' τον Αϊ-Θά-ναση, αλλά αυτός, βλέπεις, αντιστάθηκε, ήταν και χεροδύναμος πολύ, και τον αφήσανε.

Μετά, που λες, που 'ρθε η χωροφυλακή κι έκανε ανάστα τον τόπο, και πιο κακό παρά καλό έκανε, έπιασε ο γούμενος, δω στο μοναστήρι, έναν πρωτο-ξάδερφο της μάνας του Βασίλη και του 'πε να μεσο-λαβήσκει να πάει ο ληστής ένα βράδυ να τονε βρει να συζητήξουνε. Κι έτσι κι έγινε, πήγε ο Βασίλης με τον

θειο τ' και βρήκανε τον γούμενο, και του 'πε ο γούμενος, Βασίλη, παιδί είς' ακόμα μικρό, μη χαλάσεις τη ζωή σ' για ένα σφάλμα, κοίταξε να παραδοθείς κι εγώ θα πω δυο καλές κουβέντες να πέσεις στα πιο μαλα-

Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

κά. Ούτε πολλά έχεις κάνει ακόμα, και φυλακή να μπεις, μετά από λίγο θα σε βγάλουνε. Κι ο Βασίλης, λέει, το σκεφτότανε, γιατί μ' αυτά που άκουγε που γινόντουσαν είχε αρχίσει να φοβάται. Αλλά μπήκε στη μέση ο θειος του κι είπε, είχαμε ένα σκατό στη μια μεριά, κι έκανε έτσι με το χέρι σα να το σκουπίζει πρώτα στο 'να μάγουλο κι ύστερα στ' άλλο, θα 'χουμε και στην άλλη; Σα να 'θελε να του πει δηλαδή, βάλαμε μια ντροπή που βγήκες στο κλαρί, θα βάλουμε κι άλλη που θα παραδοθείς; Και το πήρε κατάκαρδα ο Βασίλης, γιατί και παιδαρέλι ήτανε κι απόκοτος, και ντράπκε και μ' αυτά που 'πε ο θειος του, και λέει δέν παραδίνομαι. Έβγαλε μετά φερμάνι η χωροφυλακή και τον επικήρυξε και σιγά σιγά κατάλαβε ότι άμα έμενε στα μέρη δω θα τον πιάνανε και πήγε κι έπεσε

πίσω απ' το βουνό, προς το Κόκκινο. Κείθε πέρα βρήκε μια μέρα δυο αδέρφια τσοπαναράιους. Αυτοί από φόβο τον μαζέψανε, του βγάλανε να φάει, να πιει, αλλά φαίνεται κάτι του ρίξανε στο κρασί κι έπεσε σέκος για ύπνο. Κι εκεί που κοιμότανε του λιώσανε το κεφάλι με μια πέτρα. Αμοιβή, λέει, δεν πήρανε, γιατί τούτοι ήτανε ξένοι, απ' τη Θεσσαλία. Τον πετάξανε σε μια μεριά και πήγανε στους χωροφυλάκους και τους είπανε το και το, φοβηθήκαμε που 'τανε ληστής και τον σκοτώσαμε, κι ο ενωμοτάρχης, πονηρός, τους είπε καλά κάνετε, αφήτε θα το κουμαντάρω εγώ. Και τελικά το παράσημο το πήρε κείνος.

Άμα τα 'μαθα όλα τούτα, γίνηκα Τούρκος. Λέω στη μάνα μ', έτσι δεν τ' αφήνω αυτό. Μου σκοτώσανε τον βλάμη, μου σακατέψανε και τον πατέρα, κάποιος θα το πληρώσει ακριβά. Η μάνα μ' μου 'πεσε απάν'. Λέει, παιδάκι μ' την ευχή μ' να 'χεις, μην μπλέξεις κι εσύ, ένα κακό μας βρήκε, μη μας βρει κι άλλο. Δεν σ' έχασα στον πόλεμο, θα σε χάσω δω, η κακομοίρα;

Αλλά εγώ δεν άκουγα κουβέντα, κι ήταν κι ο αδερφό μ' ο Κώτσος που με σιγοντάριζε και μου 'λεε, ξέρω ποιος ειπε στους χωροφυλάκους για τον πατέρα μας, ξέρω πώς τους λένε κι αυτουνούδες, θα πάμε να τους βρούμε. Κάθομαι που λες το σκέφτομαι έτο', το σκέφτομαι αλλιώς και πάλι συχασμό δεν έβρισκα. Έβραζε το μέσα μ'. Εγώ να πολιεμάω τρία χρόνια, να 'χω περάσει τα πάνδεινα κείθε πέρα και να γυρνάω και να βρίσκω το σπίτι ρημάδι. Κι αν αγάπαγα τον βλάμη μ' πιο κι απ' αδερφό, περισσότερο με πείραζε που 'χαν σακατέψει τον πατέρα μ', γιατί ο Βασίλης, και που τον πόναγα, πάλι δικιο ολόκληρο δικό του δεν του 'δινα σ' αυτήν την υπόθεση. Το βάνω σκοπό, που λες, να πάω να σκοτώσω και τον Ιούδα που μαρτύρσε τον πατέρα μ' και τους δυο τους χωροφυλάκους που τον είχανε σπάσει στο ξύλο. Μένανε, λέει, στο Μαρτίνο, που 'χε κει ένα σταθμό.

Την επόμενη μέρα πρωί πρωί πήγα και βρήκα τον Μηνά του Δρίτσα, τον Σταμάτη τον Χασιώτη και τον Νίκο τον μποστούρα που λέμε. Μ' αυτουνοός ήμανε μαζί στη Μικρασία απ' τ' αρχής κι είχαμε περάσει τόσα μαζί που ήμασταν πιο κι από οικογένεια. Επιπλέον, μου χρωστάγανε, γιατί απάν' στην υποχώρηση, αυτοί είχανε από σφάλμα δικό τους μείνει ξωπί-

σω και χαθήκανε, κι είχα γυρίσει τότες εγώ μόνο μ' με δυο μουλάρια και τους είχα ψάξει να τους βρω. Και μηδέ από μένα, θα 'ταν ακόμα κείθε να τους σφάζανε οι Τούρκοι. Τους βρίσκω, που λες, και τους μαζεύω στο σπίτι, στην αχερώνα μέσα, και τους λέω το και το. Θα μου σταθείτε και θα μου βοηθήσετε και κουβέντα δε θέλω ν' ακούσω. Ο Θεός να τους έχει καλά, αμέσως είπανε, Πάννη, εμείς σ' ό,τι πεις ακολουθάμε. Όχι μόνο απ' το χρέος που σου 'χουμε και στα χίλια χρόνια δεν το ξεπληρώνουμε, αλλά τόσα

Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

που περάσαμε, ο ένας δεν αφήνει τώρα τον άλλον. Και κάτσαμε και κάναμε σκέδιο πως θα χτυπήσουμε πρώτα τη χωροφυλακή κι ύστερα θα 'ρθουμε δω και θα σκοτώσουμε και τον προδότη. Και φόβο δεν είχαμε ντιπ, γιατί τούτα τα πράματα δεν τα 'χαμε κάνει μια και δυο, παρά κείθε που 'μασταν, σαν τα τσακάλια, όλα τ' άγρια τα 'χαμε μαθημένα. Άμα ορίσαμε τη

μέρα για το φονικό, χωρίσαμε κι είπαμε ωσότου να 'ρθει η ώρα πάλι να μην ξανανταμώνουμε, μη και μας καταλάβουν ότι κάτι τοιμάζουμε.

Σαν περνάγανε οι μέρες και ζύγων' ο καιρός, γω έκανα τον ανήξερο και στα φανερά έκανα ότι δεν μ' ένοιαζε. Είπα και στον Κώτσο, ό,τι έγινε έγινε, φταίξιμο δεν μπορείς να ρίξεις σε κανέναν, ας το ξεχάσουμε το πράμα, τώρα που γύρισα κι εγώ να κοιτάξουμε το σπίτι' και το βιος μας. Μου θύμωσ' ο μικρός κι εγώ είπα καλύτερα, γιατί αυτός είχε γλώσσα μεγάλη κι όταν θα 'λεγε δω κει για τούτα θα τον πιστεύανε καλύτερα. Αλλά μένα μ' έτρωγε σαν το σκουλήκι. Να σου όμως που δυο μέρες προτού που το 'χαμε κανονισμένο, έρχεται κει που 'μουνα στις ελιές ο Σταμάτης και με βρίσκει. Κάνω να τον μαλώσω, γιατί είχαμε πει τι είχαμε πει να μη βρεθούμε, αλλά μου λέει, κάτσε κάτ', θέλω να σου πω δυο κουβέντες, γιατί φτάσανε στ' αυτιά μ' κάτι πράματα. Με τραβάει πίσω από κάτι κλάρες και μου λέει, αυτά που ξέρεις τα 'χεις μάθει μισά. Άμα θα σου 'λεγα γω ποτέ ψέματα, το ξέρεις. Κι άμα θες, σ' ορκίζομαι να πέσω κάτ' εδώ που είμαι και να μην ξανασηκωθώ ποτέ. Εχτές που λες στο τραπέζι απάνω αρχίνησε ο πατέρα μ' να λέει

για τον Βασίλη. Εγώ του 'κανα τον ανήξερο και τον άφκα να μου πει. Αυτός μου 'πε άλλα πράματα απ' τα δικά σ', Πάννη. Ότι δηλαδή ο Βασίλης μετά που σκότωσε τον αδερφό του πεθερού τ' κι έφκε από δω,

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

πήγε κι έμπλεξε με κάτι λησταρχαίους στο Χλωμό κι αφού κάθσε μ' αυτούς δυο τρεις μήνες, τον είδανε που 'τανε μπόσκος και τονε διώξανε. Αλλά από χαζομάρα αυτός-τα 'χε πει όλα. Με ποιους είχε πάρε δώσε δω στο χωριό, ποιος του 'δινε φαί και τέτοια. Αυτουνούς λοιπόν τους πιάσανε λίγο καιρό προτού σκοτώσουνε το Βασίλη και στην ανάκριση απάν' μάθανε που ξέρανε δω και τον δικό μας, και τους ζορίσανε κι είπανε και ονόματα. Για τον δικό σ' τον πατέρα, Πάννη, απ' αυτουνούς το μάθανε. Κι όταν ήρθανε έπειτα εδώ, πήγανε και βρήκανε και τον πεθερό του Βασίλη, τον Ανάργυρο. Αυτός τους είπε και για σας που 'σασταν βλάμηδες και τον βοηθάγατε.

Ο πατέρα μ', μου λέει ο Σταμάτης, τα 'μαθε από πρώτο χέρι, γιατί θυμάσαι τότες που μαζεύανε πο-

γραφές να ξορίσουνε το Βασίλη, τον είχανε κατηγορήσει ψέματα ότι τάχα είχε υπογράψει κι αυτός; Ε, λοιπόν μετά που ανέβκε στο βουνό ο Βασίλης, αρχί-νησε τον εκβιασμό και πήγαινε κι έπιανε όλους που 'χε μάθει ότι είχαν υπογράψει να ξοριστεί και τους ζήτηγε λεφτά να μην τους σκοτώσει. Έτσ' έπιασε και τον δικό μ' τον πατέρα, και του είπε, πούστη ξέρω που με κυνήγαγες τότες κι εσύ, αν δε μου δώσεις τόσα, θα ξαναρθώ και θα σε καθαρίσω. Ο πατέρα μ' φοβήθηκε και κλείστηκε στο σπίτι' και δεν το κούναγε ρούπι, γιατί λεφτά δεν είχε φράγκο. Αλλά πέρναγε ο καιρός κι απελπίστηκε που 'ταν έτσ' σα φυλακισμένος και πήγε βρήκε τον γούμενο να του ζητήσει δάνειο. Κι αφού του 'πε το λόγο, του λέει κι ο καλόγερος, άσε θα το κανονίσω γω, κι έπειτα που τον ξαναβρήκε, του 'πε ότι έπιασε τον Βασίλη και του μίλησε να τον αφήσει ήσυχο. Έλα μου όμως που μετά που μιλήσαν με τον καλόγερο πήρε θάρρος ο πατέρα μ' κι άρχισε να ξανάκυκλοφοράει, όλοι νομίσανε ότι τα 'χε

κάνει τάτσι μίτσι με τον Βασίλη. Έτσι, όταν ήρθε η χωροφυλακή, τον πιάσανε κι αυτόνα για ύποπτο και του λένε, συ δεν κρυβόσουν μη σε σκοτώσει; Τώρα τι έγινε και ξεθάρρεψες; Αγαπηθήκατε και κάνατε και χωριό; Τους τα ξήγησε κι απάν' στην κουβέντα έμαθε κι αυτά που σου λέω. Άμα θες τη γνώμη μ', Γιάννη, μου λέει, φταίχτες δεν είναι οι χωροφυλάκοι. Αυτοί τη δουλειά τους κάνανε. Τους είπανε αυτός ο ληστής, αυτοί οι συνεργοί, πού να ξέρουνε; Κι επιπλέον, αστυνομία είναι, δεν μπορεί να 'ναι με το σεις και με το σας. Για μένα ο υπαίτιος είναι ο πεθερό τ' του Βασίλη. Αυτός και στο κλαρί τον έβγαλε και τον πρόδωσε μετά, και μ' αυτόν και σας.

Τι είν' αυτά που λες ρε; του 'πα. Έχεις χαζέψει ντιπ; Ποιος αυτός τον έβγαλε στο κλαρί; Άι, κοιμάσαι και συ Γιάννη, μου λέει. Μια γέλασε τον Βασίλη, μια σένα. Ρε, σύρε και ρώτα τη χήρα του αδερφού τ' Ανάργυρου, και πες της ποιος έβαλε λόγια στον άντρα της ν' αρχινήσει τις κατηγορίες για τον Βασίλη. Αυτός ο πούστης τα ξεκίνησε όλα, γιατί άλλαξε γνώμη με τον αρρεβώνα και δεν ήθελε να του δώσει την Τούλα. Αλλά πώς να 'κανε να πάρει το λόγο τ'

πίσω, γίνονται αυτά; Οπότε έβαλε τον αδερφό τ' να πει ότι δήθεν τάχα του έκλεψε ο Βασίλης το κοκόρι και να τον διώξουνε ξορία. Αλλά δεν το υπολόγιζε ότι θα 'βγαине ο άλλος στο βουνό και θα του σκότωνε μετά τον αδερφό, κατάλαβες; Και θα σου πω και τούτο, στο τέλος που κόντεψε να πιαστεί εδώ στα μέρη μας ο Βασίλης κι αναγκάστηκε να φύγει για το Κόκιανο, πώς έγινε ξέρεις; Λένε ότι τάχα πήγε κι έκλεψε μια προβατίνα του μπαρμπα-Λια που την είχε ταμένη στο μοναστήρι κι ότι δήθεν τον τιμώρησε ο Άγιος γι' αυτό, βλακείες δηλαδή. Ο πεθερό τ' είπε πού κρύβεται. Πατί όλο τούτον τον καιρό που 'ταν

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

στο βουνό, ο μακαρίτης ο βλάμης σ' συναντιόταν με την Τούλα. Να, ρώτα τον Πώργο, τον αδερφό σ' τον μικρό, αυτόν είχε ορμηνέψει ο Βασίλης και συνογιόταν με την Τούλα και την πάγαινε στο λημέρι τ'. Πα τ' αυτό είχανε πάει κι οι χωροφυλάκοι να πιάσουνε τον Κώτσο. Κάποιος τους είχε πει φαίνεται πως ο γιος

του μπάτσι-Τάκη έχει παρτίδες με τον ληστή κι αυτοί
μπερδευτήκανε και νομίσανε ότι ήτανε ο Κώτσος. Κι
άμα όλα τούτα τα ξέρει ο πατέρα μ' κι όλο το χωριό,
νομίζεις δεν το 'ξερε ο Ανάγγυρος; Ε, λοιπόν, εσένα
σου κάνει ότι αυτός ο πούστης άφηνε την κόρη τ' να
πάει να βλέπ' τον Βασίλη παρόλο που 'χε σκοτώσει
τον αδερφό τ'; Την άφηνε για να μάθει που 'ταν το
λημέρι του βλάμη σ', κι όταν ήρθε η χωροφυλακή
τούς διάταξε πού να κοιτάζουν να τον βρουν.

Αυτά σ' τα λέω, μου 'πε ο Σταμάτης, κι ό,τι θες να
κάνεις κάνε. Εγώ σου 'δωσα την μπέσα μ' και πίσω
δεν την παίρνω. Σ' ό,τι βάλει ο νους σ', εγώ θα σου
σταθώ. Και τους χωροφυλάκους να χαλάσουμε και
το μισό χωριό άμα θες να το βάλουμε φωτιά να το
κάψουμε. Αλλά κάτσε και συλλογίσου, Παννάκη,
ποιοι αρχινήσανε το κακό κι άμα θες κι εσύ να το κά-
νεις πιο μεγάλο. Γιατί άμα πιάσουμε πάλι τα αίματα
και τους σκοτωμούς, τελειωμό δεν θα 'χει το πράμα.
Κι άμα με ρωτάς, εγώ χορτασμένα τα 'χω όλα τούτα
κι άλλο δε θέλω. Και σένα σε συμβουλεύω αυτό. Να
κοιτάξεις να φκιαξεις τη ζωή σ', να κάνεις οικογένεια,
να δώσεις λιγάκι χαρά στον πατέρα σ' και τη μάνα σ'
που έχουνε περάσει τόσα. Γιατί άμα μπεις κι εσύ φυ-
λακή ή σκοτωθείς, ποιο τ' όφελος;

Δεν του 'πα τίποτα, γιατί κατάλαβα που 'χε δίκιο.

Αλλά και πάλιε δεν μπορούσα να τ' αφήσω έτσ'. Να
'ναι ο Ανάργυρος να τρώει και να πίνει στα καφενεία
κι ο πατέρα μ' στα κρεβάτια. Δώ' με λίγο καιρό να το

Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

σκεφτώ, του 'πα, για σα να 'χεις δίκιο μ' αυτά που
μου λες. Κι άμα είναι να κάνουμε κάτι, να κάνουμε το
φρόνιμο. Αλλά άμα σου πω, να 'σαι έτοιμος.

Έτσ' κι έγινε, και το βράδ' που 'ταν να πάμε να
χτυπήσουμε τους χωροφυλάκους, βρισκόμαστε, αλ-
λά τους λέω, άλλαξε το σκέδιο. Απόψε θα πάμε στ'
Ανάργυρου κι άμα σας δώσω σήμα, θα τον κάψουμε,
κι αυτόνα και το σπít'. Δεν είπανε άλλη κουβέντα,
μόνο, Γιάννη ό,τι μας πεις εσύ. Πάμε, που λες, του
χτυπάω γω την πόρτα και μ' ανοίγει η γυναίκα τ', η
Θοδώρα, και όπως μας βλέπ' έτσ' με τ' άρματα, πάει
να βάλει τη φωνή, της λέω γω, σσσς, ο άντρας σ'
πού 'ναι; Απ' την τρομάρα δεν μπόραε να πει λέξη,
αλλά βλέπω απ' την πόρτα που 'ταν μέσα αυτός στο

τραπέζι και δείπναγε. Μπαίνω και κάνω νόημα στον Σταμάτη να ακολουθήσει. Μέχρι να καταλάβει ο Ανάργυρος τι γινότανε, λέω στον Σταμάτη, κράτα τον, και τον πιάνει και τον καθίζει πάλιε στην καρέκλα και κάθουμαι κι εγώ δίπλα. Άκου πουστόγερε, του λέω. Άκου καλά, γιατί μια φορά μονάχα θα τα πω. Σ' αυτό το σπίτι, όταν είχα ξανάρθει μας είχες δώσει λόγο και μένα και του πατέρα μ' ν' αρρεβωνιάσεις την Τούλα με τον βλάμη μ'. Το λόγο αυτόν τον πάτησες κι όχι ντροπή δε σ' έπιασε, αλλά πήγες κι έκανες τι έκανες και τον αδερφό σ' σκότωσες και τον δικό μ' τον αδερφό, τον Βασίλη, και τον πατέρα μ' λίγο που 'λειψε κι αυτόνα να στείλεις στον τάφο. Αλλά εκτός από ψεύτης είσαι και βλάκας, γιατί δε σκέφτηκες ότι ο μπατσι-Τάκης έχει και παιδιά. Και να 'μαι δω τώρα κι εγώ, και τι λες να σε κάνω; Είχε ασπρίσει ο πούστης απ' το φόβο και άμα πάγαινε να μιλήσει του μπερδευόταν η γλώσσα κι έλεγε κάτι αλαμπουρνέζικα. Παίρνω, που λες, τη λάμπα του πετρελαίου που 'χε απάν' στο τραπέζι να βλέπει να τρώει, και του λέω,

τούτα τα χέρια δω σαν και σένα έχουνε χαλάσει πολλούς. Τόσους που δεν το βάνει ο νους σου. Κι άμα νομίζεις ότι θα σε λυπηθώ επειδή συ 'σαι χωριανός, κάνεις μεγάλο λάθος. Θα σε κάψω κι εσένα και τη γυναίκα σ', έτσι που ούτε τα κόκαλα δε θα σας βρίσκουν να μαζέψουν. Αλλά επειδή εγώ δεν είμαι σαν κι εσένα, θα σου ζητήσω ένα πράμα και σκέψου το καλά. Την κόρη σ' δεν τη σεβάστηκες κι άφησες και τη χάλασε ο Βασίλης, για να μάθεις το λημέρι τ'. Κι έτσι που 'ναι χαλασμένη κι αυτήνα την καταράστηκες να μείνει μοναχή γεροντοκόρη. Ο Βασίλης όμως την αγάπαγε πολύ, και μπορεί να 'ταν μυαλοκομμένος ο βλάμης μ' και στο τέλος απ' την αγάπ' αυτή να της έκανε κακό, ξέρω όμως ότι θα στεναχωριόταν τώρα άμα το 'ξερε που θα μαραζώσει ανύπαντρη. Γι' αυτό θα μ' τη δώσεις εμένα. Για το χατίρι του βλάμη μ' κι επειδή είναι κορίτσ' άξιο, θα την παντρευτώ εγώ. Κι ό,τι έχεις, όλα, και το σπίτ' ακόμα, θα της το γράψεις προίκα. Μόνο στην Κωπαΐδα θα σ' αφήσω το χωράφι, γιατί δε θέλω να μου 'ρθεις στην πόρτα ούτε φαΐ να μου ζηπανέψεις. Κι άμα ψοφήσεις, θα μου τ' αφήσεις κι αυτό. Δω τώρα, του 'πα, θα μου πεις το ναι, για απ' την καρέκλα ούτε θα προλάβεις να σκωθείς.

Στο σταυρό που σου κάνω, κατουρήθηκε ο πούστης πάνω τ'. Μου λέει, όλα να σ' τα δώσω, Παννά-

κη, όλα, αλλά που 'χω και τον γιο μικρό κι αυτός τι θα γενεΐ; Αυτό, του λέω, δε με νοιάζει εμένα ντιπ. Να το 'χες σκεφτεί πρωτύτερα πριν αρχινήσεις αυτά π' αρχίνησες. Άμα δεν μπορείς, στείλ' τον καλόγερο. Εγώ μια φορά σου 'πα.

Κατάλαβε που δε φοβέριζα στα ψέματα κι είδε που είχα και τους άλλους άγριους μαζί, κι εντέλει έκανε ό,τι του ζήτηξα. Την άλλη μέρα κιόλας πήγαμε στην κοινότητα κι υπόγραψε τα χαρτιά κι έπειτα κανονί-

Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

στηκε κι ο γάμος. Και στο γλέντι απάν' πήγε να σκω-
θεί να χορέψει σαν τον πατέρα της νύφης, όχι από
χαρά, αλλά από υποχρέωση, μην πει το χωριό, αλλά
έκανα σήμα και σταματήσανε τα όργανα, και του λέω
εκεί δυνατά, να μας ακούσουν όλοι. Συ δεν έχεις δου-
λειά να χορέψεις στον δικό μ' το γάμο. Ο πατέρα μ'
που τον κατάντησες σακάτη είναι στην καρέκλα.
Σύρε κάτω κι εσύ. Κάτι δικοί τ' πήγανε να πούνε,
αλλά κι αυτουνούς τους τροκίμηξα και μαζωχτήκανε

από φόβο κι επειδή ξέρανε που είχα και δίκιο. Έτσι έγινε κι έτσι γδικιώθηκα για το κακό που μου 'χε γίνει.

Π' αυτό σου λέω, παπά. Άμα τον βρήκανε κρεμασμένο τον Ανάργυρο, μη μου 'ρχεσαι μένα δω να μου ζητήσεις το λόγο. Άμα ήθελα να λερώσω τα χέρια μ'θα το 'χα κάνει τότες και, σ' το λέω, απ' τα άντερά του θα τον κρέμαγα, όχι από σκοινί. Μόνος του πήγε και κρεμάστηκε, γιατί και στα ύστερα δεν ήταν άντρας να κουβαλήσει το φταίξιμο το δικό του. Σαν τη γυναικούλα ζητιάνευε το λυπημό. Κι άμα περιμένεις να σου ζητήσω χάρη να του κάνεις κηδεία, τζάμπα περιμένεις κι από μένα κι απ' τη γυναίκα μ'. Στο λόγγο να τον αφήσεις να λιώσει, όπως το 'παθε κι ο βλάμης μ'.

—

Ταραραρούρα

Ποιο; Τούτο δω στο χέρι; Όχι, δεν είναι μαρτάκι. Μάρτης ακόμα; Αφού έχει περάσει το Πάσχα. Τούτο το 'χω χρόνια πολλά. Προτού να παντρευτώ. Μου το 'χε πλέξει η μάνα μ' φυλαχτό. Είναι δεμένο με γητειές για τα στοιχειά. Μην το γελάς. Τότες ο κόσμος έβλεπε πράματα, γιατί είχε πίστη. Τώρα, βλέπεις, γινήκαμε όλοι διαόλοι. Σκιάξαμε και τα δαιμόνια.

Έχω δει κι εγώ μια φορά. Αλήθεια, στο σταυρό που σου κάνω. Το πώς γλίτωσα είναι θαύμα. Ερχόμενα που λες ένα βράδυ απ' την Αλογοπατησιά, κει που 'ναι τώρα η διασταύρωση που πας για τη Χιλιάδου. Μ' είχε στείλει ο πατέρα μ' να πάω ν' αλλάξω θέση στο γαϊδούρι. Έτσι τα 'χαμε τότες. Τα δέναμε σε μια μεριά με το σκοινί λάσκα και βόσκαγε το ζώο γύρω γύρω και το 'φκiane σαν αλώνι. Μετά άντε πάλι

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

το παίρναμε και πηγαίναμε και το δέναμε παραπέρα. Μη σ' τα πολυλογώ, είχα κινήσει αργά και μέχρι να πάω να κάνω τη δουλειά και να γυρίσω έπιασε να σουρουπώνει. Λέω από μέσα μ', κάνε ογλήγορα Σταμάτη, μη σε πιάσει η νύχτα και δε θα μπορέσεις να γυρίσεις στο σπίτι. Σκέφτομαι, που λες, απ' τη δημοσιά να γυρίσω δε θα προλάβω. Λέω, θα το κόψω μέσα απ' το λόγγο που 'χει ένα μονοπατάκι, να βγω να πέσω πίσω απ' την Αγια-Παρασκευή κι από κει κι η νύχτα να με πιάσει θα ιδώ τη θάλασσα, θα τον βρω το δρόμο. Δεν είχε μαντριά εκεί κοντά να 'χω φόβο από σκυλιά κι αιστανόμουνα πιο σιγουριά.

Κινάω, που λες, και το κόβω σαπέρα, καρφί περνάω απ' την Κανίσκα και βγαίνω πίσω απ' το Αϊτολίμι. Δεν το 'χα υπολογίσει καλά όμως, βλέπεις, γιατί το Αϊτολίμι κοιτάει στη Δύση και στον τόπο που περπάταγα γω τον είχε κρύψει τον ήλιο κι είχε νύχτα. Πού να ιδώ μονοπάτι και πού να βρω το δρόμο. Το κόβω σαπάν' για την κορφή μέσα απ' τα βάτα. Δεν με σήκωνε να καθυστερήσω κι άλλο, να πάω στα ψαχτά. Μια και δυο, εί-

μαι στα μισά να βγω απάν' κι ακούω πίσω μ' κάτι σα
φασαρία. Κάνω μια έτοι να ιδώ. Τίποτα. Μπα, λέω, θα
κλώτσησα καμιά πέτρα έτοι που ανέβαινα. Κάνω δυο
βήματα. Πάλι το ίδιο. Ανησύχησα. Κάνα σκυλί σκέ-
φτομαι. Πιάνω την γκλίτσα, στέκομαι. Τίτιμι, φωνάζω.
Τίποτα. Ησυχία. Ούτε να γαβγίσει ούτε τίποτα. Ξανά.
Κοιτάω. Τι να ιδώ; Μπόραγα να ιδώ τίποτα; Ούτε κει
που 'πεφτε το ποδάρι μ' δεν έβλεπα καλά καλά. Λέω
από μέσα μ', μες στο κεφάλι σ' είναι Σταμάτη. άιντε
κουνήσ' και μη χασομεράς. Κι εκεί που κάνω να γυρί-
σω, ακούω: *Ταραραρούρα, ταραραρούρα*. Πάγωσε το
αίμα μ'. Μου λυθήκανε τα γόνατα. *Ταραραρούρα, ταρα-
ραρούρα*. Και ξανά φασαρία, σαν από βήματα που
σούρνονταν στις κροκάλες. Κι όλο και ζυγώνανε.

50

ΤΑΡΑΡΑΡΟΥΡΑ

Σκιάχτηκα τόσο που κοκάλωσα στον τόπο. Μήτε
μπρος να πάω μπόραγα μήτε να γυρίσω να ιδώ τι εί-
ναι. Ήξερα μοναχά που δεν είν' άνθρωπος, γιατί τό-
τες, βλέπεις, κόσμος δεν περπάταε τη νύχτα. Ειδικά
κει στην ερημιά που ήμανε γω. Κάνω το σταυρό μ',

λέω από μέσα μ', Χριστούλη μ' βόηθα να πάρω τα πόδια μ'. Μια που το λέω και μια που σαν κάποιος να μου πήρε το βάρος και να μου 'δωσε μια σπρωξιά μπρος. Αρχινάω πάλι να περπατάω πιο γλήγορα, αλλά απ' το φόβο όλο μου φεύγανε τα ποδάρια και σκόνταφτα. Ήτανε νύχτα και δεν έβλεπα και ντιπ. Οι μανούλα μ'. Χτύπαε η καρδιά μ' σαν το ταμπούρλο. Με τα πολλά βγαίνω στη ράχη, λέω, Παναγίτσα μ' τώρα θα 'χω λίγο φως, θα βλέπω. Κι εκεί το ξανακούω, δίπλα μ': *Ταραραρούρα, ταραραρούρα*. Τρέξε, τρέξε, γίδι. Σα θέλω γω νομίζεις δε σε φτάνω; Σηκώνω την γκλίτσα και χτυπάω κατά κει που άκουσα τη φωνή. *Ταραραρούρα, ταραραρούρα*. Κουτορνίθι, μου λέει, νομίζεις σκυλί είμαι να φοβηθώ το ξύλο; Κι όπως κάνω και γυρνάω, τονε βλέπω μπρος μου. Μαύρος, και στη φάτσα σαν το σκυλί, με κάτι κέρατα γελαδινά. Και γέλαε και φαινόντουσαν τα δόντια του.

Μ' έπιασε μια παγωμάρα, γιατί κείνη την ώρα θυμήθκα που λέγανε ότι σ' εκείνα τα μέρη είχε πεθάνει παλιά ένας ληστής κι έτσι που τον είχανε αφήσει άταφο γύρναε τα βράδια σα βροκόλακας. Δε μιλάς, γίδι; μου λέει. Περνάς απ' τον τόπο τον δικό μ' κι ούτε λες κουβέντα; Με προσβλήνεις. *Ταραραρούρα, ταραρα-*

ρούρα. Κάνω δυο βήματα πίσω, γιατί μου 'χε 'ρθεί κοντά και βρώμαε η ανάσα του σαν μπαρούτι. Μίλα, γίδι, για θα σου φάω τη γλώσσα. Έτρεμα σύγκορμος κι όλο πισωπάταγα, κι όπως πήγαινα έτσι πίσω πίσω, αγγιστράω κι αρχίζω και κουτρουβαλάω όλη την κατηφόρα προς το χωριό. Κάποια στιγμή σταματάω,

51

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

κάνω να σκωθώ και τονε βλέπω που καθόταν ανακούρκουδα μπροστά μου κι απλώνει ένα χέρι όλο νύχια και μου λέει, έλα να σε σηκώσω, γίδι. Ούτε να περπατάς δεν ξέρεις. Πώς με φώτισε ο Θεός κι εκεί που κάνω να τ' απλώσω το χέρι, το τραβάω πάλι πίσω. Γιατί λένε ότι, άμα του μιλήσεις ή τον ακουμπήσεις, τότες του δίνεις το ελεύθερο να κάνει ό,τι θέλει. Αλλιώςτικά, άμα είσαι βαφτισμένος, μπορεί να λέει να λέει, αλλά με το χέρι δεν μπορεί να σε πειράξει.

Σηκώνομαι κακήν κακώς κι ούτε κοιτάω, κι αρχινάω και τρέχω κατά κει που 'φεγγε το εικονοστάσι στην άκρια του χωριού. Με κόβανε τα σκίνα κι οι πέτρες, αλλά απ' τη λαχτάρα μ' ούτε που μ' ένοιαξε.

Αυτός όμως εκεί, μου 'ρχόταν από κοντά και όλο μου
'λεε πράματα. Πότε έκλαιε σα μικρό παιδί, πότε φώ-
ναζε σα γριά, πότε έκανε σαν τράγος και σκυλί μαζί
και μου 'λεε και με κορόιδευε, δε θα γλιτώσεις, θα
σου φάω το σκώτι σκορδόπιστε, θα βρω το σπίτι σ'
και στον ύπνο θα σας δειπνήσω όλους. Ήθελε, βλέ-
πεις, να με κάνει να του μιλήσω, να τον παρακαλέσω
να μ' αφήσει. Αλλά εγώ είχα βάλει τα πόδια στην
πλάτη κι έτρεχα σαν τον μουρλό. Όσο να βγει το
φεγγάρι, είχα φτάσει σχεδόν στο χωριό, μα μ' είχε κο-
πει η ανάσα κι είπα θα πέσω καταής εδώ και θα πεθά-
νω. Κι όσο να κάνω έτσι δα να μου φύγει η ζαλάδα,
τσουπ, πάλι μπροστά μου. Και φαινότανε τώρα πιο
καθαρά, γιατί 'χε φέγγος στον ουρανό. Δε θα το ξε-
χάσω ποτέ. Φόραε μια πουκαμίσια σκισμένη κι από
κάτ' γυμνός ντυ. *Ταραραρούρα*, γίδι, μου λέει. Νομί-
ζεις μου τη γλίτωσες; Ταχιά ταχιά θα ψοφήσεις. Στον
πόλεμο. Κι ύστερα θα σε βρω να σου τρυπήσω τα κό-
καλα να σ' τα κάνω φλογέρα. Αρχινάω ξανά το τρε-
χαλητό κι ωσότου να καταλάβω ότι δε μ' ακολουθούσε
πια, είχα φτάσει στο καφενείο του Βασίλη στην πλα-

ΤΑΡΑΡΑΡΟΥΡΑ

τεία. Βλέπεις, στο χωριό μέσα δεν έμπαινε, γιατί ήτα-
νε γκινιασμένο με τη θρησκεία. Το 'χε γκινιάσει ο δε-
σπότης με μύρο και τέτοια από την Πόλη, και δεν
την άντεχε τη μυρουδιά.

Όταν μπήκα στο σπίτι, με βλέπει η μάνα μ' έτσι
σκισμένο με τα ρούχα κομμάτια και μου κάνει τη
νίλα. Εγώ μιλά. Τι να πω; Είχα σκιαχτεί τόσο που
μου είχε κολλήσει η γλώσσα στο στόμα. Πήγα ίσα
στα κονίσματα, έκανα το σταυρό μου κι όλο το βρά-
δυ έλεγα το πατερημών. Απ' το σπίτι πάλι νύχτα ούτε
κότησα να ξαναβγώ.

Μετά από κάνα χρόνο πήραν τη δικιά μου τη σει-
ρά, εκπαίδευση και σούμπιτοι στο Μικρασιατικό. Εγώ
το 'χα δέσει κόμπο ότι θα πεθάνω, γιατί λένε ότι η τε-
λευταία κουβέντα που σου λέει ο βροκόλακας είναι
πάντα αλήθεια, κι έτσι δε μ' ένοιαζε. Είπα, να φυλαχτώ
δεν μπορώ, άμα είναι ας πεθάνω στα πόδια μ'. Κι έτσι
ήμανε παντού ο πρώτος και μ' είχανε για παλικάρι.

Τι; Ε, είναι δυνατόν, ρε χαμένε, να πέθανα και να

σου μιλάω τώρα δα; Δεν ξέρω γιατί. Έχασα την πίστη μ' κείθε πέρα. Μπορεί γι' αυτό. Έκαμα κι είδα πράματα και κατάλαβα ότι οι χειρότεροι δαιμόνοι είναι οι άνθρωποι.

10/10/2017

10/10/2017

10/10/2017

10/10/2017

Παραλογή

Τ' απόβραδα που η νυχτιά σκόρπιζε στρατολάτες
κι όλοι ταχιά μαζεύουνταν στα σπίτια για να πάνε
να μην τους πιάσει η σκοτεινιά να μην τους πιάσει η νύχτα
κι όξω από τόπο σήγουρο τους βρει η καικιά η ώρα
έτρεχα δίπλα στη φωτιά, δίπλα στο καντηλέρι
στ' άγιο το φως να κουρνιαστώ, να φάγω το φαί μου.
Έπαιρνε ο πάππος το θρονί και κάθονταν σιμά μου
κι έλεγε και μουρμούριζε στην ξένη τη λαλιά του
για ιστορίες και θάματα που 'ζησε στα μικράτα.

Μου 'λεγε για το ίσκιωμα που χάλαε τα ζυγούρια
και για τον μικροδιάβολο που απάντησε μια νύχτα
να στέκει διπλοκάθιστος στου μούλου τα καπούλια.
Μου 'λεγε πως στα χώματα στα μέρη τα δικά μας
ο Χάρος λαγοκούρνιαζε κι όλο τα ξεσκαλούσε
γι' αυτό δεν κράταγαν ποτέ στη γης τους πεθαμένους
μονάχα τους φανέρωναν το κάθε τρεις και λίγο.

--

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Για τούτο με χοντρή τριχιά πισθάγκωνα τους δέναν
και μες στον τάφο μπρούμυτα τους χώναν και τους θάβαν.
Μα πάλι σπρώχνανε να βγουν απάνω οι πεθαμένοι
κι έτσι ένα μαυρομάνικο καρφώνανε στον τάφο
να τους τρυπάει κάθε φορά που κάνουν να σκωθούνε.
Σκιαζόμουν μα δεν μπόραγα να πω να σταματήσει
μόν' μ' έτρωγε σα σάρακας να μάθω την αιτία
που σηκώνόνταν οι νεκροί και παίρνανε τις στράτες.
Άπλωνε ο γέρος στη θρακιά τα πόδια να ζεστάνει
και μου 'λεγε στα σιγανά και στα κρυφά δηγούνταν:

Περνούσε ο Χάρος μια βολά, βαρύς και φορτωμένος

κι από το δρόμο τον πολύ κι απ' την πολλή τη δίψα
 στάθηκε και ξαπόστιασε στη βρύσ' του Καλογέρου.
 Πιάνει απ' τη σέλα ένα σκοινί, μαύρο σαν την καρδιά του
 πλεγμένο μια, πλεγμένο δυο, πλεγμένο τρεις και δέκα
 από της χήρας τα μαλλιά και της μοιρολογίστρας
 ν' αντέχει ήλιο και βροχή, ν' αντέχει και τα δάκρυα
 κι όταν ακούει τα κλάματα, να σφίγγει, να δαγκάνει
 όπως δαγκάνει η δραγκολιά και σφίγγει η βουνοχέντρα.
 Δένει τους νιους στα έλατα, τις κόρες στα πευκάκια
 και τα νιογέννητα μωρά δένει στους ασπαλάθους.
 Γυρνάει και λέει στον μαύρο του, τον πλουμιστό τον Γρίβα
 — Πάω στη βρύση για νερό, να φέρω στο τουλούμι
 να πεις εσύ, να πω κι εγώ που 'μαστε αποκαμένοι.
 Μα 'ναι η βρύση μακρινή κι είναι γκρεμνός και ρέμα
 γι' αυτό πεζός θα κατεβώ, πεζός θα πάω να φέρω.
 Μείνε και κοίτα τους νεκρούς μην αρχινούν και κλαίνε
 και σκιάζουνε τον ποταμό και σκιάζουνε το ρέμα
 και φοβηθεί και το νερό κι αποστερέψει η βρύση.
 — Σύρε και πιες και γέμισε και φέρε μου κι εμένα,
 και μην πολλά σκοτίζεσαι, τους σκλάβους θα φυλάξω.
 Περνάει στη ζώνη το σπαθί, στη ράχη το δοξάρι
 και το τουλούμι το χρυσό κρατεί το και βαδίζει.

ΠΑΡΑΛΟΓΗ

Χώνεται μέσα στις πριγιές, λιθάρια δρασκελίζει
κι εκεί στην άκρη του γκρεμνού βγαίνει και κοντοστέκει.
Σα θάλασσα ήτανε βαθύς, σαν καλιακούδα μαύρος
λιγοψυχάει ο Χάροντας, μα τον κεντάει η δίψα
τι το νερό το γάργαρο στον πάτο του χτυπούσε.
Βάνει το πόδι το δεξί, που τους ρηγάδες πάτει
και στο δρομάκι το γκρεμνό κινάει και βαδίζει.
Δέκα νοργιές δεν ήκαμε, δέκα νοργιές δεν πάει
όταν γρικά απ' το χάραγμα ανθρωπινή κουβέντα
τραγούδι σαν της πέρδικας, κλάματα σαν του γκιώνη.
Βάζει φωνή στον Γρίβα του, φωνάζει και του λέει:
-Σου 'πα να βλέπεις τους νεκρούς και τους αποθαμένους
μη σκιάξουνε τον ποταμό κι έρθει και κόψει η βρύση.
Μα συ αφήνεις τους να κλαιν, αφήνεις τους να λένε.
Κι ο μαύρος του χλιμίντρισε, κι ο μαύρος πηλογάται:
-Άχνα δεν βγάζουν οι νεκροί, κοιμούνται σαν παιδάκια.
Κι αν κλάματα συ γρίκησες, φωνές και μοιρολόγια
στο ρέμα κόττα για να βρεις τον θρήνο ποιος τον κρένει.

Κοιτάει ζερβά, κοιτάει δεξιά, κανέναν δεν εθώρει
κοιτάει και μες στο χάραγμα, μέσα στο βύσσιο ρέμα
και βλέπει κόρη νιούτσικη, μια πέρδικα μικρούλα
που 'χε σκουτιά κατάμαυρα, μαντίλα σαν την πίσσα
και πύθωνε και γέμιζε από την κρύγια βρύση.
Θάμαζε ο Χάρος με τη νια που 'χε καρδιάν αντρίκεια
να κατεβεί μες στο γκρεμνό στ' απάτητα τα βράχια
εκεί που μήτ' ο λογισμός των αγριμιών τολμάει.
Τότες το συλλογίζεται, το βάνει με το νου του
νερό από τη λυγερή να φέρει να ζητήσει
γιατί την άβυσσο πολύ σιααζόταν να κατέβει.
Λύνει τα ολόσγουρα μαλλιά, το πρόσωπο βρωμίζει
μην και της δώσει γνωριμιά, την όψη φανερώνει
και δει που είναι ο Χάροντας και φοβηθεί και φύγει.
Πιάνει μ' αλλιώτικη φωνή, γλυκοστρογγυλεμένη

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

μ' αυτήνα που ξεγέλαγε στρατιώτες κι αντρεωμένους
και τρέχαν στα θελήματα τ' άγρια τα δικά του.

-Γεια σου χαρά σου λυγερή, γεια σου χαρά σου κόρη
που 'χεις αντρίκεια λεβεντιά, παλικάριού το θάρρος
και δε φοβάσαι να πατείς την άβυσσο τη μαύρη.
Πα σε να ορίζει ο Θεός μόνο καλά και δίκια
κι άκου το θέλω να σου πω, τη χάρη που ζητάω.
Από τα ξένα περπατώ μέρες και μήνες δέκα
γιατί πεθύμησα να δω το σπίτι των δικών μου
κι ήταν ο δρόμος άσωστος κι ήταν τραχιά η στράτα.
Λιώσανε τα ποδήματα, ξυπόλυτος πατούσα
και μ' αίμα και με ιδρωτα βάφω τα μονοπάτια.
Απόκαμα να περπατώ κι είπα να ξαποστάσω
γέρνω τ' ασκόπουλο να πω, μα δε σταλάζει στάλα
και σαν η φλόγα τα ξερά, έτσι με καίει η δίψα.
Αυτή η τυράγνια μ' έσπρωξε ευθύς να σου γυρέψω
συ που γιομίζεις το σταμνί δώσε λίγο κι εμένα
του ξένου να μην αρνηθείς νερό, φαί και σπίτι.
Δυο μάτια μέσα στον γκρεμό και μες στους μαύρους ίσκιους
λάμπουνε σαν το πρώτο αστρί στον ουρανό το δειλί
όταν σηκώνει η λυγερή το βλέμμα να γνωρίσει
τον που μιλεί και που ζητά σαν το παιδί απ' τη μάνα:
-Το πρόσωπο κι αν βρώμισες κι άλλαξες τα μαλλιά σου
εγώ πάλι σε γνώρισα του Κάτω Κόσμου ρήγα
τι όσο γλυκά είν' τα κρόκαλα που σούρνουνται στο ρέμα
τόσο γλυκιά είν' η λαλιά που βγάνεις απ' το στήθος.

Κι ήμερη κι αν προσπάθησες τη γλώσσα σου να κάμεις
με κόλπα που ταιριάζουνε σε μπουλουκιού τερτίπια
ούτε παιδί δεν ξεγελάς, ο κόπος πάει στράφι.
Πάλι κακιά, πάλι τραχιά, πάλι στριγιά και βρώμια
τη μυριαναθεμάτιστη τη βγάζεις την πνοή σου.
Σαν τη δοκάνη όταν σκαλά κι όταν χτυπάει στην πέτρα
έτσι χαράζει και χτυπά τ' αυτιά που την ακούνε.
Μα σα ζυγώσεις πιο σιμά κι εμένα θα γνωρίσεις

21

ΠΑΡΑΛΟΓΗ

γι' αυτό ξανά μη μου 'ρχεσαι χάρες να μου γυρέψεις.
Νεράκι άμα ζήλεψες να πεις να ξεδιψάσεις
άμμο θα πιάσω στο σταμνί να χύσω στο τουλούμι
να πέσει μες στο στόμα σου και να σου το στεγνώξει
έτσι όπως στέγνωξες κι εσύ τη δόλια την καρδιά μου.
Γιατί πριν μήνες τέσσερους, τ' άλλο το καλοκαίρι
στο σπίτι μουσαφίρη μου σ' είχα και σε κερνούσα.
Σα σόι από την ξενιτιά σ' αγκάλιασα στην πόρτα
και στο κατώφλι σίδερο σου 'βαλα να πατήσεις.
Τραπέζι σου 'στρώσα να φας και φόρτωσα την τάβλα

με κρέατα και με ψωμιά και με κρασί της σχόλης
Κι όταν καλαποφάισες κι έκαμες να πλαγιάσεις
το σάισμα το νυφικό σου 'στρωσα να ξαπλώσεις.
Αλλά η δικιά σου η καρδιά το χορτασμό δεν έχει
και το πρωί που ξύπνησες και πάλι επεινούσες
τον άντρα μου τον ακριβό λιανίζεις και τον τρώγεις
σαν το σκυλί το άγριο που γνωριμιά δε δίνει
μόνο χυμάει και δαγκά το χέρι που το θρέφει.
Πατί από φάρα είσαι κακιά γέννημα στρίγκλας μάνας
στρίγκλα για δε σε πίνηξε μωρό μες στα φασκιά σου.

Σαν το δαδί απ' το θυμό αρπάζει ο λογισμός του
και μες στο στόμα του η χολή σαν το φαρμάκι στάζει.
Κλωθογυρνάει στο μυαλό σα σερπετό τη σκέψη
να πιάσει το δοξάρι του να παίξει τη σαίτα
κι ίσα στης κόρης την καρδιά να πάει να τη φυτέψει.
Μα ο Χάρος είν' ωκεανός, ο Χάρος είν' αγέρας
κι ως εύκολα ανταριάζεται, τόσ' εύκολα κοπάζει
γιατί είτε με τα κύματα είτε και με τα χάδια
τους βράχους τρίβει χώματα και τα βουνά χαλίκια.
Κι ως κάνει πάλι για να πει, βαθειάν αναστενάξει
με λύπη τάχα το θυμό για να τον κουκουλώσει.

- Δίκια σου δίνω εκατό, δίκια σου δίνω χίλια

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Μα πριν να σου αποκριθώ, μα πριν να σου μιλήσω,
γυναίκα τις κατάρες σου κράτησε και το ψέγος.
Όταν χαράζει η ροδαυγή, όταν χαράζει η μέρα
κι η σκοτεινιά λαβώνεται κι η γης με φως ματώνει
εμέ θολώνει η σκέψη μου, μαυρίζει ο έρμος νους μου
τον εδικό μου βλέπω εχθρό, τα ξέρω βλέπω ξένα.
Π' αυτό κι όταν σηκώθηκα και στάθηκα στο στρώμα
κι ο άντρας σου με γρίκησε κι ήρθε να με ρωτήσει
αν πεθυμάω τίποτα, αν τίποτα μου λείπει
καθόλου δεν τον γνώρισα, μόνο τον είδα κλέφτη
κι αρρώστημα του φύσηξα κι άθελα τον σκοτώνω.
Όταν καλά ξημέρωσε κι είδα το τι 'χα κάνει,
με δίχως άλληνη άργητα έφυγα από το σπίτι,
γιατί με βάραινε η ντροπή και το μεγάλο κρίμα.
Π' αυτό σου λέω μην πολλά λέγεις και με κακίζεις,
τι το κακό που σου 'καμα το ξέρω και λυπούμαι.
Κάνει να πει η λυγερή, μα στέκει, συλλογιέται.

- Κι ως ξαναρχίζει να μιλεί, μ' άλλη φωνίτσα λέγει:
- Θα σ' ανεβάσω εγώ νερό να πεις να ξεδιψάσεις
κι ύστερα με τον μαύρο σου να πάρετε το δρόμο
μα για τ' αυτό αντιδώρο κι εγώ θα σου ζητήσω.
Χαμογελάει ο Χάροντας, φωνάζει και της λέει:
 - Ολόγιομο και ξέχειλο ως πάνω το σταμνί σου
με μάλαμα και με φλουριά εγώ θα σ' το φορτώσω
και με σκουτιά απ' τη Δαμασκό, μετάξι από τη Σύρα
θα ντύσω το κανάτι σου κι αυτήνα που το φέρνει.
 - Προικιά, σκουτιά, μαλάματα δε θέλω γω η έρμη
μόν' θέλω το στεφάνι μου, τον ακριβό μου άντρα.
Από το χώμα σήκωσ' τον, από τον τάφο φέρ' τον
να τον φιλήσω στα γλυκά, στα κόκκινά του χείλη
κι εγώ το νάμα γάργαρο θα φέρω στο σταμνί μου
να βρέξεις τα χειλάκια σου, τα χείλια τα σκασμένα.
 - Στην πέτρα τούτη που πατώ και στα δεντρά που βλέπουν
σ' ορκίζομαι τόν άντρα σου στην πάνω γης να φέρω.

Όταν τ' ασκί με το νερό θα σφίξω μες στο χέρι

τότε κι εσύ τον άντρα σου θα σφίξεις στις αγκάλες.
Γέρνει τη στάμινα και τ' ασκί γιομάει και ξεχειλίζει,
παίρνει το μες στην αγκαλιά, μωρό κανακεμένο
και βήμα μπρος αφόβητο κάνει κι ανηφορίζει.
Και μήτ' αργά μήτε ταχιά δεν περπατεί το βράχο
μόν' πάγει όπως πήγαινε στην εκκλησιά νυφούλα.
Αντί σιγκούνι πλουμιστό φορεί μαντήλα μαύρη
κι αντί γαιμπρός και πεθερός την περιμένει ο Χάρος.
Μα κείνη πάει τραγουδιστά, μα κείνη πάει με γέλιο
και μες στο νου της παίζουνε σκοποί του καλωσήρθες.
Κι ούτε που σκέφτεται γκρεμό ούτε τη σκιάζει ρέμα,
γιατί στο στερνοπάτημα στου βράχου πα τη ράχη
ο Χάρος περιμένει την με τ' ακριβό του δώρο.

- Πάρε και πιες κι ως το νερό στο στόμα στάζει κρύο
στάξε κι εσύ στις αγκάλες μου το δώρο που 'χεις τάξει.
Πιάνει ο Χάρος το ασκί, δαγκώνει και τ' ανοίγει
και με γουλιές αχόρταστες κάνει και το αδειάζει.
- Πολύ το φχαριστήθηκα το κρύο το νερό σου
και για τα τούτο γω ευθύς τον άντρα σου σηκώνω.

Σαν πέφτουνε πάνω στη γης του Χάρου οι κουβέντες,
στης πέτρας τα ραγίσματα πιάνονται σαν το σπόρο
ρίζες απλώνουν στα βαθιά, τα σπλάχνα της γκαστρώνουν.
Σειούνται οι κορφές απ' τα δεντρά, σειούνται γύρω τα βράχια
κι η γης ριγά κι αγκομαχά και δίνει σκόλια γέννα
και βγάνει γιο απ' την κοιλιά, ολόκληρο παλικάρι.

- Γυρνάει του γνέφει ο Χάροντας και δείχνει του την κόρη:
- Αυτή 'ναι η γυναίκα σου, τράβα κι αγκάλιασέ τη.
Σκύβει ο νεκρός την κεφαλή στα που διατάζει ο Χάρος
και με το βήμα του σουρτό σιμώνει την καλή του.
- Ο Κωνσταντής μου τα μαλλιά δασειά, πυκνά τα είχε
ετούτος δω 'ναι καραφλός, ετούτος δω 'ναι άλλος.
- Ετούτος είν' ο άντρας σου, ο ξαναγεννημένος.

60

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

- Πόσα μωρά κι αν έχεις δει να βγαίνουν δίχως τρίχα;
- Ο άντρας μου ήταν όμορφος, ψηλός, στητός, λεβέντης.
Ετούτος δω είναι σκιουφτός, μαύρος σαν τον καλικάνα.
- Ετούτος είν' ο άντρας σου, τράβα κι αγκάλιασέ τον.
Κι άμα τον βλέπεις μελανό, κακοσουλουπωμένο
είναι γιατί ζορίστηκε σε τούτη δω τη γέννα.
- Ο άντρας μου 'τανε ζεστός, ο άντρας μου 'ταν φλόγα
τούτος εδώ 'ναι δροσερός και σαν το ρέμα κρύος.
- Ετούτος είν' ο άντρας σου, και μην τον σπρώχνεις πέρα.
Τέσσερους μήνες μες στη γη μακριά από τους ανθρώπους
ο κόρφος του ψυχράθηκε, πάγωσε κι η καρδιά του.

Αυτή είν' η μοίρα των νεκρών και των φανερωμένων.
 - Όμως εσύ μ' ορκίστηκες τον άντρα μου να φέρεις
 κι όχι νεκρό που περπατεί μα δε γνωρίζει στράτα.
 Γελάει τότες ο Χάροντας κι ανατριχιάζει ο κόσμος.
 - Τόσους μαρτύρους έβαλα τον όρκο μου ν' ακούσουν
 κι ούδ' ένας φανερώνεται να πει πατείς τον όρκο.
 Για τούτο τώρα σώπασε και μην κατηγοράς με.
 Τα 'χα ταγμένα τα 'καμα, τήρα καλά και βλέπε.
 Σ' τον σήκωσα, σ' τον έφερα, σ' τον έστησα στα πόδια.
 Αυτός εκεί είν' ο άντρας σου κι ας είν' και πεθαμένος.
 Αυτό μονάχα ζήτησες, αυτό μονάχα μου 'πες.
 Την πεθυριά σου έκαμα, μη μου παραπονάσαι.
 - Το 'ξερες, Χάρε, το 'ξερες, μα λόγο δε μου είπες.
 Πατί της δόλιας την καρδιά δύο φορές ραγίζεις
 - Πατί είμ' ο Χάρος λυγερή, του σιαώματος ο ρήσος.
 Έτσι με θέλει ο Θεός, έτσι μ' ορίζει η πλάση
 το θρήνο να 'χω μουσική, το κλάμα για τραγούδι
 και νυχτοπούλια θλιβερά να μου κρατάν τα ίσια.
 Τα δάχτυλα απ' τους γέροντες σκαλίζω για ζουρνάδες
 και των παιδιών τα κόκαλα βέτσα για το ντασύλι.
 Κι αν βρω και νιο καλόθρεφτο τον πάνω και τον γδέρνω
 το δέρμ' απλώνω νταγιρέ, τα δόντια κάνω σείστρο.
 Σε κάστρο μαύρο κάθομαι που 'χει για τοίχους πλάκες

ΠΑΡΑΛΟΓΗ

και στα περβόλια ολόγυρα φυτρώνουν ασφοδέλια.
Σ' αυτή τη γη είμαι βασιλιάς, σ' αυτά τα μέρη ρήγας
μ' αυτά γελώ και χαίρουμαι, μ' αυτά γλεντοκοπάω,
γιατί αγάπη δε γρικώ, συμπόνια δεν κατέχω
παρά όπου βλέπω ομορφιές περνώ και τις μαραίνω.
-Δύο φορές με γέλασες, τρίτη χαρά δε θα 'χεις.
Μ' άκου καλά τι θα σου πω και τι θα παραγγείλω.
Της χήρας πιάνει η ευχή, μα γω 'μαι διπλοχήρα
κι ό,τι κι αν πω το σέβονται κι ο Θιος και οι διαβόλοι.
Το δώρο αν δεν έλαβα, το δώρο αν δεν παίρνω
μήτε κι εσένα τούτη η γης νεκρούς να σε φιλέψει
μόν' ξυπνητούς κι απέθαντους στα σπλάχνα να τους κρύβει.
Κι όσους οι χήρες χάνουνε τόσους κι εσύ να χάνεις
κι όσους οι μάνες κι οι αδερφοί, τόσους κι ο Κάτω Κόσμος.
Ούτε του Χάροντα χαρά ούτε και των ανθρώπων.
Πατί όταν ήσουν νηστικός τον άντρα μ' έδωκά σου
κι όταν νεράκι πόθησες σε πότισα στις χούφτες.
Μα συ 'σαι σαν τη μαύρη οχιά, σαν το κακό το φίδι
στον κόρφο ξεμαργώνεις το κι ύστερα σε δαγκάνει.

Πέφτουν του Χάρου τ' άρματα από της νιας την τόλμη
αυτού που κάτω σώριαζε τρανούς και αντρεκωμένους
κι ουδέ ποτέ τον τρόμαξαν του κόσμου οι φοβέρες.
Χωρίς μιλιά, χωρίς λαλιά, πλάτη γυρνάει στη χήρα
τους ώμους ρίχνει χαμηλά, την κεφαλή στο στήθος.
Πάει βρίσκει τον μαύρο του, τον καβαλά και λέει:
-Γρίβα, ταχιά να φύγουμε, Γρίβα, ταχιά να πάμε.
Τούτο το χώμα 'ναι ντροπή και τούτη η γης κατάρα
κι οι άνθρωποι που την πατούν και στ' άγια αντάρτες.

7/7

7/7

Ἦρθε ο καιρός να φύγουμε

Ποια; Αυτή που 'βαλε τα τσιγάρα στην τσέπη του μακαρίτη; Αυτή είναι η θεια-Ανθή. Η χήρα που λέμε. Α, νόμιζα που την ήξερες. Όχι, όχι. Δεν τον είχε σόι.

Έλα πιο δώθε μη μας ακούνε. Με τη θεια-Ανθή που λες, είχανε ιστορία. Μου τα 'χε πει ο μακαρίτης. Ήμανε μικρότερος απ' αυτόνα, αλλά κάναμε πολλή

παρέα έναν καιρό. Προτού να φύγω να πάω στη Θήβα. Είσαι ίδιος ο πατέρας σ', μου 'λεγε, γι' αυτό σε αγαπάω πολύ, ρε παιδί. Είχα, να πούμε, γυρίσει ένα απόγεμα και θυμάμαι δεν είχα προφτάσει καλά καλά να κατεβώ απ' τ' αμάξι και περνούσε και μου λέει, άσ' τα κι έλα να πούμε ένα ουζάκι. Ήμανε μόλις απ' το ταξίδι. Του λέω, ρε Κυριακούλη, να πάω να πω ένα γεια στη μάνα μ' κι έρχομαι. Άσ' τη μάνα σ', μου λέει. Η μάνα πάντα περιμένει. Έλα, πάμε. Καθόμασταν, το

..

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

θυμάμαι σαν τώρα στου γερο-Χρήστο, δεν θυμάμαι αν το πρόλαβες εσύ. Κει που 'ναι τώρα το ταχυδρομείο. Τέλος πάντων. Καθόμασταν που λες και τα συζητάγαμε και του λέω, έδωσα λόγο Κυριακούλη. Άιντε επιτέλους, ρε μπαγάσα, μου λέει, γεροντοπαλικάρο κόντεψες. Και με ποιανού να 'χουμε το καλό ερώτημα; Ξένη, του λέω, απ' τη Θήβα. Πού να την ξέρεις. Θα τη φέρω όμως, του λέω, τ' αϊ-Λιος να τηνε δείτε κιόλας. Με κοιτάει. Μου λέει, ξένη ε; Πατί, ρε, του το 'πα έτσι στα γελαστά, είχες κάνα κορίτσ' στο χωριό

τόσον καιρό να μου δώσεις και δε μου το 'χες πει; Δε μιλάει, δε λαλάει. Ρε Κυριάκο, ρε καλέ μου, ρε χρυσέ μου; Τι έπαθες; Τίποτα. Με κοιτάει και μιλιά. Φοβή-
θκα, λέω πάει, μου 'μεινε σέκος. Του πιάνω το χέρι, το σφίγγω, παγωμένο. Ωπα. Με ζώσανε τα φίδια. Βάνω και πιάνω τα κλειδιά έτοιμος να τον φορτώσω να φύ-
γουμε στο νοσοκομείο. Ρε του λέω, είσαι καλά; Μίλα ρε, του λέω, τι έχεις; Μου κάνει νόημα. Κάτσε, μου λέει. Συμπάθα με, δεν είν' τίποτα. Ρε, τι τίποτα; Σα να σε πήρε ίσκιος έκανες. Είσαι καλά; Θες να σε πάω στο γιατρό; Κάτσε, κάτσε, μου κάνει. Μια χαρά είμαι. Παραγγέλνουμε ένα μεζέ, να πούμε, δεν γλωσσιάζει μπουκιά. Τον κοιτάω, τίποτα. Μια το τσιγάρο, μια το ποτήρι. Άμα είπα τίποτα άθελά μ', Κυριάκο, του λέω, και παραξηγήθηκες να μου το πεις, να σου πω και συγγνώμη. Αλλά άμα είναι να καθόμαστε και να μη μου λες κουβέντα, να σηκωθώ να φύγω. Δεν είμαστε τίποτα παιδιά. Μην είσ' αφύς, μου λέει. Πες του Χρή-
στο να μας φέρει ένα ακόμα και θα σου πω.

Το δεκαεννιά, μου λέει, που μπήκε ο στρατός στη Σμύρνη, εγώ ήμανε από τους πρώτους στην πόλη. Τι σχέση έχ' αυτό; του κάνω. Πάψε κι άκου, μου λέει. Ήμανε που λες απ' την αρχή. Τις δυο πρώτες μέρες

έπειτα που κατεβήκαμε γινόταν ο κακός χαμός. Είχε

ΗΡΘΕ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΝΑ ΦΥΤΟΥΜΕ

βγει το ευζωνικό σε λάθος μεριά κι όπως πέρναγε απ' τα σοκάκια για να 'ρθει να πέσει προς τα μας, βρήκαμε κάτι Τούρκους φαντάρους, πέσανε κάτι ντουφεκιές, κι ύστερα αρχίνησε και γίνηκε το μάλ'-βράσ'. Έβραζε ο τόπος να πούμε και γινήκανε πράματα ουκ ολίγα. Κι απ' τους δυο, υπ' όψιν. Φκιάσαμε πράματα που να μ' τα πεις τώρα ότι τα 'καμα γω, θα σου πω είσαι ψεύτης. Να καταλάβεις, μου δώσανε καινούργιο όπλο, γιατί είχε σπάσει το κοντάκι. Εμ, σπάει το κοντάκι; Κι όμως. Με τόσο λύσσα βάραγα που το έσπασα. Ας είναι. Άμα περάσανε κείνες οι μέρες κι ηρέμησε το πράμα, μας παίρνουνε και μας στέλνουνε τη μονάδα τη δικιά μου στο Καντιφεκαλιέ. Στην πόλη μέσα πάλι, αλλά στο στρατόπεδο.

Πρώτη φορά εκεί πήραμε μια ανάσα, να πούμε. Παίρναμε και καμιά άδεια να κάνουμε την τσάρκα μας. Κι η Σμύρνη ήτανε πολιτεία. Τι Αθήνα και Σαλονίκη. Τις είχα δει και τις δυο στον πόλεμο, μα σαν την

Σμύρνη, Γούσια, μόνο στην Αμέρικα έχει πόλεις. Αμάξια, εστιατόρια, καφενεία με κομπανίες, πράματα που δε λέγεται. Περπάταγα, θυμάμαι, κι όλο σκεφτόμανε πότε να περάσει ο πόλεμος, να ξετελέψω από φαντάρος, να 'χω όλον τον καιρό δικό μ', να τη γυρνάω μέρα νύχτα.

Ρε Κυριακούλη, του 'χα πει, να με συμπαθάς, αλλά τούτα όλα μου τα 'χεις ματαπει. Τι σχέση έχουν; Ρε καλόπαιδο, έτσι το 'χε το συνήθειο να σε λέει άμα αρχίναγε και θύμωνε, άσε με ν' αποσώσω. Μη με διακόπτεις δις στην ώρα.

Λοιπόν, τον Μήτσο του Ρέντζη που λένε, τονε ξέρεις; Α μπράβο. Μ' αυτόνα ήμανε που λες και γυρνάγαμε έτσι ένα απόγιομα σε κάτι σοκάκια πίσω απ' την παραλία. Είχαμε άδεια απογεματινή και ψάχαμε να βρούμε να πιούμε κάνα ουζάκι να πούμε. Κι όπως

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

περνάμε, που λες, κάτω από 'να μπαλκονάκι μας φω-
νάζουν δυο κορίτσα. Επ, είπαν, πού πάτε τέτοια ώρα,

ελάτε απάν' να σας ψήσουμε έναν καφέ. Μας αγαπά-
γανε, βλέπεις, τότες οι Έλληνες εκεί. Άμα χτύπαγες
πόρτα Έλληνα και ζήταες νερό, σε βάνανε μέσα στο
σπίτι και σου δίνανε και το κανάτι που λέει ο λόγος.
Εμείς απ, κουμπωθήκαμε όμως, που λες. Πατί κορίτσα
πράμα, κι ωραία κορίτσα, να θένε να σε βάνουν έτσι
στο σπίτι, μας φάνηκε παράξενο. Πουτάνες θα 'ναι,
μου λέει ο Μήτσος, καλλιιά να φεύγουμε. Άντε ρε, του
λέω. Ό,τι και να 'ναι δεν τρώνε. Κι άμα θέλουμε σκω-
νόμαστε και φεύγουμε. Το άργητο είναι; του λέω.

Όντως μας ανοίξανε, από δω, μας λένε, και τι να
σου πω, ρε Τούσια. Δέκα φορές μας είπανε από δω.
Τόσο μεγάλο ήτανε το σπít'. Με τα πολλά φτάνομε σε
μια σάλα, μας καθίζουνε. Είχαμε χαζέψει εμείς. Το
σπίτι ήταν σαν το διοικητήριο να πούμε μεγάλο. Πιά-
νο είχε, ζουγραφίες στους τοίχους γύρω γύρω, τραπέ-
ζα όλο γυαλί κι απάνω ποτήρια κρύσταλλα. Τι να σου
λέω και τι να δεις. Σα χάνοι κοιτάγαμε ολόγυρα. Με
σκουντάει ο Μήτσος, ρε, μου λέει, τούτες δω είν' αρ-
χόντισσες. Πάψε, του 'πα, μην πεις καμιά κουταμάρα.
Πάψε να ιδούμε. Μας ρωτήξανε τα κορίτσα, θέτε
καφέ, λεμονάδα; Λέμε μεις, καφέ. Φεύγει η μία, η πιο
μεγάλη ας λέμε, γιατί κι οι δυο μικρές ήσανε σαν και

μας, κι η άλλη μας δείχνει ένα ντιβάνι και λέει, καθίστε, θα φέρει η αδερφή μ' τους καφέδες. Κάθεται κι αυτή σε μια καρέκλα αντίκρυ και μας λέει πόσο χαιρούνταν που 'χανε έρθει οι Έλληνες στην πόλη και που σε λίγα χρόνια θα γινόντουσαν κι αυτοί κράτος με μας και τέτοια. Στο μεταξύ, γύρισε κι η άλλη μ' ένα δίσκο με τους καφέδες σε κάτι φλιτζάνια, Γούσια, όλο κεντητά με χρώμα και σκέδια χρυσαφιά. Φάτε και λουκούμια, μας λέει, και μας τ' ακουμπάει μπροστά.

67

ΗΡΘΕ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΝΑ ΦΥΓΟΥΜΕ

Τα 'χαμε χάσει εμείς. Κοιτόσαντε αυτές, γελάνε, μη ντρέπεστε λένε, πάρτε. Φχαριστώ, τους λέω γω, τέτοια καλοσύνη δεν έχω ματαπαντήσει. Να σας έχει καλά η Παναγιά. Στην υγειά σας, τους λέω, έτσι με το νερό. Σιγά σιγά πιάσαμε και ξεθαρρέψαμε και αρχινήσαμε την ψιλή κουβέντα. Κάποια στιγμή μας ρωτάνε από πού είστε; Απ' το Μαλισσάτ, τους λέω γω, απ' την Αθήνα. Ποια Αθήνα, μου λέει η μία; Πα τήρα δω στο χάρτη, εσείς είστε εκατό χιλιόμετρα απ' την Αθήνα,

και σκάνεται ο διάολος και πάει σε μια κορνίζα στον τοίχο και μου δείχνει. Θάμαξα, λέω κοίτα κορίτσο' πράμα πόσα ξέρει. Είπαμε κι άλλα πολλά και στο τέλος ντραπήκαμε που καθόμασταν τόσο μεγάλη βεγγέρα σε ξένο σπίτι κι είπαμε ψέματα ότι πρέπει να φύγουμε γιατί δήθεν έπρεπε να γυρίσουμε στο τάγμα. Ντάξει, μας λένε αυτές, να μας ξαναπεράσετε, να 'ναι δω κι ο αδερφός μας να σας φιλέψουμε και κάνα ουζάκι, γιατί ο καφές δεν πιάνει. Μας πάνε προς την πόρτα κι εκεί στο πλατύσκαλο, γυρνάει η μικρή και μου κάνει, θες να πάμε σινεμά; Πού να ξέρω γω τότες τι 'ναι ο σινεμάς. Αλλά ντράπκα, ναι, της λέω. Έλα, μου λέει, άμα μπορείς την Πέμπτη να με πάρεις να πάμε.

Την Πέμπτη όντως σινιαρίστηκα και δυο και τρεις πήγα και τη βρήκα. Μ' ανοίγει πάλι η αδερφή της, βάστα δυο λεπτά, μου λέει, κι έρχεται η μικρή. Περιμένω γω στην πόρτα κι όταν έρχεται χάνω τη μιλιά μου. Λουλούδ' άσπρο. Βγαίνει κι η μεγάλη από πίσω, να την προσέχεις, μου λέει, και μην αργήσετε πολύ. Ούτε να κουνήσω το κεφάλι να πω ναι δεν μπόραγα. Έτρεμα ολόκληρος. Με πήρε αλαμπρατσέτα και βγήκαμε στο σεργιάνι κι απ' την κουβέντα την πολλή ούτε σινεμά πήγαμε εκείνη τη μέρα ούτε τίποτα. Παγαίναμε πάνω κάτω το λιμάνι και μόνο μιλάγαμε. Σαν πήρε και σουρούπωσε, μου λέει, τράβα με σπίτι

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

για θ' ανησυχήσουν οι δικοί μ'. Αλλά να περάσεις κι αύριο να με πάρεις. Θα πάμε να φάμε μια πάστα. Γύρισα κείνο το βράδυ στο στρατόπεδο και μ' είχε πιάσει πυρετός που δεν κοιμήθηκα ντυπ όλη νύχτα. Την επομένη όμως ξαναπήγα και την πήρα.

Μη σ' τα πολυλογώ, πάγαινα και την έβλεπα κάθε που έβγαινα κι άλλοτε καθόμασταν στο σπίτι, άλλοτε σεργιανίζαμε, με τα πολλά γνώρισα και τον αδερφό της, γιατί ήταν ορφανή και δεν είχε γονιούς, και μου λέει το και το, τι σκοπό έχεις με την αδερφή μου, γιατί πολλά σουρτα φέρτα. Εγώ την αδερφή σ', του είπα, την αγαπάω κι ούτε που την έχω πειράξει. Μόνο στη βόλτα πάμε κι έπειτα τη γυρνάω στο σπίτι. Αδερφός της είσαι όμως και κουμάντο κάνεις εσύ. Άμα θες να την παρατήσω ήσυχη να μου το πεις, αλλά σ' το λέω στα ίσα, του 'πα, γω μια φορά δεν το 'χω σκοπό να την αφήσω. Γι' αυτό να δώσουμε λόγο και με το καλό που θα τελειώσει ο πόλεμος την παίρνω γυναίκα. Δώσαμε τα χέρια και τα συμφωνήσαμε κι έκτοτε πάγαινα καθημερινά στο σπίτι κι όταν βγαίνα-

με μου 'χαν εμπιστοσύνη και γυρνάγαμε και πιο αργά. Κι όλο, της έλεγα, να, καρτέρα λίγο να τελειώσει το πράμα και μετά θα γράψω στους δικούς μ' να πάρουνε το καράβι και να 'ρθουνε να περάσουμε τις βέρες.

Κι εκεί που η δουλειά πάγαινε ρολόι κι ήμασταν στα μέλια, ξαναρχίσανε τα όργανα και πάω ένα απόγιομα στο σπίτι και της λέω το και το, το σκώνουνε το τάγμα απ' τη Σμύρνη, ξαναπαίρνουμε το δρόμο. Να μη στεναχωριέσαι, της είπα, δεν έχουνε πολλά ψωμιά οι Τούρκοι ακόμα, θα τελέψουμε στα γρήγορα. Κι έμπηξε τα κλάματα κι ούτε που σταμάταγε, μέχρι που 'ρθε κι ο αδερφός της και που καθόμασταν και τη μάλωσε και της λέει τι κάνεις έτσ', λες και κλαις πεθαμένο; Θα πάει και θα 'ρθει κι όλα καλά. Έτσι είναι,

69

ΗΡΘΕ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΝΑ ΦΥΓΟΥΜΕ

λέω κι εγώ, να μου γράφεις και θα σου απαντάω κι όσο να σου φανεί θα 'μαι πίσω.

Έρθε ο καιρός να φύγουμε και το βράδυ πριν ζήτησα απ' τον διοικητή και πήγα και την είδα. Κάτσαμε τα ξανάπαμε και στο τέλος με φίλησε και μου 'βαλε στην τσέπη ένα πακέτο τσιγάρα, τη μάρκα την

Τουρμάκ, μια τούρκικια που μ' άρεσε. Κει που θα πας, μου λέει, να τα καπνίζεις και να με θυμάσαι.

Γούσια, γω γράμματα καλά δεν ήξερα κι όταν μου φτάνανε τα γράμματα σελίδες μου 'ρχόταν βαριά που γω δεν μπόραγα να γράψω πάνω από δέκα σειρές, να της πω αυτά που 'χα κατά νου. Κι έτσ' έστελνα μαζί με το γράμμα και ζουγραφιές που έφτιαχνα πάν' στα πακέτα απ' τα τσιγάρα που μου 'πεμπε με το φάκελο. Πέρναγε ο καιρός όμως και τελειωμό δεν είχε ο σκοτωμός κι άρχισε να με πάνει εμένα η απελπισιά. Κι όταν γίνηκε και μας πήρανε φαλάγγι οι Τούρκοι κι αρχίσαμε να γυρνάμε σαν τα κοπάδια, κοπήκανε και τα γράμματα και τα όλα. Πρόλαβα μόνο εγώ κι έδωσα σ' έναν ντόπιο και τον διάταξα να της πάει ένα τελευταίο ραβασάκι που της έγραφα, Ανθούλα μου είμαι καλά. Φεύγουμε με τα καράβια. Θα γυρίσω πάλι. Άμα πάρεις το γράμμα μου, να ξέρεις θα σε περιμένω. Κι έπειτα φύγαμε.

Γύρισα στο χωριό κι απ' τη δικιά μ' τη σειρά ήμανε εγώ και καμιά εικοσαριά ακόμα. Μα μήτε που μ' ένοιαζε. Είχα μάθει που 'χε γίνει το κακό στη Σμύρνη κι ούτε που μ' είχε μείνει ψυχή να χαρώ που 'μουνα ζωντανός κι έβλεπα τη μάνα μ'. Κι ήρθε και πέρασε καιρός κι εγώ μήτε να φάω μήτε να βγω απ' το σπít' ήθελα, κι άκουγα που 'λεγε η μάνα μ' στη γειτονιά ότι τάχατες ήμανε άρρωστος απ' την κακουχία και γι' αυτό. Αλλά γω για μήνες με το ζόρι σκωνόμουνα απ'

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

μ' και μ' αρωτάει τι γίνηκε και μ' έχει φάει τέτοιο μα-
ράζι. Το και το, του λέω. Με βάζει πόστο και μου
λέει, τόσοι και τόσοι πεθάνανε στον πόλεμο, άντρες
και παλικάρια κι εσύ κάθεςαι και μυξοκλαίς για μια
γυναίκα; Θα βρεις άλλη και θα παντρευτείς και θα τα
λησμονήσεις τούτα όλα. Μ' έκανε και ντράπκα, γιατί
ήμανε και μικρός ακόμα και του 'χα σέβας του πατέ-
ρα μ'. Και πώς να του το 'λεγα που απ' όσους είχα δει
και πεθάνανε, κι απ' τα χέρια μ', και φίλους, εγώ μο-
νάχα την Ανθή θυμόμανε.

Το 'μαθε κι η μάνα μ', Γούσια, και το βάλανε αμέτι
μουχαμέτι να μου βρούνε νύφη, να παντρευτώ, να
μου περάσει. Και μες στο χρόνο είχα πέντε προξενιά
κι όλα τα χάλαγα, μέχρι που στο τέλος φέρανε τον
γούμενο απ' το μοναστήρι να μου πει που 'ναι αμαρ-
τία να σκέφτομαι ακόμα τους πεθαμένους. Κι έτσι το
πήρα απόφαση κι εγώ κι έδωσα λόγο τότες και πα-

ντρέυκα τη Ρίνα. Ίσα που χόρεψα στο γάμο κι είπανε τότες που ήμανε τάχα αδέξιος στο χορό, γι' αυτό. Είχανε πει και στον συμπέθερο ότι ήμανε απ' τη φτιαξιά μ' βαρύς και δε μίλαγα, κι όλα τα κουκουλώσανε.

Μια μέρα το χειμώνα του εικοσιτέσσερο, έκοβα πασσάλια για το φράχτη, θυμάμαι, κι έρχεται η Ρίνα, γκαστρωμένη στον Πάννη, και μου λέει ήρθανε πρόσφυγες στο χωριό κι είπε ο πρόεδρος να μαζευτείτε οι άντρες όσοι μπορείτε να πάτε να τους διώξετε, γιατί άμα 'ρθούνε δώθε θα μας πάρουνε τα κτήματα. Τ' ακούω κι εγώ και γίνομαι πυρ. Πήγαμε κείθε και τους καταστρέψαμε, ρε Τούσια, το καταλαβαίνεις; Τόσο αγριεμένο δεν τον είχα ξαναδεί τον Κυριάκο. Πήγαμε κείθε, μου λέει, κι είχανε παλάτια και γυρνάγανε οι αθρώποι με κουστούμια και φορέματα, κι άμα γυρίσαμε μεις πίσω στο χωριό, τα κορίτσα μας τα βρήκαμε ακόμα με τα σιγκούνια. Τους αναστατώ-

ΗΡΘΕ Ο ΚΑΙΡΟΣ ΝΑ ΦΥΓΟΥΜΕ

σαμε, τους κάναμε ζημιά, και τώρα που πέσανε στην ανάγκη μας τους κλωτσάγαμε σαν τα πατσαβούρια.

Πήγα, μου 'πε, έτσι όπως ήμανε με την κοσόρα στο χέρι και τους βρίσκω που τους είχανε κυκλωμένους και τους τραβάγανε και τους βρίζανε. Κι όπως κάνω να μιλήσω, να πω σταματήστε ρε ζα, την είδα, Γούσια, μου λέει. Καθότανε ξακριστά σαν παιδί δαρμένο και τήραε εμάς. Έψαχνε με τα ματάκια της κι έσφιγγε στον κόρφο ένα πάκο χαρτιά δεμένα με το σπάγκο, τον θυμάμαι που μου είπε κι έκλαψε. Πρώτη φορά είδα τον Κυριάκο να κλαίει. Με τιμώρησε ο Θεός, Γούσια, μου είπε, γιατί ο άντρας δεν κάνει να δίνει δυο φορές λόγο για το ίδιο πράμα.

Ω ρε! Τον σηκώνουν. Ούτε το πήρα γραμμή. Είν' η ώρα. Έλα πάμε. Θα σ' τα πω μετά.

000

000

000

000

000

000

000

Σα βγαίνει ο χότζας στο τζαμί

Ο μπαρμπα-Κώτσος ήταν του βλάμη μου παππούς. Από κει τον ήξερα. Ωραίος άντρας. Όχι στη φάτσα, όχι. Όχι ότι ήταν άσκημος. Δε θέλω να πω αυτό. Ωραίος θέλω να πω στο φέρσιμο. Λεβέντης που λένε. Πάντα με το χαμόγελο και το καλαμπούρι. Και, υπόψη, κουβαρντάς από τους λίγους. Είχανε να

λένε στο χωριό. Ακόμα και μ' εμάς που 'μασταν μικροί δεν βαρυγκόμαγε ούτε μας τροκίμαγε σαν κάτι άλλους. Όπου μας έβρισκε όλο είχε κι από κάτι να μας δώσει. Κάνα μαντολάτο, καμιά νάσκα. Όταν πηγαίναμε στο σπίτι του βλάμη μου, θυμάμαι μας μάζευε από κάτω, εκεί που 'χει τώρα ο Γιάννης το γκαράζ, εκεί ήταν το σπίτι του, και μας έφτιαχνε φέτα με ζάχαρη και καθόμασταν και μας έλεγε όλο ιστορίες από τον πόλεμο. Είχε προλάβει να πολεμήσει και στον

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

πρώτο παγκόσμιο και στη Μικρασία, ίδια σειρά με τον δικό μου τον παππού, ο μπαρμπα-Κώτσος του ιππικού, ο δικός μου πεζικό. Αλλά ο παππούς μου δε μίλαγε. Ήταν σκληρός πολύ, κι ειδικά απ' αυτά δεν του 'παιρνες κουβέντα. Ο μπαρμπα-Κώτσος όμως τα 'λεγε και τα 'λεγε κι ωραία.

Όταν ήτανε στη Θεσσαλονίκη, λέει, ήτανε σε άδεια μια μέρα κι είχανε πάει βράδυ σ' ένα καμπαρέ κάπου κοντά στο λιμάνι. Θυμάμαι που τον είχε ρωτήσει ο Γιάννης, τι είναι το καμπαρέ, γιατί πού να ξέραμε εμείς τότε μικροί, και του 'χε πει ότι είναι σαν ταβέρνα αλλά πάνε και γυναίκες. Βικτώρια, λέει, το

λέγανε το μαγαζί. Είχανε πάει που λες αυτός κι άλλοι πέντ' έξι που 'τανε μαζί από τη μονάδα, όλοι τους εδώ απ' το χωριό, γιατί τότε έτσι έπαιρνε ο στρατός, όλοι απ' το ίδιο μέρος τους βάζανε και πολεμάγανε μαζί. Που λες, πάνε στο μαγαζί και κάθονται δίπλα σε μια παρέα με Εγγλέζους, γιατί ήτανε στον πρώτο παγκόσμιο τότε και πολεμάγανε κι οι Εγγλέζοι μαζί, κι εκεί ποιος ξέρει τι έγινε, ένας από τους Εγγλέζους του έχυσε ένα ποτήρι μπύρα ενός δικού μας. Εγώ σκέφτηκα, έτσι όπως μου το είχε πει τότε, ότι θα είχε γίνει χαμός, γιατί οι δικοί μας τώρα τους βλέπεις πώς είναι, φαντάσου τότε. Όχι, μου λέει ο μπαρμπα-Κώτσος. Δεν είπαμε κουβέντα, σηκωθήκαμε κύριοι, βγήκαμε έξω, σταθήκαμε στην πόρτα και πλακώσαμε με τις χειροβομβίδες και τα κάναμε όλα λαμπόγυαλο μέσα στο μαγαζί. Δεν έμεινε κουλουμπηθρόξυλο. Έγινε μετά χαμός. Ψάχανε όλο το βράδυ να μας βρούνε. Τι Εγγλέζοι, τι Ιταλιάνοι, τι Γάλλοι. Εμείς σιγά μην περιμέναμε εκεί. Κινήσαμε κατά κει που 'ταν το τάγμα το δικό μας και για καλή μας τύχη τρακάρουμε ένα ελληνικό περίπολο. Πού 'στε ρε, μας λένε, και σας ψάχουνε όλη τη νύχτα. Μπέστε δω από πίσω. Και μπαίνουμ'

ΣΑ ΒΓΑΙΝΕΙ Ο ΧΟΤΖΑΣ ΣΤΟ ΤΖΑΜΙ

έτσι, σα να λέμε ήτανε οι γραμμές στο περίπολο πέντε και μπήκαμε κι εμείς, έξι, δήθεν ότι είμαστε του περιπόλου. Κι έτσι σωθήκαμε, γιατί αλλιώς θα μας κρεμάγανε. Και δε φοβηθήκατε; του 'χα πει. Τι να φοβηθούμε ρε; Μας περνούσε κι απ' το μυαλό νομίζεις; Μόλις φτάσαμε στο τάγμα μάς πιάσανε τα γέλια με τα Εγγλεζάκια.

Μια άλλη φορά, μας είχε πει που είχανε βρει έναν μπέη στη Σμύρνη. Ήταν μόλις που είχε μπει ο στρατός ο δικός μας στην πόλη κι ήτανε σε περιπολία μαζί με κάτι άλλους. Βλέπουνε, που λες, έναν μπέη πάνω σ' ένα μουλάρι, άσπρο, ωραίο. Τον θυμάμαι που μου 'χε πει, τέτοιο ωραίο γομάρι. Πωργάκο, δεν είχα ματαδεί. Σου λέω άλλο πράμα, άσπρο κι αψηλό. Τέλος πάντων. Λένε, που λες, του μπέη, δώσε μας το μουλάρι. Όχι, τους λέει αυτός. Ρε δώσε μας το μουλάρι. Όχι, πάλι. Ρε καλέ μου, ρε χρυσέ μου. Τίποτα. Ε, τραβάω μια, μου λέει, με το σπαθί και του το ανοίγω το κεφάλι στα δύο. Και το πήραμε το μουλάρι. Και τι το κάνατε; του λέω. Βέρω και γω; μου λέει. Μάλλον το παρατήσαμε κάπου. Μας ψάχανε πάλι μετά και άμα το 'χαμε μαζί

θα μας βρίσκανε. Αλλά έτσι βλέπεις, κύριοι. Σάμπως
ρε παιδί μου και τι θα το κάναμε το μουλάρι, μου είχε
πει. Θα το φέρναμε πίσω; Αλλά να, το 'χα δει εκείνη
την ώρα και μ' άρεσε, αλλά πιο πολύ με είχε νευριάσει
ο άλλος ο πούστης, όχι και όχι. Ε, ρε και να τον έβλε-
πες μετά τον κερατά. Πολύ γούστο το 'κανα.

Χρόνια πολλά μετά, θυμάμαι, ήμουνα με τον βλά-
μη μου έξω και πίναμε στην ταβέρνα του Γκίκα. Είχα
μόλις πάσει δουλειά εγώ τότες στο εργοστάσιο του
Σμπώκου, δεν το πρόλαβες εσύ, κι ο βλάμης μου στο
πανεπιστήμιο φοιτητής και του 'χα πει, έλα να σε κε-
ράσω για το μιστό. Έτσι εκεί που καθόμασταν, πιο
αργά, περνάει ο μπαρμπα-Κώτσος. Αυτός είχε αλλού

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

το στέκι κι εκείνη την ώρα πήγαινε για το σπίτι.
Ογδόντα και, πατημένα, αλλά ακόμα λεβέντης, γύρ-
ναγε. Πού 'στε, ρε χαμένα, μας λέει. Πάντα έτσι μας
έλεγε, χαμένα. Τι κάντε αυτού; Κάτσε, μπαρμπα-Κώ-
τσο, να σε κεράσω, του λέω, που πήρα τον πρώτο μι-

στό. Άι να κάτσω τότες, μου λέει. Κάθεται, τσουγκρίζουμε και μια κείνο, πόσο είναι ο μιστός, μια τ' άλλο, έχεις βρει καμιά καλή νύφ', ρε χαμένο, ξαναφέρνει την κουβέντα στον πόλεμο. Και να, μας λέει, κοιμόμασταν μια φορά έξω από 'να χωριό πάλι κοντά στη Σμύρνη. Μέναν Τούρκοι εκεί. Πρωί, αχάραγα, μας ξυπνάει ο χότζας, ιμπί-αλά-μπιμπί. Λέω, ντάξ, θα σταματήσει. Αλλά δώσ' του ο πούστης κι όλο και δυναμώνε. Ιμπί-αλά-μπιμπί και ιμπί-αλά-μπιμπί. Έτσι είσαι; λέω. Όπως ήμουν ξαπλωτός, γυρνάω, πιάνω το όπλο και μπαμ του ρίχνω μία. Και τον βλέπεις, Πωργάκη, πάρ' τον κάτω σαν πουλάκι. Έτσι ε, δίχως να σηκωθώ καθόλου, καλά, ήμουνα σκοπευτής από τους πρώτους.

Τον ρώτησα τότες. Του λέω έτσι να τον πειράξω, ρε μπαρμπα-Κώτσο, όλο γι' αυτά μιλάς. Τόσο πολύ σου λείπουνε; Τόσο τα λαχταράς; Έσκυψε και μου λέει: Πιο κι από γυναίκα.

Γυάλινο μάτι

Αφού σ' τα 'χω ματαειπεί, τι θες και με ντραλός πάλι τώρα; Άι, άσ' τα καμιάν ώρα. Όλο τα σκαλάς. Να πιάσουμε άλλη κουβέντα. Τι; Πώς δε σ' το 'χω πει; Άι καλά. Ντάξ', ντάξ'. Θα σ' τα πω να μας περάσει κι η ώρα.

Εγώ στη Μικρασία δεν ήμανε αποξαρχής. Το δεκαεννιά που κατέβηκε ο στρατός στη Σμύρνη, ήμουνα ακόμα στα έμπεδα, που λέμε, αλλά μετά από δυο τρεις μήνες έφκα κι εγώ. Το τάγμα που με στείλανε ήτανε από δω, απ' τα δικά μας τα χωριά, κι έτσι, παρότι ήμουνα άμαθος κι από ντουφέκι κι απ' τα φανταρικά, είχα ανθρώπους να με διατάξουνε, να μου πούνε κείνο τ' άλλο, να μου δείξουνε τα κατατόπια, γιατί έχει σημασία να ξέρεις να φυλαχτείς. Κι ήμανε και τυχερός, γιατί κείνη την εποχή είχε προχωρήσει ήδη ο

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

στρατός, βλέπεις, κι είχε πάρει και τις άλλες πόλεις, Αϊβαλί, Πέργαμο, κι οι μονάδες οι πιο πολλές είχανε γυρίσει πίσω στη Σμύρνη. Δε με στείλανε δηλαδή με τη μία στην πρώτη γραμμή, αλλά ήμανε στο στρατόπεδο, έτσ' πιο ήσυχα στην αρχή. Μη φανταστείς πολύ. Όχι. Έτσ' μια βδομάδα, βαριά δέκα μέρες, που 'μωνα στην πόλη, σε κάτι περίπολα και τέτοια.

Εκεί που λες που 'χα αρχίσει να σκέφτουμε ότι ο πόλιεμος δεν ήταν δα και τίποτα το σπουδαίο, έρχεται μια μέρα διαταγή να φύγει μια διμοιρία δικιά μας για ένα χωριό κει διπλανό, να πάμε συνοδεία να φέρουμε κάτι μοσκάρια και τέτοια πράματα, για τον ανεφοδιασμό. Ως επί το πλείστον, ήμασταν όλοι καινούργιοι. Ο αξωματικός δηλαδή και άντε βαριά πέντε απ' τους παλιότερους. Μας λένε, θα πάτε πορεία γιατί και κοντά είναι και αμάξα δεν έχουμε τώρα, κι έτσ' και κάναμε. Κινήσαμε πρωί πρωί να έχουμε τη μέρα μπροστά κι εγώ στη γραμμή πάαινα δίπλα με τον Αντρέα

του Μούτσια, που 'μασταν ίδια σειρά. Παιδαρέλια τότες κι οι δύο, αρχινήσαμε την κουβέντα, ήταν και ξομπλιάρης πολύ ο μακαρίτης, και μια στιγμή με πιάνουν εμένα τα γέλια και να μην μπορώ να σταματήσω. Ρε σουτ, να μου λένε, γω κει. Και να με ρωτήξεις, ούτε που θυμάμαι τι μου 'χε φανεί τ' αστείο. Με τα πολλά, που λες, μπαπ, σταματάει η φάλαγγα κι έρχεται εκεί δίπλα μ' ο ανθυπολοχαγός, ένας Θηβαίος, νευρικός άλλο πράμα. Τι γελάς ρε; μου λέει. Πα χωρατά σε φέραν εδώ; Και μου κόβει, ο πούστης μια στο σβέρκο, μου 'ρθε ο ουρανός σφοντύλι. Κάν' το μόκο, μου λέει, και μάζεψ' το μυαλό σ', για δε θα μας σκοτώσεις συ όλους. Τα μάτια σ' να τα 'χεις να κοιτάς μπροστά. Πήγα να του κάνω απάν' κι εκείνη την ώρα με πιάνει από πίσω ένα χέρι απ' το μπράτσο. Σκάσε, μου λέει, σκάσε, έχει δίκιο. Δω που περπατάς, τα μάτια να τα

ἔχεις δεκατέσσερα. Δεν εἶν' παίξε γέλασε. Στην αρχή δεν τον γνώρισα, μετά που τον κοίταξα πιο καλά κατάλαβα που ἔταν ο Θύμιος ο Ούνης. Μ' αὐτόνα δεν εἶχα πάρει δώσει στο χωριό, γιατί ἔταν πιο μεγάλος ἀπ' τα μας κι ὅσο να γίνουμε αὐτός εἶχε φύγει. Ἀλλά θυμήθηκα που λέγανε ὅτι ἦτανε ἄλλο πράμα, ἄντρας θερίο και λιασμπάρδης, και μου ἔρθε και τον γνώρσα. Ντάξ, του ἔπα, ἓνα σφάλμα ἔκανα. Το νου σ' να ἔχεις, μου λέει αὐτός. Πόλιεμος εἶναι, δεν εἶναι παιχνίδ'.

Με τα πολλά, που λες, φτάσαμε και στο χωριό. Ἐτσ' μεσημέρι ἦτανε, ἀλλά εἶχε σα δροσά. Μας φωνάζει ο ἀξωματικός, λέει, εσύ, εσύ κι εσύ, με μένα στον κοινοτάρχη, οἱ ἄλλοι πιάστε πόστα δω κι ἐκεῖ και μέχρι να γυρίσουμε σας θέλω προσοχή. Ἦτανε, βλέπεις, το χωριό τουρκοχώρι κι εἶχαμε φόβο ἀπὸ ἐνέδρα. Φεύγει αὐτός να πάει να κάνει κουμάντο για τα πράματα κι εμεῖς πιάσαμε τα μέρη που μας εἶχε πει. Γω ἤμανε με δυο Μαρτιναῖους κι ἓναν ἀπ' τον Προσκυνά, κι εἶχαμε πάει δίπλα σε μια ἀχεράνα στην ἐμπασιά του χωριού. Ἐκεῖ ἦταν το πόστο μας. Ε, που λες, δεν ἔχω προλάβει να βγάλω τα τσιγάρα ἀπ' την τσέπη, ἀκούμε μπαμ, μπουμ, πυροβολισμούς. Μου λέει ο ἓνας, ο

Μαρτιναίος, γιαν χώσουρ σσιοκ! Πέφτω χάμ' εκεί δίπλα στη ρόδα από 'να κάρο και βάζω σημάδι με το ντουφέκι κάτ' στο δρόμο ίσα. Ε, ωσότου να πέσω, κι άλλοι πυροβολισμοί, πάρ' τον κάτω τον έναν Μαρτιναίο, πάρ' τον κάτω και τον άλλον. Ο άλλος απ' τον Προσκυνά είχε πέσει κι αυτός δίπλα μ'. Από πούθε μας βαράνε; μου λέει. Εγώ απ' την ταραχή δεν μπόραα να πω κουβέντα. Μόνο κοίταγα το δρόμο δεξά αριστερά, πού να βαρέσω. Κι άλλες σφαίρες, να σηκώνεται κουρνιαχτός δίπλα μας, να βαράνε σα χαλάζι στον

Ι. Ενέδρα συνάδελφει

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

αχερώνα, πάν' στο κάρο. Ο κακός χαμός. Του λέω, δω που 'μαστε δεν είμαστε καλά. Θα βαρέσω γω κι όσο ρίχνω μπέκα στον αχερώνα μέσα και πιάσε το παράθυρο και κοίτα να δεις πούθε είναι οι Τούρκοι. Κι έπειτα θα τρέξω κι εγώ στο κατόπι σου. Έτσ' και κάναμε.

Βάρεσα στα κουτουρού κι αφού έριξα καμιά δεκαριά σφαίρες, έτρεξα κι εγώ κουτρουβαλώντας στον αχερώνα. Πιάσαμε τα παράθυρα, έτσι στα σκυφτά να μη φαινόμαστε πολύ απ' τα έξω και κοιτάγαμε να δούμε από πούθε μας βράνε. Στο μεταξύ, απ' το πιστολίδι να γίνεται ο κακός χαμός. Με τα πολλά, που λες, βλέπω σ' ένα σπίτι πιο κει που βγαине σαν καπνός απ' το παράθυρο. Του λέω, από κει βράει ο πούστης. Κι αρχνάμε και βάζουμε και τα κάναμε όλα σκλήθρες, παράθυρο, παντζούρια, όλα. Σταματάμε για λίγο να δούμε άμα τον πετύχαμε κι αφού δε λάβαμε απάντηση, ξανασηκωνόμαστε και τροχάδην βγαίνουμε απ' τον αχερώνα για κει που 'ταν η άλλη ομάδα, μην περικυκλωθούμε, αλλά πάνω στο κατώφλι, μπαπ, πέφτει ο άλλος. Σούρνομαι εγώ με τον κώλο προς τα μέσα, λέω, αυτό ήταν, πάει τέλειωσε το πανηγύρι. Κατάλαβα, βλέπεις, που μ' είχαν περικυκλωμένο κι ήταν θέμα χρόνου να με ξετρυπώσουνε. Πάω, που λες, και κρύβομαι πίσω από κάτι σανά και σημαδεύω το γτουφέκι στην πόρτα. Έναν, είπα από μέσα μ', θα τον φάω κι ύστερα άμα ιδώ θα τραβήξω τη χειρομοβίδα κι όποιον πάρ' ο Χάρος. Δεν περίμενα πολύ, ακούω απ' έξω τρεχαλητά. Σηκώνω ρίχνω μία μέσ' απ' τον τοίχο που 'ταν ξύλινος, κι ευθύς μια φωνή, μος να μπίνι, νέβε γιέμι!²

Κατάλαβα που ήταν οι δικοί μ', φωνάζω κι εγώ, προσέ-
χτε βαράν' απ' τ' απέναντι. Βγέκα έξω, ακούω ξανά,
τους κανονίσαμε.

2. Μη βαράτε ρε, μεις είμαστε!

81

ΓΥΑΛΙΝΟ ΜΑΤΙ

Με τα πολλά βγήκα και βρήκα έξω έξι απ' τους δικούς μ', μαζί κι ο Θύμιος. Μου ξηγάνε ότι κεινούς δεν τους είχανε χτυπήσει, γιατί 'ταν σε μεριά που δε φαινόντουσαν κι όταν ακούσανε τα μπαμ μπουμ ήταν κοντά και τρέξανε κατά δω και τους πέσανε από πίσω. Τέσσεροι ήταν, λέει, αυτοί που βαράγανε, τους είχανε καθαρίσει και τους τέσσερους. Τώρα, μπρος, μου λέει ο Θύμιος, έχουμε κι άλλο. Και μας διατάσσει αυτός από πού να πάμε να βρούμε και τους αλλουνούδες και πρώτον τον αξωματικό.

Μη σ' τα πολυλογώ, δώσαμε μάχη εκείνη τη μέρα σκληρή, γιατί οι Τσέτες ξέρανε που θα 'ρχόμασταν για τις προμήθειες κι είχανε ταμπουρωθεί μέσ' στο χωριό απ' τα πριν κι όσο ν' ανασυνταχτούμε κι εμείς

που 'χαμε σκορπίσει σε πέντ' ἑξ' πόστα, ἴσα που δε μας λιανίσανε. Ἀλλά ἅμα βρήκε ὁ ἕνας τον ἄλλον και αναθαρρήσαμε λίγο, πήραμε σπίτι σπίτι και τους βγάλαμε ἔξω σαν τα ποντίκια. Στο τέλος, σα σιγουρευτήκαμε ὅτι υπάρχει ασφάλεια, μετράμε κι αὐτούς, καμιὰ εικοσαριά νοματαῖοι ὅλοι κι ὅλοι, μετριόμαστε κι εμεῖς και βρίσκουμε ὅτι ἔχουμε δεκατρεῖς σκοτωμένους και καναδυό λαβωμένους, μαζί μ' αὐτούς κι ὁ ἀνθυπολοχαγός. Μας πιάνει αὐτός, μας λέει, ἔτσ' κι ἔτσ', ἐδῶ ἦρθαμε να κάνουμε μια συμφωνία ν' αγοράσουμε τα φαγιά. Ἄμα θέλαμε ἐρχόμασταν και τα παίρναμε με το ζόρι, ἀλλά εἴμαστ' Ἕλληνες κι εἴμαστε τίμιοι. Δεν εἴμαστε κατσαπλιάδες. Κι ἀντὶ να μας πουν φχαριστῶ, μας βαράνε στα μουλωχτά. Το λοιπόν, αὐτό δε θα μείνει ἔτσ'. Σας δίνω το λῆφτερο να κάνετε σα θοτ μέντι.³ Εγὼ δεν κατάλαβα τι πάαινε να πει αὐτό, ἀλλὰ ἐκεῖ που 'μαστε βλέπω τον Θύμιο να τραβάει μια χειρομοβίδα και να την πετάει μέσα ἀπὸ 'να

3. Ὅ,τι βούλεται ὁ καθεὶς.

παράθυρο. Φωτιά, καπνός, κακό, ανοίγει η πόρτα του σπιτιού και πετάγοντ' έξω ένας γέρος και μια γριά. Τυρνάει σε μένα, μου κλείνει το μάτι, τήρα μορφονιέ, μου λέει, και τους ζυγώνει με δυο δρασκελιές και τους ξεκοιλιάζει με την ξιφολόγχη κει δα, όρθιους. Άλλοι πιάσαμε τις ξιφολόγχες, άλλοι τις χατζάρες από τους Τσέτες, άλλοι με το δαδί, άλλοι με τη σφαίρα. Ζήτημα να έμεινε και γάτα ζωντανή. Κι άμα τελειώσαμε, μαζέψαμε τις προμήθειες, φορτώσαμε τους πεθαμένους τους δικούς μας στα μουλάρια, κι έπειτα βάλαμε φωτιά απ' άκρου εις άκρου και φύγαμε.

Στο δρόμο για τη Σμύρνη εγώ δεν έβγαζα μιλιά. Όχι ότι είχανε κι οι άλλοι όρεξη δηλαδή, αλλά να, γω είχα ρίξει το κεφάλι κάτ' και τράβαγα ίσα. Κει που περπάταγα ένιωσα να πέφτει πάνω μ' ένας ίσκιος και γύρισα κι είδα που μ' είχε ζυγώσει ο Θύμιος. Γέλαε κι ήταν όμορφος, έτσ' αψηλός και δεμένος, με το μουστάκι το ξανθό, παχύ, σαν ένα στάρι στ' απάν' αχείλι. Τι 'ναι, ρε; μου λέει. Πρώτα γέλαες σαν τον χάχα, τώρα τι γίνκε και δε λες κουβέντα; Σκιάχτηκες; Εγώ τον κοίταα μόνο, έτσ' σα χαζός, οπότε μου ξαναλέει, μην πολυτυραννάς το νου σ'. Έτσ' είναι τα πράματα τώρα. Μια με το γέλιο, μια με το μαχαίρ'. Θα μάθεις

ογλήγορα κι ύστερα ούτε θα σε νοιάζ'. Πήγα να πω κάτι, αλλά όλο μου μπερδευόταν η γλώσσα, ίσα που μπόρεσα να του πω φχαριστώ που μ' είχε σώσει. Πάψε ρε, μου λέει πάλι κείνος και με πιάνει σαν αγκαλιά απ' τον ώμο έτσ' όπως περπατάγαμε δίπλα δίπλα. Δω πέρα έτσ' είναι. Ο ένας τον άλλον. Άσε που δεν ήταν μπορετό ν' αφήσω τους πούστηδες να φάνε τέτοιον τσιφτάρα, και μου 'κλεισε το μάτι.

Από τότες αρχινήσαμε και κάναμε πιο παρέα και να τα λέμε έτσ' καλά οι δυο μας. Στο συσσίτιο έψαχε να με βρει κι ερχότανε να κάτσουμε να φάμε μαζί και

ΓΥΑΛΙΝΟ ΜΑΤΙ

μου 'δινε κι από κάνα λουκούμι που 'χε σουφρώσει απ' τις κουζίνες. Κι άμα δεν είχαμε υπηρεσία, πάλιε σμίγαμε και καπνίζαμε μαζί και λέγαμε μια για το χωριό, μια για τα πράματα τα καινούργια που βλέπαμε κείθε που ήμασταν. Κι όλο έλεε, άμα πάρουμε καμιά άδεια θα σε πάρω να κάνουμε τσάρκα στην πόλη να δεις τι ωραία που είναι, να δεις πώς γλεντάει δω ο κόσμος. Κι ύστερα και στον ύπνο είχαμε βρει τρόπο και

παίσαμε κρεβάτια κοντινά και μέχρις να πάει αργά κουβεντιάσαμε έτο' στα σιγανά και λέγαμε για τα πράματα που αρέσουν του καθενός. Πώς να σ' το πω, είχαμε γίνει ένα πράμα. Ο ένας έψαχε τον άλλον. Κι εμένα μ' άρεσε, γιατί 'τανε συντροφιά καλή.

Μια μέρα μας τυχαίνει και παίρνουμ' έξοδο κι οι δυο μαζί. Είναι φίλο μ' ο αξωματικός, ήρθε και μου 'πε, και το κανόνισα. Και τον θυμάμαι γέλαε και το μουστάκι του μαζί. Θα σε πάω, μου λέει, να δεις και να θαμάξεις. Κάνει και βγάζ' απ' την τσέπη τ' ένα κομμάτ' μοσχολάπουννο, μου το βάνει στο χέρι και μου το κλείνει με το δικό του, σύρε πλύσ' να είσ' ωραίος καθαρός και τομάσ' να φύγουμε. Τονε κοίτα-ξα όλο χαρά, γιατί απ' όταν είχα 'ρθει στη Σμύρνη δεν είχα βγει έξω παρά μόνο για υπηρεσία, κι απ' τη λα-χτάρα τον αγκαλιάζω και του λέω, να 'σαι καλά, ρε Θυμιάκο, και φεύγω και πάω και πλένομαι και στολίζομαι έτοιμος για έξοδο.

Πήγαμε πρώτα σ' ένα καφέ αμάν, κάπου κοντά στην παραλία. Με τις στολές μας σένιες, τα κουμπιά ν' αστράφτουνε. Να μας έβλεπες, να σε πονάνε τα μάτια, τέτοιο ανάστημα. Μπαίνουμε, που λες, το μα-γαζί μισοάδειο, μόν' οι τραγουδιστάδες να λένε πότε στα ελληνικά πότε στα τούρκικα. Καθόμαστε, έρχε-ται ο μπουφετζής, ένας Τούρκος αυτός, παραγγέλνει ο Θύμιος δυο ούζα, κάθεται, να, το θυμάμαι σαν

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

τώρα, σταυροπόδι κι ανάβει ένα τσιγάρο κι αρχινάει και μου λέει, σ' αρέσει ρε; Του λέω γω, πολύ. Τέτοια ζωή θα κάνεις άμα με ακολουθάς. Να με κοιτάς και να μαθαίνεις. Τραβάει μια τζούρα κι εκεί που κάνει να μιλήσει πάλι, μου κάνει νόημα με το χέρι να πάψω. Τι 'ναι ρε, του λέω γω; Κάτσε και θα δεις, μου λέει. Ρουφάει μια απ' το τσιγάρο κι όπως έρχεται ο μπουφετζής και φέρνει τα ούζα, κάτι του λέει ο Θύμιος στα τούρκικα, που τα 'ξερε κάτι λίγα. Όσο που δεν έριξε τον δίσκο ο άλλος. Θύμιος του λέω. Κι εκείνη την ώρα τραβάει απ' το ζωνάρι τ' ένα μπιστόλι που το 'χε κρυμμένο και σημαδεύει τον Τούρκο εδώ ανάμεσα στα μάτια. Σαστίζει όλο το μαγαζί, σταματάνε οι τραγουδιστάδες το τραγούδι κι αρχινάει ο Τούρκος τα μυξοκλάματα. Ο Θύμιος ακούνητος. Ρε, του λέω, τι κάνεις εκεί; Κουβέντα. Σηκώνεται όρθιος, λέει κάτι πάλι στα τούρκικα και κάνει με το μπιστόλι νόημα στον καφετζή να γονατίσει. Έκλινει ο άλ-

λος, παρακάλαε. Ο Θύμιος τίποτα. Του κολλάει το μπιστόλι στο μέτωπο και τονε σπρώχνει κάτ' να γονατίσει. Του λυθήκανε του Τούρκου τα πόδια, πέφτει, αγκαλιάζει τα γόνατα του Θύμιου, τον σπρώχνει αυτός, κι όπως είναι ο άλλος και του τρέχουν τα σάλια κι οι μύξες απ' το κλάμα, του χώνει την κάννη στο στόμα. Είχα μείνει εγώ. Θύμιο, τον πιάνω. Τι πας να κάνεις; Μη μιλάς, μου λέει και γυρνάει στον άλλονα και του λέει μια κουβέντα στα τούρκικα, αλλά σιγανά, όχι να φωνάζει. Κι αρχινάει, που λες, έτσ' γονατιστός ο Τούρκος και ρουφάει και γλείφει την κάννη απ' το μπιστόλι. Ο Θύμιος το 'χε φέρει το μπιστόλι έτσ' μπροστά στον μπούτσο του κι είχε τον Τούρκο στα γόνατα να ρουφάει και να κλιαίει, μ' όλο το μαγαζί να μας κοιτάει. Μιαν ώρα του τραβάει κλωτσά και τον σαβούρντιάζει σε κάτι καρέκλες. Τον σημα-

ΓΥΑΛΙΝΟ ΜΑΤΙ

δεύει ξανά με το μπιστόλι και ρίχνει μία ένα τσακ πάν' απ' το κεφάλι του, κι ύστερα γυρνάει σε μένα και μου λέει, πάμε να φύγουμε από τούτο το γυφτο-

μάγαζο, και βγαίνει κι ούτε που κοιτάξε πίσω.

Σαν τον προφταίνω, του λέω, ρε Θύμιο τι 'ταν αυτά που 'κανες κει πέρα ρε; Μπελάδες ψάχνεις; Και μου ξηγάει και μου λέει ότι άκουσε τον Τούρκο που μονολόγαε όσο μας τοίμαζε τα ούζα και έλεε ότι θα μας φτύσει στα ποτήρια μέσα, γιατί 'μαστε σκατοέλληνες. Δεν μπόραα να του πω τίποτα. Να σου πω την αμαρτία μ', τον θάμαξα κιόλας, γιατί και μυαλό πολύ είχε και το κατάλαβε, και αμέσως άρπαξε και τον κανόνισε όπως του έπρεπε του κοπρόσκυλου. Μόν' τον πασπάτεψα έτσ' πίσω απ' το λαϊμό και του 'πα, καλά του 'κανες τότες, Θυμιάκο. Έπειτα, επειδή μας είχε χαλάσει η διάθεση, πήγαμε σε μια ταβέρνα ελληνικιά που πηγαίνανε πολλοί φαντάροι τότες και κάτσαμε κει και φάγαμε και ήπιαμε τόσο που στο τέλος γυρίσαμε στα τέσσερα στο στρατόπεδο, και κουβέντα δεν ματακάμαμε για τον μπουφετζή.

Στη Σμύρνη όσο κάτσαμε, άλλη φορά δεν μπορέσαμε έτσι να βγούμε πάλι οι δυο μας. Παρέα βέβαια κάναμε πολλή. Αχώριστοι. Και στη μονάδα μέσα και στον πόλιεμο ο ένας φύλαε τον άλλο. Γύρναγα γω, δίπλα μ' ο Θύμιος, γύρναε αυτός, δίπλα του εγώ. Βλέπεις, ζορίζανε με τον καιρό τα πράματα κι έτσι όλο ήμασταν επί ποδός πολιέμου συνεχώς. Μια τραβάτε δω να χτυπήσετε τους Τσέτες, μια τραβάτε κει σ' αυτό το χωριό που τους ταΐζει να χτυπήσετε κι εκείνους.

Τέτοια πράματα, μέχρι που 'ρθε η ώρα και μας πήρανε
πάλι σχεδόν όλους και μας στείλανε προς τα μέσα,
γιατί 'χε ξεκινήσει η προέλαση. Ανάσα πήραμε όταν
κατελήφθη η Φιλαδέλφεια. Κι είχαμε τύχη που ούτε
γω ούτε ο Θύμιος δεν είχαμε πάθει γρατζουνιά.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Τι τα θες. Που λες, εκεί μας αφήσανε λίγο να ξε-
κουραστούμε. Δηλαδής πάλι ήμασταν στα περίπολα
και σ' αυτά, αλλά να, δεν ήμασταν σε πορεία και κα-
μιά φορά μας δίνανε και καμιά άδεια. Πώς γίνεται κι
ένα πρωί και βγαίνουμε πάλι με το Θύμιο. Μου 'χε
πει ότι το 'χε κανονισμένο αυτός, αλλά ψέματα μη
σου πω, μπορεί να 'ταν κι από τύχη.

Που λες, ωραία κι η Φιλαδέλφεια, αλλά μην κοι-
τάς, σαν την Σμύρνη τίποτες δεν έχω ματαϊδεί. Το 'χα
ειπεί και του Θύμιου τότες και μου λέει, άσ' τη γκρίνια
που μου 'μαθες κι εσύ, ρε ασκιαούφτη, και λες. Θα σε
πάω γω σε μέρη να σου φύγει το σαγόνι. Έχω αρωτή-

Ξει πού να πάμε. Βάστα και θα ιδείς. Πράγματι, πάαινε ο άτιμος λες κι ήταν στο χωριό. Δω για ούζο, δω για φαΐ, δω για γλυκά. Πιο φίνα δεν έχω περάσει στη ζωή μ'. Του το 'πα κιόλας και γυρνάει και μου λέει, κάτσε, έχ' κι άλλο. Κι αφού αποφάγαμε και το γλυκό και καπνίσαμε το ναργιλέ, σηκώνεται και μου λέει, πλέρωσ' εσύ, εγώ θα σε κεράσω στο επόμενο, και πάει και με περιμένει στην πόρτα. Σαν πάω να βγώ κι εγώ, μ' αρπάζει έτσ' με το 'να χέρι απ' τη μέση ολόγυρα και γέρνει και μου λέει στ' αυτί, τώρα το καλό. Κι ύστερα μπαίνει πάλι μπροστά και με πάει από κάτι δρομάκια, μέσα από κάτι μαχαλάδες που σου γύρναε σβούρα το μυαλό, τόσο μπερδεμένα ήταν. Πού τα 'χε μάθει αυτός ο δαίμονας; Άμα είχαμε περπατήσει λιγάκι, σταματάει μπροστά σε μια πόρτα χαμηλή, δω μέσα, μου λέει. Κοιτάω γω μια το σπίτι, είχε έτσ' σαν τρούλο με τρύπες τρύπες στρογγυλές με γυαλί από πάν', να, σα να λέμε φινιστρίνια ένα πράμα, αλλά στη σκεπή, στον τρούλο. Τι 'ναι δω; του λέω. Μπέκα ρε, μου λέει κι ανοίγει και με σπρώχνει μέσα. Εκεί μέσα είχε έναν πάγκο και πίσω του κάτι ράφια με πετσέτες διπλωμένες. Κάτι λέει στον Τούρκο που στεκότανε, αλλά γω δεν

ΓΥΑΛΙΝΟ ΜΑΤΙ

κατάλαβα, μόνο που του 'δειξε με το χέρι δύο. Κούνησε ο άλλος το κεφάλι του, πιάνει δίνει στον Θύμιο δυο πετσέτες και παίρνει τα λεφτά. Ξεντύς' μου λέει ο Θύμιος, ξεντύς' και μη μ' αρχίσεις γιατί και τέτοια. Θα ιδεις. Πάμε σ' ένα σαν καμαράκι που 'χε πιο δίπλα, αρχινάμε να ξεντυνόμαστε, μου λέει ο Θύμιος, συ ρε είσαι λεβέντης, νταβραντισμένος. Ντράπκα γω, ντάξ' ρε Θύμιο του λέω, από σένα όμως ούτε μια στάλα. Βάνει ένα γέλιο, άι ξεντύς' μου λέει, και φόρα την πετσέτα γύρω απ' τ' αχαμνά σ'. Δεν είν' άξια αυτά τα σκυλιά να σ' τ' α ιδούνε. Έτοσ' κι έγινε, ξεντυνόμαστε, κάνουμε τα ρούχα μας σα δεμάτι και τα πάμε στον Τούρκο και τα βάζει σ' ένα ράφι. Εδώ, μου λέει ο Θύμιος κι ανοίγει μια πόρτα και μπαίνουμε σ' ένα δωμάτιο, ζέστα κι υγρασία μέσα άλλο πράμα. Χαμάμ, μου λέει. Μπάνιο τούρκικο. Παρακολούθα να δεις πώς κάνω γω. Ήταν το δωμάτιο ένα γύρο με πάγκους από μάρμαρο και στο μέσο πάλι ένα σαν τραπέζι μαρμάρινο μεγάλο στρογγυλό. Και δίπλα σε καθένα πάγκο είχε μια βρύση κι από κάτ' σα στέρνα κι αυτή από μάρμαρο σκαλιστό. Τούτοι δω τι στέκονται μπάστακες; του λέω,

γιατί 'ταν δυο γυμνοί σαν τα μας. Τούρκοι μου φανή-
κανε, αλλά στέκουνταν όρθιοι σα να περιμένανε. Μου
χαμογελάει ο Θύμιος, σου 'πα πάψε ρε, θα ιδείς, μου
λέει. Και κάθεται απάν' στον πάγκο και πιάνει μ' ένα
τάσι μπακιρένιο νερό απ' τη στέρνα κι αρχινάει και ρί-
χνει πάνω του. Κάθομαι κι εγώ και τον κοιτάω. Μ' είχε
σπάσει ο ιδρώτας, γιατί τα μάρμαρα καίγανε. Με βλέ-
πει εκεί που κάθομαι κι έρχεται κοντά μου και με το
τάσι μου ρίχνει κι εμένα νερό και τ' άπλωνε' με το χέρι
του στο στήθος μου, στην πλάτη, στο κεφάλι, έτσ'
όπως όταν μ' έπλενε η μάνα μ'. Βρέξου, μου λέει, για
θα λιποθυμήσεις απ' τη ζέστα άμα δε βραχείς. Κάνω
καταπώς μου 'πε και ωπ, ήρθε και μαλάκωσε το κορμί

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

μ', άλλο πράμα ωραία. Ξάπλωσε τώρα, μου λέει, ν'
ακουμπήσ' η πλάτ' στο μάρμαρο. Και να ρίχνεις νερό.
Έτσ' κι έκανα κι αμέσως μου λυθήκανε τα κρέατα, μπα
πα! Τι να σου λέω. Παραλίγο να με πάρει ο ύπνος, τόσο
ξεκούραση. Αφού κάτσαμε έτσ' ώρα, κάτι λέει στα
τούρκικα πάλι ο Θύμιος και μου κάνει νόημα να πάμε

στο τραπέζι το στρόγγυλο. Ξαπλώνουμε και πάν' κι έρχονται οι Τουρκαλάδες με κάτι πανιά που τα στριφώνανε έτσ' αλλιώκ' αλλιώς και τα κάνανε σα φούσκα με το μοσχοσάπουνο, κι αρχινάνε και μας τρίβουνε μ' αυτά. Μια στην πλάτη, μια στο στήθος, μια στα πόδια, έτσ' όπως αλείβεις τ' αρνί για το φούρνο. Σαν τελειώσανε, μας ξεπλένουνε με τα τάσια και μας χτυπάνε, σήμα να γυρίσουμε τα μπρούμυτα. Κι όπως είμαστε πλυμένοι και καθαροί, αρχινάνε και μας τρίβουνε παντού. Λαιμούς, χέρια, μεριά, τα πάντα. Ύστερα άιντε πάλι τ' ανάσκελα τρίψιμο. Εγώ 'χα τα μάτια ασφαλιχτά, έτσ' το φχαριστιόμουνα, κι ακούω τον Θύμιο να ξαναλέει κάτι στα τούρκικα στον Τούρκο τον δικό του. Κι όπως είναι χαμπηλά αυτός και τρίβει τα μπούτια του, τραβάει στην άκρη την πετσέτα κι αρχίζει και τρίβει τον μπούτσο του Θύμιου. Γούρλωσα τα μάτια, αλλά δε μου 'βγαине άχνα. Ο Θύμιος γυρνάει στα μένα και μου γελάει μόνο. Κι όσο με κοιτάει, λέει πάλι κάτι, κι ο Τούρκος σκύβει κι αρχινάει και του γλείφει τον μπούτσο. Γω τα 'χα χαμένα. Δεν ήξερα τι να πω και τι να κάνω. Το 'χαν κακό άντρα μ' άντρα, αλλά έτσ' που 'δα τον Θύμιο σα να μ' άρεσε κι εμένα. Δεν μπορώ να σ' το περιγράψω το γιατί, αλλά να, που 'ταν όμορφος σαν άγαλμα μαρμάρινο κι αυτός πάνω στο μάρμαρο μου

ἔκανε ταιριαστό. Κι ἔτσ' μονάχα τον κοίταγά, μια αὐτό-
να, μια τον Τούρκο, κι ὅταν ἀπλώσε και μου ἔπασσε τὸ
χέρι, δεν κουνήθηκα ντυπ, παρά του τὸ ἔσφιξα κι ἐγὼ και
τον κοίταγα ὅτα μάτια, σα νὰ ἔθελα νὰ τον ἀγκαλιάσω.

ΓΥΑΛΙΝΟ ΜΑΤΙ

Ἄμα βγήκαμε ἀπ' τὸ χαμάμ, ἤμασταν ὅλο στα γέ-
λια. Γυρίσαμε στη μονάδα και πέσαμε για ὕπνο χα-
ρούμενοι και ξεκούραστοι. Πρὶν κοιμηθῶ, του ἔπα, με
σένανε εἶν' πάντα ωραία. Κι ἐσκυψέ και με φίλησε
στο μάγουλο. Θα σε πᾶω πάλι, μου ἔπε. Δεν ἦτανε
γραφτό νὰ γενεῖ, γιατί μετὰ μας πήρανε οἱ φασαρίες
αμπάρζα. Εἶχαμε στρώσει τους Τούρκους στο κυνήγι,
ἀλλὰ κι αὐτοὶ οἱ πούστηδες σκυλιά. Ὅπου τους βρί-
σκαμε μάχη κι ἄντε ξανά μανά στην τρεχάλα. Σαν τα
παιδιά που σε πετροβολάνε κι ἄμα κάνεις νὰ τα πιά-
σεις τρεχάνε και κρύβονται στα σπίτια τους. Να ἔτσ'!
Τὶ τα θες, μ' αὐτά και μ' αὐτά τον Μάρτη του εικοσιέ-
να τους στριμώχνουμε στο Αφιόν Καραχισάρ. Σ' ἐκεί-

νη την πρώτη μάχη, οι Τούρκοι λακίξανε έτσ' μετά από δυο τρεις ντουφεκιές, σα να λέμε, αλλά κει γω τραυματίστικα βαριά, γιατί μου 'σκάσε μια οβίδα στα πέντε μέτρα και με πήρανε τα θραύσματα δω στα ζερβά, στο πρόσωπο. Είχε γίνει φιλέτα φιλέτα. Πού μάτι, δόντια, το τσαούλι μ' το μισό κομμάτια, σα στραγάλια το 'φτυνα. Ναι, το μάτ' το γυάλινο από τότε το 'χω. Τι τα θες, μ' έχεις δει πώς είμαι. Αφού έζησα, πά-
λιε καλά να λες, γιατί τότες άκουγα που ρωτάγανε οι γιατροί ποιος να με ξέρει ν' αναλάβει το χρέος να στείλει τα πράματά μ' στο σπίτι. Τόσο άσκημα. Άμα είδανε όμως που έβγαλα κείνες τις πρώτες έξ' εφτά μέρες, με στείλανε με τους άλλους τους τραυματίες στη Σμύρνη στο νοσοκομείο το στρατιωτικό, κι ύστε-
ρα σαν ανέλαβα λιγάκι μ' απολύσανε και με βάλανε στο καράβι για Πειραιά κι από κει ήρθα δω ίσα στο χωριό. Ανίκανος υπηρεσίας, έγγραφε το χαρτί.

Εμένα, να, θα σ' το πω και δε θα με πιστέψεις, χαρά δε μου 'κανε που γύρσα. Με πόνανε που 'χα φύγει απ' τη Μικρασία, γιατί ο Θύμος είχε μείνει κείθε πέρα. Και φόβο μεγάλο πολύ το 'χα να μη σκοτωθεί

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

κι έτσ' μ' έπιανε σα ζήλεια που 'ταν μ' αλλουνούδες κι έκανε παρέα. Μου 'χε πει, είν' η αλήθεια, τότες που χαροπάλευα, ότι άμα γίνω καλά, πάλιε δε θα χωρίσουμε, να κάνω πομονή και να τον περμένω στο χωριό, όταν θα γυρίσω με το καλό. Τα 'λεγε με το γέλιο κι από τούτα τα λόγια του κρατήθκα κι έκανα κουράγιο κι έζησα. Αλλά τη μέρα που θα 'φευγα για τη Σμύρνη, ήρθε στο κρεβάτι δίπλα μ' κι έκλαψε, έκλαψε σαν το μωρό το παιδί, γιατί το 'χε μαράζι, λέει, ότι έφταε αυτός που 'χα χτυπήσει εγώ. Μένα μου 'χε φανεί σημάδι κακό τότες αυτό του το κλάμα, αλλά δεν μπόραα να μιλήσω, γιατί το 'χα διαλυμένο το στόμα, κι ήθελα να τον φιλήσω, αλλά ούτε αυτό μπόραα. Μόνο τον χάιδεσα έτσ' δα στο πρόσωπο και στα μάτια και του 'κανα με το χέρι ότι θα ξανανταμώσουμε.

Τι σου 'λεγα; Α, ναι. Εγώ, που λες, γύρσα στο χωριό πιο μπροστά απ' όλους. Σου 'πα, όχι ότι το φχαριστήθκα. Στην αρχή μετά βίας έβγαίνα από το σπίτι. Είχα πόνους άλλο πράμα. Κι έπειτα είχα γίνει έτσ' κακομού-

τσουνος και μου φαινότανε ότι όλοι με κοιτάζανε σα να σιχαίνονται. Να μιλήσω πάλιε καλά δεν μπορούσα, γιατί δεν είχα ακόμα συνηθίσει που δεν είχα δόντια απ' τα ζερβά. Μια τυράννια. Ήταν κι η έγνοια για τον Θύμιο και κάθε τρεις και λίγο πάαινα απ' το σπίτι του και ρώταγα μην είχε στείλει κάνα γράμμα κι άμα είχε, πάει καλώς, άμα δεν είχε νέα, έπεφτα να πεθάνω.

Έτσ' πέρναγαν οι μήνες κι ο καιρός, και μας ήρθανε και τα μαντάτα για την οπιστοχώρηση και τη συντριβή. Με το που το μαθαίνω, τρεχάω ίσα στο σπίτι του Θύμιου να δω μην έχει γράψει ότι γυρίζει και τέτοια. Τίποτα, μου λέει η μάνα του και μας πιάνουνε μαζί τα κλάματα. Ούτε ύπνος μ' έπιανε ούτε φαϊ πάγαινε κατ'. Μέρες έτσ'. Κι αρχινάνε και γυρνάνε οι πρώτοι στρατιώτες και κοιτάω και ρωτάω, πουθενά ο Θύμιος. Ένας

ΓΥΑΛΙΝΟ ΜΑΤΙ

δω του Νάστα μού λέει μια μέρα, άσ' τον τον Θύμιο, ξέγραψ' τον. Απ' την τάδε μάχη δεν τον ματαείδαμε.

Ω, ρε, καλύτερα να με κάρφωνες με το μαχαίρι. Πήγα κατευτείαν στο μοναστήρ' του Αἰ-Γιώργη κι ανάβω κεριά και πέφτω στα γόνατα μπρος στο εικόνισμα κι από μέσα μ' μονολογῶ και προσεύχομαι και χτυπάω τα στήθια μ' και λέω, κάνε να γυρίσ' καλά κι από μένα τάμα κάθε μέρα θα 'ρχομαι και θα τα περιποιούμαι όλα. Δέντρα, αυλές, περβόλια. Μόνο να γυρίσει ο Θύμιος. Απ' την άλλη μ' έτρωγε και σκεφτόμανε ότι αυτό μπορεί να 'ταν τιμωρία από Θεού. Η δικιά μ' η λαβωματιά δηλαδή κι ο χωρισμός με τον Θύμιο, γιατί 'ταν αμαρτία ν' αγαπιούνται έτσ' δυο άντρες μεταξύ τους. Αλλ' απ' την άλλη κι η αγάπη απ' τον Θεό είναι και δεν είχε πει ποιον ν' αγαπάς και ποιόνα όχι. Όλους έλεγε. Ακόμα και τους οχτρούς. Έτσ' που λες. Κάθε μέρα αρχίνησα και πάαινα στο μοναστήρι. Είπα στους καλογήρους ότι δήθεν το 'χα κάνει τάμα τότες που 'χα χτυπήσει για να σωθώ κι εκείνοι μ' αφήνανε, γιατί θυμώνει ο Άγιος άμα δεν πάρει το ταμένο.

Ένα χρόνο έτσ'. Στο σπίτι να γίνεται ο κακός χαμός που τα 'χα απαράτῃξει όλα και μ' ένοιαζαν μόνο του μοναστηριού. Γω τους είχα πει, μηδέ απ' το θαύμα του Αἰ-Γιώργη δε θα 'χατε ούτε γιο, οπότε σωπάστε, αλλά πάλι παρόλο που 'ταν θεοσεβούμενοι δεν μπόραγαν

να το χωνέψουν. Μη σ' τα πολυλογώ, το εικοσιπρίο με τη συμφωνία για ειρήνη που 'ρθανε δώθε κι οι πρόσφυγες, γυρίσανε κι όσοι ήταν αιχμάλωτοι. Και το 'κανε πράγματι το θαύμα ο Αϊ-Πώργης και μια μέρα γυρνάει στο χωριό κι ο Θύμιος. Προτού κι από τη μάνα του εγώ τον αγκάλιασα. Αλλά είχε γίνει ένα πράμα, κόκαλα όλο. Κι η μούρη του σταφίδα, τα μαλλιά και το μουστάκι του σα να τα 'χε φάει το σκουλήκι. Είχε τραβήξει τα μύρια. Μέχρι πεταλώσει τον είχανε, μας είπε.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Δεν μπόραε να σταθεί ντιπ, να φάει, να έτσι όπως τρώει ένα πουλάκι. Έφερε η οικογένειά του τότες να τον δούνε μέχρι και γιατρό απ' την Αταλάντη, αλλά καμιά προκοπή. Λέει τότες ένας θείος του, μην τον κρατάτε στο σπίτι, γιατί μπορεί να 'ν' άρρωστος και να κολλήσει και σας. Ποιος ξέρει τι του 'τυχε και στην Τουρκιά. Βάλτε τον στο μοναστήρι και τάξτε τον στον Άγιο ωσότου να γίνει καλά. Κι άμα δεν, να 'ναι τουλάχιστον

χριστο σε χώματα άγια. Τότες είπα, κοιτάτε δω. Θα τον αναλάβω γω τον Θύμιο, γιατί του 'χω χρέος που μ' είχε σώσει μια φορά στον πόλιεμο κι έχω κι εγώ τάμα του Αγίου και παγαίνω κείθε ούτως ή άλλως.

Η μάνα του μου φίλησε τα χέρια, αλλά οι δικοί μ' πέσανε να πεθάνουνε, γιατί, σου λέει, άμα είχε ο Θύμιος αρρώστια, πάει και το δικό μας το παιδί. Αλλά έπιασα τον πατέρα μ' και του 'πα, άντρας δίχως μπέσα κάλλιο στο χώμα. Γω του Θύμιου το 'χω χρέος και 'χω δώσει το λόγο μ' να το ξεπληρώσω. Κι έτσ' άλλη κουβέντα δεν είπε, γιατί το 'ξερε ότι ο λόγος δεν παίρνεται πίσω. Τονε φόρτωσα την επομένη στο κάρο και πήγαμε στο μοναστήρι που μας περίμενε ο γούμενος και μας έδειξε πού να στρώσουμε να κοιμόμαστε κι εγώ του ζήτησα να 'μαι στο ίδιο μέρος με τον Θύμιο να τον προσέχω. Μου 'χε πει τότες, θυμάμαι, ότι ο Θεός με βλέπει και τέτοια αγάπη στον πλησίο δεν την αφήνει χωρίς αμοιβή. Έτσ' είναι, του 'πα, γιατί εγώ ήξερα ότι ο Θεός μ' είχε κιόλας αμείψει που μου 'χε φέρει τον Θύμιο πίσω.

Από κει κι έπειτα περάσαμε δυο χρόνια μαζί στο μοναστήρι και με τον καιρό και που τον πρόσεχα ανέλαβε σιγά σιγά κι ο Θύμιος κι ήρθε πάλι η ομορφιά του η πρωτινή και δέσανε τα κρέατά του και πύκνω-

σαν και τα μαλλιά του, κι όση αγάπη του 'χα γω μου
τη γύριζε κι εκείνος. Μαζί στη δουλειά τη μέρα, μαζί

ΓΥΑΛΙΝΟ ΜΑΤΙ

στο κρεβάτι τη νύχτα. Κι άμα με κοίταε στα μάτια, μου φαινόταν ότι μέχρι και το δικό μ' το γυάλινο ζωντάνευε και τον κοίταε πίσω. Τόσο λαχτάρα που 'χαμε.

Διάβηκε ο καιρός κι ήρθαν οι δικοί του κι αφού 'δανε ότι είχε γίνει ντιπ καλά, λένε του γούμενου κάνε έναν ξαγνισμό να γυρίσει το παιδάκι μας σπίτι. Σαν τ' άκουσα ήταν λες κι έσκασε κι άλλη οβίδα δίπλα μ' κι έχασα το φως κι απ' άλλο μάτι. Τι να κάνεις όμως; Τι να ειπείς; Άμα μαθευόταν τίποτα θα μας κρεμάγανε απ' τα πεύκα. Το βράδυ προτού να φύγουμε κάτσαμε και τα 'παμε μέχρι που ξημέρωσε, κι ύστερα με τα κλάματα και τις αγκαλιές χωρίσαμε κι είπαμε ότι μέχρι δω ήταν το γραφτό και καλά να λέμε πάλι.

Ο Θύμιος, ξέρεις, παντρεύκε λίγο μετά. Του 'χανε έτοιμο το προξενιό και δεν πόραε να πει όχι. Ήτανε και μοναχογιός, φοβότανε και μη βάνουν τίποτα υποψίες με το μυαλό τους, γιατί καλοθελητές υπήρχαν

πολλοί να βρεθούμε να βάλουν λόγια, κι έτσ' συμφώνησε. Απορήσανε που στο γάμο δεν μ' είχε βλάμη, αλλά, βλέπεις, ο βλάμης είναι σαν αδερφός κι εμείς δεν μπορούσαμε, θα 'ταν αμαρτία. Τα μπάλωσε αυτός κι είπε ότι να, δε θέλω που 'μαι έτσ' καμμένος και γκαβός να 'μαι στο γάμο πρώτος, γιατί νομίζω ότι μ' αηδιάζει ο κόσμος. Κι έτσ' και στο γάμο δεν πήγα, μόν' του 'στείλα στο σπίτι το δώρο, ένα τάσι μπακιρένιο, πλουμιστό απ' τα Γιάννενα.

Δε μου καθόταν καλά όμως. Δω ο πόλιεμος δεν είχε σταθεί δυνατό να μας χωρίσει και τώρα στον ίδιο δρόμο περπατάγαμε και δεν μπορούσαμε ούτε ν' ακουμπηθούμε. Τέτοιο κρίμας. Να τον βλέπω να πάει με τη γυναίκα του και τα παιδιά του στην εκκλησία και να τριζει η στράτα κάτ' απ' τα πόδια του κι εγώ να σούρνουνται απ' το μαράζι. Μια μέρα δεν άντεξα, θα 'σκαγα. Πήγα σπίτι του και τον βρήκα, και του λέω,

σ' αγαπάω, δεν βαστάω άλλο έτος, να μη σε βλέπω, να μη σ' ακουμπάω, να μη σε φιλάω. Δεν ξέρω αν ήταν ιδέα μ', αλλά άμα δε φοβόταν μην κι ακουστούμε, λέω μπορεί και να με βάραγε. Σήκω και φεύγα, μου 'πε, και στο σπίτι μ' να μην ξαναρθείς να μου πεις τέτοια πράματα. Τι θες δηλαδής τώρα; Να βάλουμε κι άλλον μπελά; Τον θερμοπαρακάλεσα, ρε Θυμιάκο, τι σου ζητάω; Να, πού και πού να σμίγουμε όπως παλιά. Σ' αγαπάω, του 'πα, για χάρη σ' δεν παντρεύκα ούτε και πρόκειται. Αχ, αχ. Να 'σουν από καμιά μεριά να 'βλεπες πώς μ' είχε κοιτάξει. Σαν τον τσοπάνη πριν να δείρει το σκυλί. Όταν θα μπορώ, θα σου πέμπω γω να 'ρχεσαι να με βρίσκεις, να, αυτό μου 'πε. Σήκω τώρα και φεύγα, μη μας πάρ' κάνα μάτι.

Τι τα θες. Σ' τα 'πα και πάλι ανακούφιση δεν έλαβα. Άσ' τα. Έκτοτες άλλη χαρά δε μετάλαβα. Άιντε καμιά φορά που βρισκόμαστε κείθε έξω στο λόγγο και κάνουμε τη δουλειά, αλλά δεν είν' σαν πρώτα. Τον βλέπω που πια δε μ' αγαπάει σαν τα πριν. Από λύπησ' με γαμάει. Μπορεί π' ασκήμνα, μπορεί να με βαρέθηκε κιόλας. Ούτε που ξέρω. Π' αυτό σου λέω, μου λες εσύ ότι σε γελάει ο κόσμος που κάνεις αυτή τη δουλειά κι είσαι πουτάνα, αλλά φεύγεις από δω κι

άμα θες αρχινάς απ' την αρχή και κανέναν δε σε ξέρει. Γω όμως τι να πω; Που να φύγω δεν μπορώ, γιατί και στο καφενείο που τον βλέπω και τα λέμε είναι για μένα παρηγοριά μεγάλη για να συνεχίσω τη ζωή. Αλλά αναγκάζομαι να ξεφτιλίζομαι κάθε τρεις και λίγο και να 'ρχομαι δω σε σένα, για να μη μου βγάλουν τ' όνομα ότι δε μ' αρέσουν οι γυναίκες.

Εγώ; Το πενήνταένα. Με το που τέλειωσα δηλαδή από φαντάρος αμέσως έφκα. Άιντε να κάθ-
σα και δέκα μήνες στο χωριό μετά που απολύθκα,
βαριά χρόνο. Τόσο. Όχι, παραπάνω. Ήμασταν, βλέ-
πεις, πέντε παιδιά και δυο κορίτσα. Πού να γίνει να
ζήσουμε όλοι με το βιος του πατέρα μ'; Προσπάθσα
πρώτα, είν' η αλήθεια, να κοιτάξω μπας και κάνω τί-
ποτες στο χωριό, αλλά αφού δεν είδα προκοπή, τα
'βαλα κάτ' και αποφάσισα να φύγω. Ήμανε και νέος
τότες και δε με στεναχώραγε που θα ξενιτευόμανε.
Έλεα απ' τα μέσα μ', θα πάω κι άμα δε μ' αρέθει, θα
κάτσω έτσ' δα, ένα δυο χρονάκια, να μαζέψω κάνα
φράγκο κι ύστερα γυρνάω πάλιε. Σιγά. Να, ξέρεις.
Όπως λέμε όλοι στην αρχή.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Ήμανε ντιπ επιπόλαιοις τότες, τι τα θες. Σκώθκα κι έφκα χωρίς σκέδιο. Ήταν ένας χωριανό μ' στο Σικάγο και λέω θα πάου κείθε, να βρω αυτόνα. Μου 'χε πει η μάνα μ' κι ο πατέρα μ' δηλαδής ότι τον ξέρανε κι ότι ήτανε χρόνια πολλά στην Αμερική κι είχε κάνει περουσία, κι άμα πήγαινα και του 'λεγα ποιανού ήμουνα, με χαρά θα με βόθηθαγε μέχρι να μπορέσω να σταθώ μοναχός στα πόδια μ'. Κείνος κει έχει κάνει βραχιόλι καλό, μου λέγανε, και δεν ξέρεις, άμα σε δει άξο μέχρι και για συνέταιρο μπορεί να σε πάρει. Είναι υπόθεση μεγάλη να 'χεις άνθρωπο δικό σ'. Κι αλήθεια είναι αυτό, παρόλο που δεν ήρθανε όπως τα 'χα υπολογίσει τα πράματα. Διεύτυνση, που λες, στοιχεία πού μένει και τέτοια δεν είχα. Ήξερα μοναχά που έμενε στο Σικάγο, γιατί απ' τα κει ερχόντουσαν τα τσέκια στην οικογένειά τ'. Κατά τ' άλλα ούτε τι δουλειά έκανε ούτε καλά καλά το πρόσωπό τ' πώς έφερνε.

Ρωτήσαμε έτσ' τ' αδέρφια τ', μα ουδέ κι αυτοί ξέρανε περσσότερα, γιατί γραφή να λέει πού μένει, τι

κάνει, τι ράνει απ' τα όταν είχε φύγει λάβει δεν είχανε. Μόνο το τσέκι κάθε μήνα κι έτο' ξέρανε που ήταν και ζωντανός. Μου 'χανε πει ότι δήθεν τάχαμου είχανε ψάξει κι εκείνοι για να του γράψουνε να του πούνε φχαριστώ, αλλά δεν είχανε βγάλ' άκρη. Ήταν κι από πάντα περίεργος ο Αργύρης, μου 'πανε, δεν τακίμιαζε με κανέναν. Και που ρώτησα να μου πούνε καταπώς έμοιαζε, άμα τον δω να τον γνωρίσω, ούτε αυτό ξέρανε να μου πούνε. Ήμασταν μικροί, μου 'πε ο αδερφό τ', όταν έφκε ο Αργύρης και καλά δε θυμάμαι. Αλλά και να θυμόμανε, πάλιε ποιο το κέρδος; Τόσα χρόνια που 'χουν περάσει, γεροντάκι θα 'ναι πια, αγνώριστος. Πάντως μια φορά είναι ψηλός. Από μένα μπορεί και κάνα κεφάλι. Ρώτηξα μην είχανε καμιά παλιά φωτογραφία από προτού να φύγει, απ' το

NOKEP

στρατό, κάτι. Τίποτες. Μ' άλλα λόγια, οι δικοί τ' τον είχανε ξεγραμμένο, αυτό κατάλαβα. Μόνο τα λεφτά τους νοιάζανε, που όσο να πεις ήταν υπόθεση μεγά-

λη, γιατί δολάρια σου λέει έστελνε, όχι παίξε γέλασε.

Εσκίνησα, που λες, στα κουτουρού το λοιπόν. Μου 'χε πει ένας γιατρός βέβαια, που 'χαμε που 'ταν σπουδαγμένος στη Γερμανία, πως άμα ήθελα να τον βρω να πάω να ρωτήξω στο προξενείο, γιατί αυτοί κρατάνε αρχεία, αλλά αντίς να το κάνω προτού να φύγω, να βρω δηλαδή διεύθυνση να του στείλω πρώτα ένα γράμμα να του πω ότι πάω να τον βρω, να με περμένει, λέω, άι σιγά, όταν πάω κείθε θα πάω να τον βρω να τα πούμ' από κοντά. Βιαζόμουνα σαν το χαϊβάνι, βλέπεις, να φύγω όσο το δυνατόν πιο ογλήγορα. Ντιπ επιτόλαιο.

Αφού έφτασα, που λες, και ταχτοποιήθηκα πρώτα με το σπιτ' και τα λοιπά, έκανα καταπώς με είχανε δασκαλέψ' και όντως βρήκα και διεύθυνση και όλα. Έτσ' ρωτάω μια μέρα αυτόνα που 'χε το μοτέλι που νοίκιαζα το δωμάτιο, γιατί ήταν κι εκείνος Έλληνας, και τρυ λέω το και το, για πες μου πώς θα πάω δω, γιατί είναι ένας χωριανός μ' και θέλω να τον βρω. Αυτός φαίνεται με λυπήθηκε ή μπορεί που με είδε κióλας έτσ' λιγάκ' μπόσικο και με πήρε απ' το χέρι και με πήγε. Αλλά άμα φτάσαμε εκεί και ρωτήσαμε, μας είπανε πως Αργύρης δεν υπάρχει. Μπορεί, μας είπανε, να 'μενε κει πιο παλιά, πάντως τώρα μια φορά δεν έμενε. Τι 'θελα να τ' ακούσω, μ' έπιασε η μαύρη απελπισία. Μου 'ρθε να πιάσω να χτυπάω το κεφάλι μ'

στον τοίχο. Ρε κουτό, είπα, άμα είχες κοιτάξει νωρίτερα, τώρα δεν θα τα τράβαγες αυτά. Μου λέει ο δικός μ', σύχασε, θα βρεθεί η άκρη. Θα πας να ρωτήξεις στην εκκλησία, την Αγια-Τριάδα. Εκείνοι θα ξέρουν. Κι έτσο' κι έκανα, αλλά ούτε από κει έμαθα, μόν' βρέ-

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Θηκε ένας καντηλανάφτης, τι 'ταν αυτός, ξέρω γω, και μου λέει, πάρε σβάρνα τα καφενεΐα τα ελληνικά και ρώτα. Στην εκκλησία μπορεί να μην έρχεται, καφέ δεν μπορεί να μην πάει να πίνει.

Αρχίνησα, πον λες, κι έπαιρνα με τη σειρά τα καφενεΐα και ρώταγα. Αργύρης Δέδες, έλεγα, από κείνο το μέρος, γύρω στα εξήντα. Μην τον ξέρετε; Μπορεί να τα 'χα γυρίσει κι όλα, αλλά τίποτες. Πάει, λέω, και τι θα πω και στους δικούς μ' που θα τους πιάσει η στεναχώρια άμα τα μάθουν τα χαμπέρια. Τυχαίνω μια μέρα σ' ένα που το λέγανε η Γκιώνα, μπαίνω, λέω, ας ρωτήσω κι εδώ, παρ' ελπίδα μπορεί να τονε πετύ-

χω, ποτέ δεν ξέρεις. Το 'χε ένας απ' την Άμφισσα, του λέω, το και το, ψάχνω έναν Αργύρη Δέδε. Με κοιτάει καλά καλά, μου λέει, μπόι, και πώς είν' τούτος ο Αργύρης που ζητάς; Φωτογραφία έχεις; Του λέω, κι εγώ δεν τον έχω ματαΐδει, αλλά να, πρέπει να 'ναι έτος' κι έτος', όχι πολύ γέρος κι αψηλός. Σκέφτεται λίγο κι έπειτα μου λέει, είν' ένας που μου 'ρχεται κατά νου, αλλά σίγουρα να σου πω δεν μπορώ, για δε με βοηθάς κι εσύ. Έλα άμα θες πάλιε την Κυριακή το απόγευμα που 'ρχεται να δεις μόνος σ' και να ρωτήσεις.

Πράγματι έτος' κι έκανα, πάω τον ξαναβρίσκω και μου λέει, να κείνον κει δίπλα στο τζάμ' έλεγα γω, σύρε και ρώτα και καλή τύχη. Κοιτάω, ήταν ένας έτος' όπως τον περίμενα, σκυφτός, μαζεμένος μες στα ρούχα τ', με το κεφάλι τ' άσπρο ντιπ, σα βαμπάκι. Τον πλησιάζω, του λέω, μπάρμπα, μη σε λένε Αργύρη Δέδε; Με το που μ' άκουσε τινάχτηκε έτος' δα λίγο και γύρσε και με κοίταξε, και μα τον Θεό, σκιάχτικα. Μου θύμισε ένα σκυλί που 'χαμε στα πρόβατα, τον Κοντύλη, ένα θερίο ανήμερο. Αυτό, βλέπεις, ήτανε ντιπ καταεμπάρδ, ολόασπρο πώς το λένε, κι έτσι όπως είχε και την τρίχα μακριά και μπούκλιες μπούκλιες,

ΝΟΚΕΡ

άμα ήταν ξαπλωμένο στην κοιλιά τ' το 'κανες για ζυγούρι, γιατί έκρυβε τη μουσούδα τ' ανάμεσο στα πόδια και τα δέπλωνε κι αυτά έτσ' δα να κρύβει τις πατούσες και τα νύχια τ', που και δίπλα τ' να 'πεφτες δεν το λες που 'ταν σκυλί. Μόνο άμα άκουγε τίποτα κίντυνο, τίνανε το κεφάλι τ' να ιδεί και τότες φανεωνόταν ο σβέρκος τ' και το κολλάρο με τα καρφιά κι έδινε γνωριμιά για σκυλί κι αλί στον όποιον πλησίαζε, αν τύχαινε και δεν ήμασταν μεις κει κοντά. Έτσ' κι αυτός ένα πράμα, με το που σήκωσε λίγο το κορμί τ' ήταν λες κι άλλαξε θωριά κει δα μπροστά στα μάτια μ'. Περήφανος, λες και τον είχες κόψει απ' την πέτρα, με κάτι χέρια σαν από στριμμένο συρματοσκοινο.

Παρολίγο τα 'χασα ντιπ, μου 'ρθε να κάνω αναστροφή και ν' αρχινήσω να τρεχάω, αλλά καταπίνω μία και του ξαναλέω ογλήγορα, συ είσαι ο Αργύρης ο Δέδες, μπάρμπα; Ζαρώνει το κούτελό τ', λες και θα μου γαύγιζε, μου λέει, τι θες; Του λέω τό και το, από πούθε έρχομαι, ποιανού είμαι, τέτοια. Ε, και; μου ξαναλέει. Και τι θες; Σάστισα. Λέω, του Άγγελου είμαι, του Παΐσο. Μου 'πε να 'ρθω να σε βρω. Στέλνουν και τ' αδέρφια σ' ο Χριστόφορος με τη Δέσπω χαιρετι-

σμούς. Να ειπείς του πατέρα σ' ότι 'ναι ψεύτης. Μαζί
δεν κάναμε παρέα. Άι σήκω και φύγε τώρα, να μ' αφή-
σεις εμένα στην ησυχία μ', να μη χάνεις κι εσύ τον και-
ρό σ'. Μ' έκοψε ο κρύγιος ιδρώτας. Αλλιώς μου τα
'χαν πει, αλλιώς τα περίμενα, αλλιώς τα βρήκα. Και
να σκεφτείς και τόσον καιρό που τον έψαχα για το τί-
ποτα. Αλλά τι να κάνω; Μπόραγα κι αλλιώς; Καλά
μπαρμπα-Αργύρη, του λέω, φεύγω και δε σε ματανο-
χλώ. Κρίμας μόνο, γιατί μου 'χε πει η μάνα μ' ότι
ήσουνα άντρας λιεβέντης απ' τους λίγους στο χωριό,
αλλά συ και τον ξένο διώχνεις. Ντιπ μαυρόψυχος. Ίσα
που το 'πα, ίσα που 'χει σηκωθεί και μ' έχει αρπάξει

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

δω απ' το μπράτσο και με σφίγγει σαν την τανάλια. Τι
'πες; μου λέει. Για ξαναπές το άλλη μια κι από δω μέσα
θα σε βγάλουν στο ξυλοκρέβατο. Πού βρήκα τη θάρ-
ρητα και τον αντιμίλησα, ένας Θεός το ξέρει. Λέω,
ούτε στον δικό ούτε στον ξένο δεν έχεις σέβας. Με τη
χαρά έψαχα να σε βρω, αλλά άμα το 'ξερα δεν θα
'κανα κόπο να στεναχωρηθούμε κι οι δυο. Ας είσαι συ

καλά μπάρμπα και πες ότι δεν απαντηθήκαμε ποτές.
Φαίνεται άλλον θα 'χε κατά νου η μάνα μ'. Ποια είν' η
μάνα σ' ρε; μου λέει. Η Λιένη του Ντόσκορη, αλλά
ποια η σημασία; Με το που τ' ακούει αμέσως μερώνει,
σαν κείνον τον δαμονισμένο που τον έκανε καλά ο
Χριστός. Να, στο σταυρό που σου κάνω. Κάτσε, μου
λέει. Αφού 'σαι ο γιος της Λιένης, κάτσε, κι όπως με
κράταε απ' το μπράτσο με καθίζει σε μια καρέκλα,
όπως κάνεις με το παιδί το μικρό.

Με ρώτησε τι πίνω, τον βλέπω που έπινε αυτός
ένα κονιάκ, λέω κι εγώ το ίδιο, μου το παραγγέλνει κι
όσο να το φέρουνε ανάβει ένα τσιγάρο και με κοιτάει
ίσα στα μάτια. Τότες πρόσεξα που είχε ένα σημάδ'
απ' το μηλίγγι τ' πάν' μέχρι κάτ' το τσαούλι. Μ' είδε
που το κοιτούσα και γυρνάει έτσ' να μου δείχνει το
άλλο μάγουλο. Λέω, θα το 'χει από ντροπή που τον
ασκημαίνει. Σαν ήρθε ο καφετζής και μου 'φερε το
κονιάκ, κάνω έτσ' να τσουγκρίσω μισογελώντας,
καλό μας αντάμωμα, του λέω. Αυτός κήνηση καμία.
Είχα παγώσ' ντιπ. Με τι άνθρωπο είχα πάει κι είχα
μπλιέξει; Λέω από μέσα μ', κάνε λιγάκι υπομονή, δεν
ξέρεις πώς σ' αλλάζουνε καμιά φορά τα ξένα. Ξεμα-
θαίνεις να χαίρεσαι.

Πίναμε, που λες, στα βουβά και περίμενα πότε θ'

αρχινήσει την κουβέντα. Αλλά του ματαίου. Μόνο με κοιτάει, σα να ζύγιαζε ζωντανό στο παζάρι, κι όλο έπνε και κάπνιζε. Κι άμα είχε περάσει καιπόσο η ώρα, λέω.

NOKEP

θα κάνω μια προσπάθεια ακόμα σα μικρότερος που είμαι, κι άμα δε θέλει θα τελειώνουμε κι ο καθείς το δρόμο τ' μετά. Τον ρωτάω το λοιπόν, μιας κι είχε δώσει γνωριμιά της μάνας μ', από πού την ήξερε, αν την είχε σοί δηλαδή, γιατί για φιλενάδα της αδερφής τ' δεν μπόραε να είναι, η Δέσπω ήταν μικρό κορίτσ' ακόμα όταν είχε παντρευτεί η μάνα μ'. Μου λέει, για ένα φεγγάρ', προτού να 'ρθω δω πέρα, την είχα ρεβωνιάρει. Τι 'θελε και το 'πε. Έγινε πυρ! Σκώνομαι απάν', του λέω, όλα κι όλα, τα καπρίτσια σ' τ' ανέχτικα όλα χάρη που 'μαστε απ' το ίδιο χωριό, αλλά τη μάνα μ' άμα την ξαναπιάσεις στο στόμα σ', γέρο, θα 'χεις κακά ξεμπερδέματα. Κάτσε κάτ', μου λέει, κι άμα δε σ' αρέσουνε τα λόγια τα καθαρά, να μη ρωτάς. Εγώ Τούρκος, να μην ακούω τίποτα. Άκου να σου πω, του λέω και πετάγομαι απάν', αλλά μέχρι να αποσώσω μ' έχει αρπάξει απ' το λαιμό και με φέρνει κοντά τ', σχεδόν κούτελο με κού-

τελο. Και τότε κατάλαβα πρώτη φορά τι 'ταν αυτό που με τάραζε τόσο απ' τη στιγμή που πήγα και έκατσα δίπλα τ' στο τραπέζι. Βλέπεις, στην αρχή είχα νομίσει ότι η μυρωδιά ερχότανε απ' το χασάπικο δίπλα, γιατί ήμασταν έξω και καθόμασταν κοντά, αλλά τελικώς ήταν αυτός. Έχεις μυρίσει πώς μυρίζουνε οι χασάπηδες; Που όσο και να πλυθούνε αυτή η γλυκάδα απ' το αίμα δεν τους φεύγει ποτέ; Έτσι κι αυτός.

Τέλος πάντων. Τι σου 'λεγα; Α, ναι. Μ' αρπάζει που λες κι ούτε κιχ δεν πρόλαβα να κάνω. Δεν το πιστεύεις. Στα είκοσι εικοσιένα εγώ, αυτός γέρος κι ούτε βλέφαρο δεν έπαιξα. Πάρ' το πίσω, μου λέει, αυτό που 'πες. Πάρ' το πίσω, για άμα δεν ξέρεις να μη μιλάς. Μένα δεν μ' είπε ποτέ ψεύτη κανένας. Στο μεταξύ έχουνε σηκωθεί δυο τρεις να μας χωρίσουνε, έρχεται κι ο μαγαζάτορας, λέει, Αργύρη, φασαρίες δε θέλω δω μέσα, το μαγαζί είναι καλό. Κι άμα έγινε κα-

μιά παρεξήγηση, με την κουβέντα να τη λύσετε. Αυτός εκεί, να μην ξεσφίγγει ντιπ. Σα μάγγανο μ' είχε

πιάσει κι ήμουνα για λιγοθυμιά. Σχώρνα με, του λέω, δε σ' είπα ψεύτ'. Αλλά αυτά που μου λες δεν τα ξέρω. Προτού να αποσώσω κι αφού είχε μαζευτεί κόσμος τριγύρω πολύς, μ' αφήνει και ξανακάθεται. Έτσ'. Σα να μην είχε γίνει τίποτες. Λέω κι εγώ, ώρα να πληρώνω και να φεύγω. Κάτσε, μου ξαναλέει, μην το 'χεις ντροπή. Κάτσε. Σκέφτκα, πάει με μουρλό έμπλιεξα, αλλά κει που μ' είχε φέρει μπροστά σ' όλον τον κόσμο δεν μπόραγα να κάνω πίσω. Του λέω, με πρόσβαλες δις κι άμα κάτσω πάλιε στο ίδιο τραπέζι με σένα, θα ξεφτιλιστώ και τρίτη. Γιατί άμα ήταν κάτι να μ' το λεγες με τα λόγια. Από σέβας δεν έκανα τίποτα, αλλά δεν θα κάτσω να με καβαλήσεις κιόλας. Τότες μου ξαναλέει, κάτσε ρε, σε νοιάζει τι θα πούνε οι άλλοι; Μισός καλός δεν είναι δω μέσα. Όλοι νταβατζήδες και κλιέφτες. Ποιος θα σε κρίνει; Το δικιο σε σένα θα το δώσουνε, που δεν σήκωσες χέρι στο γέρο. Κι άμα έσφαλλα, να το πάρω το φταιξιμο. Αλλά κάτσε τώρα.

Να σου πω, άμα μου τύχαινε τώρα αυτό το πράμα, όχι μόνο θα 'χα φύγει, θα 'χα φύγει και με φασαρία, αλλά δεν ξέρω πώς μου 'ρθε κι είπα, άι, ζαβός ντιπ είναι, ας του κάνω το χατίρι και τελευταία φορά που με βλέπει. Ξαναπαράγγειλε κονιάκ και για τους δυο μας κι όταν ήρθε ο καφετζής, του λέει, ο μικρός είν' εντάξει. Είν' ανιψιός μ' και τον δοκίμαζα. Δεν είπε ο άλλος κου-

βέντα κι αφού έφυγε, γυρνάει σε μένα και μου κάνει, για μένα και τη μάνα σ' δεν είναι ψέματα. Ήμουν αρρεβωνιασμένος με τη Λιένη, αλλά ούτε απ' το χέρι δεν την έχω κρατήσει. Σ' το λέω ξεκάθαρα. Αλλά για τ' αυτό κεινή μου χρωστάει, όχι εγώ. Να το θυμάσαι καλά.

Περίμενα να συνεχίσει, να μου πει το τι και το πώς, αλλά κείνος σώπασε. Συνένισε μονανά να πίνει

ΝΟΚΕΡ

και να με κοιτάει. Ε, δεν είχα την υπομονή να περιμένω πότε θα του ξαναρχόταν να μιλήσει, που μπορεί και ποτέσ δηλαδή, οπότε τον πιάνω και τον ρωτάω. Μας είχαν αρραβωνιάσει, μου λέει, αλλά προτού να προχωρήσ' το πράμα αποφάσα να φύγω και μαζί δεν μπορούσα να την πάρω, γιατί παντρεμένους δεν αφήνανε τότες να 'ρθουνε δω πέρα. Μη βλέπεις πώς είναι τώρα τα πράματα. Απ' το εικοσιτρίο και μετά είχαν κλείσει τα σύνορα. Στην Αμερική ερχόσουν μοναχά για να βρεις τη γυναίκα σ' ή τον άντρα σ'. Εγώ

ἔχα έναν Σμυρνιό που μου χρώσταγε χάρη μεγάλη
από τότες από τον πόλεμο και θα μου ἔγραφε ὅτι δὴ-
θεν θα ἔρχομουν για να παντρευτώ την κόρη τ' που
ἔταν δω απ' τα πριν κι ἔτσ' δεν μπορούσα να φαίνο-
μαι στα χαρτιά πάλι παντρεμένος. Π' αυτό πήγα
στον παππού σ' τον Μήτσο και του ἔπα το και το, ἀτι-
μος δεν εἶμαι να πειράξω τὴν κόρη σ' κι ἔπειτα να την
απαρτηξω, να σπάσουμε τον αρρεβώνα τώρα και να
δώσουμε τα χέρια. Κι επειδὴ εἶχε μυαλό ο παππούς σ',
μου λέει, Ἀργύρη τὴν μπέσα σ' ἔχουνε λίγοι κι ἅμα
στεναχωριέμαι μια που δε σε κάνω γαμπρό, στενα-
χωριέμαι δυο που δε θα σε ματαῖδω. Με τὴν αγάπη μ'
να πας και με τὴν ευκή του Θεοῦ να καλοπορευτεῖς.
Ἐτσ' ἐγινε. Το κατάλαβες τώρα; μου λέει. Κι ἡ μάνα
μ', του λέω, γιατί δε μου ἔπε τίποτες; Λέγονται αὐτά;
μου λέει. Ἄλλο απ' αὐτό ἔπειτα, δεν εἶπε κείνο το
ἀπόγευμα. Κι ὅ,τι κι αν εἶπα, αὐτός ὅλο με το ναι και
το ὄχι. Μοναχά τὴν ὥρα που θα σηκωνόμασταν να
φύγουμε, κέρασε τι ἔχαμε πει και ρώτηξε πού μένω
και πόσο πληρώνω, κι ὅταν του ἔπα, μου ἔπε ὅτι ἦτα-
νε πολλά κι ἅμα ἤθελα να πήγαινα να τον ἐβρiska
ξανὰ τὴν ἄλλη Κυριακή στο καφενεῖο, να μου κανό-
νιζε αὐτός. Ντάξει, του ἔπα κι ἐγώ, θα ἔρθω.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

ίδιο τραπέζι. Λες και το 'κανε επίτηδες και καθότανε δίπλα στο χασάπικο για να κρύψει τη μυρωδιά τ'. Ήθελα να τον ρωτήξω τι δουλειά έκανε, αλλά δεν πρόλαβα. Με το που μ' είδε σηκώθηκε άφησε κάτι ψιλά για το κονιάκ και φύγαμε. Ούτε να με ρωτήξει αν ήθελα να πάρω κατιτίς κι εγώ ούτε τίποτες. Μπαίνει μπροστά που λες και αρχινάμε και πάμε προς τα βόρεια, περνάμε το ποτάμι και φτάνουμε στο Λέκι Βιου, εγώ μετά έμαθα που το λέγαν έτσι. Σύνολο να περπατήσαμε δέκα είκοσι λεπτά; Πιο πολύ πάντως όχι. Τέλος πάντων, εγώ ιδέα δεν είχα πού παγαίναμε, αλλά κοίταγα γύρω γύρω να βάλω σημάδια να θυμάμαι το δρόμο.

Με τα πολλά φτάνουμε σ' ένα σπίτι από κόκκινα τούβλα, μεγάλο, με πέντε πατώματα. Δω είμαστε, μου κάνει και μπαίνει στην κυρία είσοδο, που 'χε και κάτι σα γραφείο από πίσω. Μη σ' τα πολυλογώ, χτύπησε κάτι καμπανάκια βγήκε ένας μίλησε κάτι ξένα, μετά

από λίγο βγαίνει ένας άλλος ψηλός σαν και τον Αργύρη, αλλά πιο γέρος μου φαινότανε κι είχε κι αυτός το 'να το μάτι τ' θολό, γκαβό μάλλον. Φαινόντουσαν ότι γνωρίζονται γιατί ο άλλος αμέσως με το που τον είδε χαμογέλασε κι ήρθε και τον αγκάλιασε απ' τους ώμους. Κάτι αρχινήσανε να λένε, κι είδα που μ' έδειξε στον άλλον καναδυό φορές. Σαν αποσώσανε, δώσανε τα χέρια, φιληθήκανε σταυρωτά τρεις φορές κι έπειτα ο άλλος ο ψηλός με πλησίασε, μου 'δωσε κι εμένα το χέρι και μου 'πε, Βάνια, μεντ γκουντ ντιλ' φορ γιου. Εγώ ένα θέγκγιου ήξερα να πω κι αυτό είπα δηλαδή, κι ωσότου να καταλάβω τι 'χα συμφωνήσει, μου κάνει ο Αργύρης σήμα ότι φεύγουμε.

Σα βγήκαμε στο δρόμο τον ρωτάω, τι είπατε; Τι κανόνισες; Όλα καλά, μου λέει, εννιάμισ' δολάρια κάτ' απ' το νοίκα σ' το τωρινό, κι άμα έχεις και κάνα πρόβλημα να 'ρθεις να μου πεις να του μιλήσω. Τον Βάνια

ναι; Γιατί μπορεί να μη σκάμπαζα τότες, αλλά για εγγλιέζικο δεν μου είχε φανεί το όνομα. Και τι μου λέει; Ρούσος. Άι, κόψ' το καλαμπούρι, του είπα. Έχει κομμουνιστάς στην Αμερική; Γυρνάει και μου λέει, ο Βάνιας είναι απ' αυτουνούδες που τους πολεμήσανε μετά το δεκαεφτά. Πά τούτο έφκε. Τον κοίταξα γιατί νόμισα ότι με κορόιδευε, αλλά τον είδα που 'ταν σοβαρός και τον ξαναρώτηξα. Και; Τι και; μου λέει. Γιατί του δίνεις μπιστοσύνη τόσο; του λέω, άνθρωπος που πολέμησε τ' αδέρφια τ' θα κάνει καλό στον ξένο; Εκεί κοντοστάθηκε, γυρνάει και μου λέει, αυτοί που 'χουνε πολιεμήσει μαζί είναι πιο κι από αδέρφια. Τι δουλειά έχεις εσύ με τους Ρούσους; του 'πα, στη Μικρασία δεν ήσουν; Προτού απ' τη Μικρασία ήμανε τρεις μήνες με τον Νίδερ στην Κριμαία. Τον Βάνια τον γνώρισα μετά από χρόνια όταν ήρθανε δω πέρα. Αλλά δεν έχει σημασία. Στον ίδιο πόλιομο πολιεμήσαμε τους μπολσεβίκους. Τον ματακοίταξα. Κουνήσ', μου 'πε, και μη στέκεσαι στη μέση του δρόμου. Έχεις να πας να μαζώξεις τα πράματά σ' απ' το σπίτι'.

Μετά όσο περπατάγαμε μου είπε ότι με τον Βάνια είχανε γνωριστεί τυχαία σ' ένα μπαρ, ήτανε ο άλλος μεθυσμένος και τραγούδαγε ένα τραγούδι που λέγανε

οι Ρούσοι που πολιεμάγανε τους κομμουνιστάς, αλλά κάποιои κει πέρα ακούσανε το σκοπό και τον πήρανε κι αυτόνα για μπολσεβίκο και του την πέσανε, αλλά ο Αργύρης που το 'ξερε το τραγούδ' κατάλαβε και μπήκε στον καβγά με τη μεριά του Ρούσου και γινήκανε φίλοι μετά. Πιο πολύ για τον καβγά είχα μπει, μου 'πε, γιατί εκείνο το βράδυ έβραζε το αίμα μ', αλλά να σου.

Εγώ Ρούσο πρώτη φορά από κοντά τότες είδα, τον Βάνια δηλαδή. Και θυμάμαι που ρώτησα τον Αργύρη, αν είν' έτσ' όλοι τους. Έτσ' είναι, μου 'χε πει, σαν τα

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

στάχια. Ξανθοί κι αμέτρητοι. Α ξεχώριστοι απ' τη γης. Κι εσύ εκεί μένεις; τον ρώτηξα πάλιε μετά. Όχι, λέει, δεν τους μπορώ τους Ρούσους. Τον κοίταξα έτσ' γιατί μου 'κανε πολύ παράξενο που 'χε φίλο Ρούσο, αλλά δεν μπόραε να μένει με Ρούσους γύρω τ'. Ναι, μου λέει, έτσ' είναι. Τόσους που 'χω σκοτώσει από δαύτους, δεν μπορώ άλλο να τους βλέπω ούτε ζωντανούς.

Στου Βάνια τα πράματά μ', τι ήταν, σάμπως κι είχα και το βιος το πολύ, να, δυο βαλίτσες, τα πήγα μόνο μ'. Ο Αργύρης με παράτηξε στα μισά του δρόμου, καλά καλά χωρίς γεια. Να σου πω την αμαρτία μ', ακόμα δεν ήμανε σίγουρος άμα ήτανε μισόμουρλος ή απλά έτσ' βαρύς πολύ που λέμε. Δεν έχει και πολλή σημασία. Αυτό το λαχείο μου 'χε τύχει, αυτό θα κράταγα, γιατί ήταν κι ο πρώτος ο καιρός και δεν ήταν ότι είχα και καμιά άλλη παρέα.

Πήγαινα, που λες, στο καφενείο τις Κυριακές και καθόμασταν, και μη σου πω ψέματα, κουβέντες πολλές δεν κάναμε. Γωμίλαγα δηλαδή κι αυτός μόνο που 'ταν εκεί και έπινε και κάπνιζε. Τι τον ρώταγα, αν είχε κάνει οικογένεια, τι τα 'κανε τα λιεφτά που μάζευε, άμα είχε δει κι άλλα μέρη στην Αμερική. Τίποτες. Μου 'χε κάνει μεγάλη εντύπωση, γιατί ειδικά στην αρχή που 'μουνα φρέσκος όλο για το χωριόμίλαγα, πώς μου λείπει το 'να, πώς μου λείπει τ' άλλο. Αυτός μια φορά δεν είπε, έτσ' σαν άνθρωπος, α ρε, κι εγώ πολύ θα το 'κανα κέφι να 'χα αυτό απ' την πατρίδα. Και σ' Εγγλιέζο για να καταλάβεις να τα 'λεγα, κάποια στιγμή θα 'λεε κάτ', ωραίο το χωριό σ' έτσ' όπως τ' ακούω, κι εγώ θα 'θελα να 'βλεπα τη θάλασσα στη Βληχάδα που λες ότι είναι τόσο ωραία. Ο Αργύρης σαν τον

μουγκό. Κι όχι ότι έδινε κάνα άλλο σημάδι να καταλάβω να πω ότι κάτι του 'καναν όλα αυτά. Όχι, τίποτες. Σαν το ψάδι κοίταε, που δεν ξέρεις αν θιμιάσει, αν πο-

NOKEP

βάται, αν πεινάει όπως τ' άλλα τα ζωντανά. Ε, λοιπόν, σ' το λέω, απ' όλα σε αυτόν τον άνθρωπο αυτό ήταν το πιο τρομαχτικό. Στ' αλήθεια μ' έκανε να φοβάμαι, να ριγάζει η ραχοκοκαλιά μ', πώς το λένε. Αυτό που τόσα χρόνια στην ξενιτιά τη βαθιά την πατρίδα τ' μια φορά δεν τη ζήλεψε. Μια φορά ν' αναστενάξει που άκουσε να του λένε για κει που γεννήθηκε, που άκουσε ένα τραγούδ' που 'χε χορέψει στη χαρά τ'. Τίποτες. Πιο μαύρο πράμα απ' αυτό δεν έχω ματαπαντήσει. Να μη φοβάσαι ούτε έτσ' δα λίγο την εξορία.

Τι τα θέλω και σ' τα λέω; Ας είναι. Θα 'χαν περάσει εκεί καναδυό μήνες μετά απ' τα τότες που 'χα αλλάξει σπίτι όταν μου 'κε τ' αφεντικό μ' πως δεν μ' είχε άλλο χρεία. Ερχότανε λέει ένας ανιψιός τ' απ' την Ελλάδα και θα 'παιρνε αυτόνα στο μαγαζί, οπότε ν' αρχίναγα να κοπιάω για δουλειά αλλού. Από εγγλιέζικα κάτι είχα μάθ' έτσ' τσάτρα πάτρα, γιατί στο εστιατόριο δούλευα λάντζα και στην καθαριότητα, και δεν μου

‘χανε χρειαστεί. Αλλά το χειρότερο ήταν ότι δεν είχα προλάβει ούτε μισή τέχνη να μάθω. Ντάξει, δεν ήταν και γι’ απελπισία το πράμα, δουλειές υπήρχανε, αλλά έτο’ δειλός που ήμανε στην αρχή δεν είχα ξανοιχτεί με κόσμο. Είχα κάτι γνωριμίες, αλλά ήταν όλοι τους σαν κι εμένα κι επιπλέον άμα δεν ήξερες εγγυλιέζικα όλο στα ίδια έπεφτες. Είπα εδώ ήρθα να κάνω καλύτερη προκοπή, όχι πάλιε στο μεροδούλι μεροφαί. Αλλά κάτ’ δεν το ‘βαλα. Άσε, λέω, θα ψάξω.

Μια Κυριακή, που λες, τα ‘λεγα όλα τούτα στον Αργύρη, περσσότερο για να τα πω, γιατί όπως και τις άλλες φορές ούτε ήξερα αν με άκουγε, έτο’ που δεν αποκρινόταν σχεδόν ποτές τί. Του λέω του λέω, λοιπόν, και πώς μου ‘ρχεται και τον ρωτάω αν στη δικιά τ’ τη δουλειά ζητάγανε κάναν άνθρωπο. Ούτε που ‘ξερα πού δούλευε, τον είχα ρωτήσει δηλαδή μια φορά,

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

αλλά δεν είχα λάβει απάντησ’, κι έτσι δεν το ξανασηζητήσαμε. Που λες, ναι, δεν ξέρω πώς μου ‘ρθε, γιατί σου λέω δεν είχα καν ιδέα, αλλά τον ρώτηξα και να σου πω την αλήθεια περίμενα να μου πει κάνα «όλο

ρωτάς», να ρουφήξει μετά μια το κονιάκ, όπως το 'χε συνήθειο, και να κόψ' την κουβέντα κει. Δεν μπορείς εσύ να την κάνεις τη δικιά μ' τη δουλειά. Ξέρεις τι δουλειά κάνω; λέει έξαφνα. Τόσο να πούμε που τα 'χασα γιατί δεν το περίμενα. Σου λέω νόμιζα ότι δεν έδινε σημασία ντιπ. Με ξαναρωτάει, ξέρεις; Όχι, του λέω γω, σάμπως μου 'χεις πει ποτές; Νοκέρης είμαι στο Γιούνιον. Τον κοιτάω γω σα χαλός. Έχεις σφάξει ποτές γουρούνι; μου λέει. Τσουκ, του κάνω γω, αλλά έχω δει. Και το λοιπόν; Άμα θυμάσαι προτού να σφάξεις το γουρούνι πρέπει να το χτυπήσεις στο κεφάλι. Με τη βαρειά, με την τσάπα, δεν έχει σημασία. Πάντως πρέπει να το ζαλίσεις προτού του κόψεις το λαιμό με το μαχαίρι, γιατί ειδάλλως δεν το κάνεις ζάφτι, μπορεί να σε σκοτώσει κιόλας. Αυτή τη δουλειά κάνω δω, αλλά με μοσχάρια. Οι Αμερκάνοι δεν τα κάνουν όπως μεις που τα καρφώνουμε με το σουβλί σ' αυτήν την τρύπα ανάμεσο στο κεφάλι και το ραχοκόκαλο για να παραλυθούν. Τα κάνουν όπως τα γουρούνια. Με τη βαρειά κατευτείαν στο κούτελο, στο δοξαπατρί. Σταμάτησε δυο δεύτερα. Καταλαβαίνεις; μου λέει. Ξανά εγώ τσουκ. Αυτή τη δουλειά την κάνω γω. Είναι κάποιοι που προγκάνε τα μοσχάρια απ' αυτά τα σα μαντριά που τα 'χουνε και τα φυλάνε έξω απ' τα σφαγεία, και τα οδηγάνε και τα φέρνουν και

μπαίνουν ένα ένα ανάμεσο σε φράχτες που ίσα τα χωράνε. Έτσ' να μην μπορούνε να κουνηθούνε ντιπ, να τρεχάξουνε να φύγουνε. Κολλάνε τα μεριά τους στους τοίχους, πώς να σ' το πω. Ε, εκεί απάν' στον τοίχο του φράχτ' έχει ένα σαν πλατύσκαλο και στέ-

NOKER

κουμαι γω και παραφυλάω και μόλις βρω ευκαιρία, έτσ' δα μια στιγμή όσο να πάψει λίγο το μοσκάρι να κουνάει το κεφάλι τ', του κοπανάω μια με τη βαρειά ανάμεσο στα μάτια. Έγειρε πάν' απ' το τραπέζι κι άπλωσε τα δυο τα δάχτυλά τ' στο μέτωπό μ', έτσ' δα λίγο, ίσα να μ' ακουμπήσει, να, σαν όπως όταν σφραγίζει ο παπάς το μωρό στη βάφτιση. Δω το χτυπάω και το ξαπλώνω, μου λέει. Αυτό θα πει νοκέρης.

Δεν το 'χα ματακούσει αυτό, ψέματα να μη σου πω. Δουλειά ολόκληρη από μόνο τ' αυτό το πράμα. Του το 'πα. Έτσ' είν' εδώ, μου είπε, εργοστάσιο. Ο καθείς ένα πόστο. Και τι, του λέω, εσύ κάνεις μονάχα αυτό; Μόνο αυτό. Άλλος είναι που ανοίγει μετά την πόρτα την πλαϊνή και πέφτ' το μοσκάρι σε μια λωρίδα που κυλάει και το πάει πίσω κι εκεί άλλος πάλι του

δένει το πίσω πόδι και το σηκώνει ψηλά το μηχάνημα και το πάει παραπέρα που στέκεται αυτός που θα του κόψει το λαιμό να στραγγίξει απ' το αίμα και πάει λέγοντας. Έμεινα και τον κοίταγα. Και καλά πόσα μοσκάρια σκοτώνεις τη μέρα και σε πληρώνουνε μιστό κανονικό γι' αυτή τη δουλειά; Δυο τρία στο λεπτό. Ανάλογα. Κι είσαι συ μονάχος σ' που κάνεις αυτή τη δουλειά για όλο το εργοστάσιο; Πάντα σοβαρός, χωρίς να χαράζει το χέλι τ' ντιπ, μου λέει, είμαστε καμιά εικοσαριά. Δεν το χώραε το μυαλό μ'. Άσκημη δουλειά, του λέω, σα να λέμε δηλαδή εσύ σε μια βάρδια σκοτώνεις χίλια ζωντανά. Και τι μου απαντάει; Δεν θα το ξεχάσω όσο να ζω τόσο που μ' ανατρίχιασε. Το να σκοτώνεις έχει κι αυτό ομορφιά. Αλλά είναι όμορφο μοναχά όταν είναι χρήσιμο. Πρέπει να το κάνεις χωρίς άχτι, χωρίς μίσος. Ο φονιάς δεν είναι ανάγκη να 'ναι και μπρούτος. Γι' αυτό σου είπα δεν κάνεις για τη δικιά μ' τη δουλειά. Δε θέλει μόνο μπράτσα. Θέλει να καταλαβαίνεις κι αυτό που σου 'πα.

Μ' έκανε και κατάπια τη γλώσσα μ'. Είχε δίκιο, μα πιο πολύ δε σκεφτόμουνα αυτό. Σκεφτόμουνα τι άνθρωπος ήταν τούτος που σηκωνόταν το πρωί, έπνε τον καφέ του, φόραε τα ρούχα του κι ύστερα πάγαινε σ' ένα μέρος και του βάζαν στα χέρια μια βαρειά κι αρχινούσε και κοπάναιγε και σκότωνε ωσότου να σου ρουπώσει. Κι ύστερα πάλιε όταν γύρναε στο σπίτι τ' να κάτσει να φάει, να διαβάσει εφημερίδα, να κάνει το οτιδήποτε, να μην τον πειράζει η βρώμα απ' το αίμα και τα σκατά στο κορμί τ', να μπορεί να κάθεται μέσα στην ησυχία την ίδια μέρα που 'χε ακούσει χιλιάδες μουγκρητά, χιλιάδες φωνές από ζωντανά που σκότωνε. Πόσον καιρό την κάνεις αυτήνα τη δουλειά; μόνο αυτό μου 'ρθε να ρωτήξω. Απ' όταν ήρθα. Σκάρτα τριάντα χρόνια, μου λέει. Έκανα να ξαναμιλήσω, αλλά δε μου 'βγαινε η φωνή. Καταλαβαίνεις; Τριάντα χρόνια. Τριάντα χρόνια δεν ήταν η δικιά μ' η ζωή ολάκερη. Με κατάλαβε και μου 'πε μόνο αυτό, εγώ ήμην σόιλντ απ' τα πριν, αλλά γω το διάλεξα με το τι. Συ προτού να μιλιέξεις με το οτιδήποτε να το σκεφτείς με τον εαυτό σ' με το τι θες να βρωμιστείς. Γιατί καθαρός δεν είν' κανένας, μοναχά ο άπραγος. Ίσως αυτή να ήταν και η πιο σπουδαία συμβουλή που μου 'δωκε άνθρωπος, για-

τί τότες ήταν που τ' αποφάσισα μέσα μ' ότι δε θα 'μενα. Η Αμερική, τα ξένα, ήταν αυτό που με βρώμιζε μένα, αλλά άθελά μ'. Κι είχε δίκιο ο Αργύρης. Γι' αυτό όλο βαρυγκόμαγα, κι ας ήταν μοναχά αυτός που το 'βλεπε κείνον τον καιρό.

Δουλειά βρήκα στο τέλος. Εκεί απ' το καφενείο μου συστήσαν έναν, Έλληνα πάλιν, που είχε ένα μπα-
κάλικο και θ' άνοιγε και δεύτερο κι ήθελε άνθρωπο να του κρατάει το παλιό το μαγαζί. Τα λιεφτά ήταν πιο καλύτερα, γιατί ήταν πόστο μ' ευτύνες όσο να πεις, αλλά αρχίνησα να βάζω καμπόσα στην άκρη. Μάζενα

κομπόδεμα να φύγω, βλέπεις. Έκοψα τα σούρτα φέρτα, όχι ότι έκανα και πολλά, να, σε καμιά γυναίκα να πάω, μέχρις εκεί, και το μόνο που τις Κυριακές πήγαινα στο καφενείο με τον Αργύρη. Εκεί συνέχεια, μέχρι που μια μέρα του λέω, βαρέθηκα όλο δω στα ίδια και στα ίδια. Πάμε πουθενά να φάμε κάνα κοψίδι, κερνάω γω. Στην αρχή μου 'πε όχι, γιατί δεν ήταν άνθρωπος που έβγαινε απ' τη σειρά του, αλλά επέμεινα τόσο που στο τέλος μου λέει άντε πάμε.

Ήτανε μια ταβέρνα που την ήξερα, γιατί έπαιρνε διάφορα χρειαζούμενα απ' το μαγαζί το δικό μας και πήγαμε κει. Καθίσαμε κι αρχίνησα να του λέω ότι είχα σκέδιο να γυρίσω και τέτοια κι αφού τον είδα που πά-
 λιε δεν έλεγε τίποτες, γυρνάω και του λέω, όλο στη μούγκα είσαι, ρε Αργύρη. Πε μια φορά κι εσύ τίποτες. Σαν τι; μου λέει. Ξέρω γω; του 'πα, να, φερειπειν πώς και τ' αποφάσες κι έκανες κι ήρθες δω; Θα σου πω, μου λέει, όχι γιατί με ρωτάς, αλλά γιατί θα μ' ακούσεις. Απ' την πρώτ' μέρα που συναπαντηθήκαμε στο καφενείο σε κατάλαβα ότι δεν είσαι σαν τους άλλονούδες. Σν κι ακούς κι υπομονή έχεις να νογάς. Όσο και να σε ζορίσει η αλήθεια, δεν τρεχάς μακριά. Και το κτιμάω αυτό. Ακόμα κι εδώ που μ' έφερες απόψε με

την καλη σ τη οιαυσε.

Μου 'πε λοιπόν πως απ' τον πόλεμο γύρισε το ει-
κοσιδύο, αλλά ανάμεσο στους άλλους αυτός ξεχώριζε,
γιατί δεν είχε πολιεμήσει μόνο στη Μικρασία και τη
Ρωσία, αλλά και στους πρώτους πολέμους με τους
Τούρκους και τους Βουλγάρους, κι έπειτα από κει
στον πρώτο μεγάλο πόλεμο. Μαζώχνονταν ούτε λίγο
ούτε πολύ δέκα χρόνια που 'ταν στο κουρμπέτι. Δεκά-
οχτώ, μου λέει έφυγα, εικοσιοχτώ γύρσα. Και στο γυ-
ρισμό χαρές, κακό, άλλο πράμα, γιατί γύρισε και με
βαθύο επ' ανδραναθία και παράσημα, Εύζωνας καμα-

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

ρωτός. Όχι, στο χωριό, στην Ελλάδα όλη σαν και τού-
τον στα δάχτυλα του ενός χεριού τους μετράγανε. Ο
Πλαστήρας ο ίδιος, σου λέει, του 'χε καρφώσει το με-
τάλλιο στο πέτο. Πια τέτοιον πολιεμιστή μιλάμε, γύρ-
ναγε ο πατέρας τ' κι έλεγε στα καφενεία. Κείνη την
εποχή ήταν που κανονίστηκε κι ο αρρεβώνας με τη μάνα
μ'. Μη σ' τα πολυλογώ, επ' την περηφάνια την πολλή
που τον είχε ο κύρης τ', είτε θα κάνω ένα γλέντι τρι-

κούβεργο που ήρθες και θα καλέσω όλη την οικογένεια να γλεντήξει με τα μας. Κι έσφαξε αρνί, φτιάξανε πίτες, λες κι ήταν γάμος, κι άμα ήρθε η ώρα του τραπέζιού και φάγανε και ήπιανε και τραγουδήσανε, γυρνάει ένας μπάρμπας τ' και του λέει, άι για πες μας, ρε Αργυράκο, και πώς ήτανε κει στον πόλιομο που ήσουναι;

Εγώ ήμανε άμαθος, μου λέει ο Αργύρης, δέκα χρόνια πόλιομο, είχα ξεχάσει καλά καλά πώς μιλάνε με τον κόσμο. Κι έτσ' δε μου πέρασε απ' το μυαλό και κάθισα και τους τα είπα όλα. Με το νι και με το σίγμα. Όρα πολλή τους έλεγα, πού είχα πάει, τι είχα κάνει, πόσους είχα σκοτώσει, πως είναι αλλιώς με την ξιφολόγχη κι αλλιώς με το μαχαίρι, αλλιώς ο λιαιμός του άντρα κι αλλιώς του παιδιού, πώς ουρλιάζανε οι Βουλγάρες και πώς οι Τουρκάλες, πώς κλωτσάει ο κρεμασμένος και πώς ο σφαγμένος, πώς ακόμα και τα μωρά τα μικρά που δεν καταλαβαίνουν κλαίνε άμα μυρίσουν το αίμα και δουν το μαχαίρι, ακόμα ακόμα και για τον Τούρκο τους είπα, που σαν τον σκότωσα έσκυψα και του 'φαγα τη μύτη, γιατί μ' είχε βαρέσει με μπамπεσιά, και για το κορίτσ' που 'χα χαλάσει μπροστά στον πατέρα τ' προτού τους πυροβολήσω και τους δυο στο κεφάλι. Όλα τους τα 'πα, κι άμα άφησα τίπο-

τες απ' έξω ήταν που μπορεί να το λησμόνησα. Κι εκεί που όλοι τους πριν γελάγανε και πίνανε, ήρθαν και τους μαραθήκανε όλα. Όχι σα σε κηδεία. Πιο χερότε-

ΝΟΚΕΡ

ρα. Σαν τη μάνα που βλέπει το παιδί της να το πατάει το κάρο μπρος στα μάτια της, έτσ' ήταν όλοι τους. Η μάνα μ' αρχίνησε κι έκλαιε. Δίπλα μ'. Στην πιατέλα άπλωνα το χέρι να πιάσω το κρέας κι ακούμπαγε ο αγκώνας μ' στον ώμο της, τόσο κοντά μ' καθότανε. Πάγωσα κι εγώ. Θύμωσα πιο πολύ. Αυτοί με ρωτήξανε, δικό μ' ήταν το φταιξιμο; Σκώνομαι απάν' και λέω θα βγω έξω να κάνω ένα τσιγάρο κι εκεί που είμαι στην τρακάδα και καπνίζω και κοιτάω να ξεφουσκώσω τη μάνητα που μ' έπιανε απ' το λιασμό, έρχετ' ο πατέρα μ' από κοντά κι ουδέ να μ' ακουμπήσει, μόνο στέκει στο ένα μέτρο και μου λέει, Αργύρη, πόσο αίμα αθώνων έχεις χύσει παιδάκι μ'; Τότες σα να μ' ακούμπησε ο Άγιος στον ώμο έγινε μέσα μ' μπουνάτσα και γυρνάω και του λέω, γι' αυτό είναι το αίμα, πατέρα. Πα να χύνεται. Σύρε μέσα τώρα κι άσε με να καπνίσω στην ησυχία μ'.

Να σου πω ότι μετά που μπήκα πάλι μέσα όλοι ψάχανε δικαιολογίες να φεύγουνε, δε χρειάζεται. Έξυπνος είσαι το καταλαβαίνεις. Και να την ξέρει ο άλλος την αλήθεια, όταν τη βλέπει, γυρνάει τα μάτια αλλού, έτσ' και τούτοι. Τι ν' αποκρινόμουν; Τα 'χα κι εγώ χάσει. Μου λέει, έπειτα από κείνο το βράδυ, ακόμα και μες στο δικό μ' το σπít' ήμανε σα λεπρός. Πώς να γινόταν δύναμη κάθε φορά π' ακούμπαγα κάτι να το πλιένανε. Και το πιο χερότερο ήταν το πώς με κοιτάγανε. Με φόβο. Το συλλογιέσαι ντιπ; Να σε βλέπ' και να σε φοβάται η μάνα σ' κι ο πατέρας σ'; Πέρναε ο καιρός, δυο, τρεις, τέσσερις μήνες κι αναπαημό δεν είχα απ' αυτή την ιστορία. Μάτια πάνω μ' συνέχεια κι άμα γύρναγα να τα κοιτάξω πέφτανε στα χαμηλά, στο χώμα. Ανάσα δεν μπόραγα να πάρω.

Έτσ' έγινε και το αποφάσισα να φύγω. Για το πού δεν ήξερα. Μακοιά. Μοναγά αυτό σκεωτούμουν. Κά-

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

που μακριά. Τα 'βαλα κάτ' και πιο μακριά απ' την Αμερική δεν ήξερα, ώστε είπα, να, κει θα πάω. Το πολίέμησα, γιατί δεν ήταν εύκολο τότες να σε δεχτούνε,

αλλά το πέτυχα. Κι όταν θα 'φευγα, μάζεψα ό,τι δικό
μ' είχα στο σπít', από βρακιά μέχρι φωτογραφίες.
Έπεσ' η μάνα μ' στα γόνατα, λέει τι είν' αυτά; Φεύγεις
κι ούτε τίποτα δεν αφήνεις δικό σ' να σε θυμόμαστε.
Της λέω τη φωτογραφία τη θες να την κοιτάς και να
με κηδεύεις κάθε μέρα με τα δάκρυα, γιατί όσο μ' εί-
χες κοντά για τούτο παρακάλαες από μέσα σ'. Κείθε
πέρα στην Τουρκιά χίλιες μάνες καταριούνται τ' όνο-
μά μ', ε, ας είσ' είναι κι εδώ ακόμα μία, έτσ' της είπα κι
έφκα. Δω που ήρθα άνθρωπος δε με γνώριζε και λίγο
σα να λευτερώθκα. Αλλά το 'ξερα ότι η βρωμιά θα μ'
ακολουθούθαγε. Δέκα χρόνια ήταν αυτά. Άντρας δεν έγι-
να με τη δουλειά, όπως οι άλλοι, αλλά με το σκοτω-
μό. Κι ήξερα καλά ότι θα ξαναρχόταν, γιατί και που
τελείωσε ο πόλιεμος εγώ πάλι έψαχα τα αίματα. Κοί-
ταγα γύρω τους ανθρώπους και το μόνο που έβλεπα
ήταν πού θα κόψω, πού θα σφίξω, πού θα χτυπήσω
για να τους σωριάσω. Έπρεπε να βάλω χαλινό στην
ψυχή μ', γιατί άμα συνέχιζα έτσ' αργά ή γρήγορα θα
κατέληγα στο απόσπασμα. Έτσ' κάθσα και σκέφτκα
και τότες κατάλαβα ότι η βρωμιά δεν είναι παντού
βρωμιά. Να σ' το πω αλλιώς, άμα δεις έναν ζευγά με
τις λάσπες μες στην εκκλησία, βρωμιάρη θα τον πεις.
Άμα τον δεις όμως με τις λάσπες στο χωράφ' θα τον

πεις άξιο. Επειδή το λοιπόν αυτές οι λάσπες δεν καθαρίζουνε ποτές από τα παπούτσια κανενός, γιατί απ' αυτές είναι φτιαγμένη η ψυχή τ', πρέπει να κοιτάξεις να βρεις το σωστό χωράφ'. Είπα, αφού τα αίματα έμαθες, Αργύρη, στα αίματα θα πορευέσαι. Εκεί το 'χεις ταμένο. Κι ήρθα το λοιπόν μια μέρα στο Γιούνιον και λέω δώστε δουλειά. Κι αφού σ' αυτή τη δουλειά ήμα-

NOKEP

νε ο καλύτερος, στέριωσα κι όλοι έρχονται και μου χτυπάνε την πλάτ', Εγγλιέζοι, Έλληνες, Ρούσοι, Γερμανοί, όλοι. Αλλά πάλι άμα ξέρανε τι είναι η δουλειά που κάνω, ότi σπάω κεφάλια, πάλι με σιχασιά θα με κοιτάγανε, παρόλο που την κάνω άξια. Αυτά που σηδιάζει ο κόσμος δεν τον πειράζει να γίνονται, αρκεί να μην τα βλέπει και να τα κάνει άλλος. Να μπορούνε να βγούνε σενιαρισμένοι αλαμπρατσέτα με τις κυράδες τους και να μη βρωμάνε, να πιάνουνε τα μαχαιροπίρουνα με χέρια που δεν είναι πρησμένα απ' το αίμα και να κόβουνε τη μπριζόλα χωρίς να λερωθούνε. Αυτό πάει να πει να 'σαι σιβιλαίζντ. Να πατάς στα

σκατά με αφηλό τακούνι. Κρυφή η δουλειά που κάνω στο Πούνιον, κρυφή κι αυτή που έκανα στον πόλιεμο, απλά εδώ δε με λένε κίλλερ, εδώ με λένε νόκερ, κι είν' έτσ' στ' αυτιά πιο ωραίο. Άμα είσαι στα μετόπιστεν ξέρεις πώς είν' εκεί που πολιεμάνε; Άμα είσαι μπακάλης, έμπορας, πουτάννα, οτιδήποτε, ξέρεις πώς είν' το σφαγείο; Δεν είναι μέρη αυτά που πας, κι άμα δεν πάει κανείς, δεν είναι μέρη, κι άμα δεν είναι μέρη, δεν πειράζει κανέναν ποιος είν' εκεί και τι κάνει. Για τούτο και κάθισα σ' αυτή τη δουλειά. Τούτο το πράμα έψαχα να βρω όταν έφκα απ' το χωριό. Κι άμα τους στέλνω κάθε τόσο τα τσέκια με τα λιεφτά είναι για να θυμούνται, είναι για να παίρνω εκδίκηση για όσα μου κάνανε. Να μην ξεχάσουνε ποτέ ότι από όσους σκοτώσανε τούτα τα χέρια κάνουν ακόμα προκοπή.

Μου 'πε κι άλλα πολλά κείνο το βράδυ. Ήταν λες κι όλον τον περαζούμενο καιρό που 'ταν μουγκός παραφύλαε να δει, κι όταν μ' είδε εμπιστοσύνης άνοιξε το κανάλι και γέμισ' έναν κάμπο. Μου 'πε για το σημάδι στο πρόσωπο, μοσκάρι, λέει, μου το 'κανε. Δε ζύγιασα το χτύπημα καλά κι έπεσα μέσα μαζί τ' και μ'

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

νει αξία σ' αυτό που κάνεις. Να πλιερώνεις για το καθετί που παίρνεις. Κι εδώ πλιερώνω για κάθε χτύπημα με τα κόκαλά μ' που πονάνε χειμώνα καλοκαίρ'. Έτσι τα βράδια κοιμάμαι ήσυχος ότι όλα είναι στην τάξη τους. Κάτσαμε μέχρι αργά και πρώτη φορά τον είδα να μεθάει, αυτός που έπινε τα κονιάκ πέντε πέντε κι ύστερα στο δρόμο περπάταγε ίσα σαν το τραίνο στη ράγα. Κι όταν ήρθε η ώρα να φύγουμε, πρώτη φορά μου 'δωσε το χέρι και μ' αγκάλιασε. Καλή πατρίδα να 'βρεις, μου 'πε και χαιρετηθήκαμε.

Από κείνο το βράδυ κι έπειτα δεν τον ξανάδα. Παμήνες πάγαινα κάθε Κυριακή στο καφενείο, αλλά αυτός πουθενά. Ρώτηξα, ξαναρώτηξα, αλλά τίποτες. Να σου πω κιόλας, εξόν από τον καφετζή, οι άλλοι έκαναν σα να μην τον ξέρουν καλά καλά. Μίλησα και του Βάνια μην είχε ακούσει για τίποτα άλλα στέκια του, το σπίτι του. Κι από κει τίποτες. Μέχρι και στο Γιούνιον πήγα, αλλά κει όσο δεν έλειψε να με συλλάβουν. Δεν μπορείς να 'ρχεσαι δω. Τι ρωτάς, και τέτοια. Τέλος πάντων, πήγε ένας χρόνος μ' αυτή τη δουλειά κι αφού

άκρη δε βρήκα, το πήρα απόφαση κι έπαψα κι εγώ να κοιτάω. Έβαλα με το νου μ' ότι μπορεί να πέθανε κιό-
λας κι έτσ' μόνος του όπως ήταν πού να μαθευτεί. Δεν
έχει πολλή σημασία. Άλλωστε κι εγώ εκεί μετά από
ενάμισο χρόνο τα μάζεψα κι έφυγα απ' το Σικάγο κι
άνοιξα το μαγαζί που σου 'λεγα πιο πριν στη Νέα Γιόρ-
κι. Εκεί στα δέκα χρόνια που 'κατσα κατάφερα και
πήγα καναδυό φορές στο χωριό να δω τους δικούς
μου, και μια μέρα που πέτυχα τον αδερφό του Αργύρη
στην αγορά και τον ρώτησα μου 'πε ότι τα τσέκια φτά-
ναν ακόμα. Στο γυρισμό πήρα κάτι τηλιέφωνα και ξα-
ναρώτηξα γνωστούς μου απ' το Σικάγο μπας και τον
είχανε δει πουθενά, αλλά μου απαντάγανε λες και δεν
τα είχαμε ξανακοιτάξει. Άλλα, τ' άλλα είπα και σπινάζω ότι
εσκίσε με τ' ο κερατ' αλλά τ' ο χαρμ' πια τ' ο πόνος ότ'

NOKEP

τέρμα. Στην Αμερική είχε πάει για να κρύψει τη μυρω-
διά απ' το αίμα, όχι για χαίρι δικό του. Ποιος ήμανε γω
να τον σκανταλάω και να του τα θυμίζω ολοένα; Τι τα
θες. Με τα πολλά την πήρα κι εγώ την απόφαση και

γυρίζω τώρα που με βλέπεις. Έχω κάνει τοιασίες βέβαια, έστειλα τον συνέταιρό μου απ' τα πριν και είναι στρωμένο το μαγαζί κι οι δουλειές στην Αθήνα. Ε, αυτά, θα βρω και καμιά καλή κοπέλα κι ήρεμα από δω και μπρος, χωρίς σκοτούρες.

Αλλά για πε μ' κι εσύ, γιατί, να με σχωρνάς ε, τόσην ώρα σε ζάλισα με τα δικά μ'. Αλλά είν' και το ταξίδ' μεγάλο, δεν περνάει χωρίς παρέα και κουβέντα. Για πε μ' για τα δικά σ' τώρα. Πόσα χρόνια κάθισες εσύ στη Νέα Υόρκη; Φεύγεις έτσ' δα για λίγο ή διαπαντός;

...το είχανε χατακουσάει... στο σπίτι τους... αλληλοφύλακα... και...

Σημείωση

Ντο τ' α πρες κοτσιδέτε, εδέ τ' ροβίτ γκα σκίνεζιτ

Θα σου κόψω τις κοτσιδες και θα τις πετάξω στα σκίνα

Σκόβα νια μενάτ γκατιέ, λιάχεσσε νι περγουλιέ

Πέρασα από κει ένα πρωί και πλενόσουν στην κληματαριά

Λιάχεσσε, κρίχεσσε, με τ' τούμουν ζίχεσε

Πλενόσουν, χτενίζόσουν, μάλωνες με τη μάνα σου

Λιάχεσσε, τερτόνεσσε, ψε ντόε τ' μαρτόνεσσε

Πλενόσουν, φτιαχνόσουν, γιατί ήθελες να παντρευτείς

Μόι κοτσιδέ ντρέδουρε, σα τ' καμ τ' μπιέδουρε

Μωρέ κοτσιδες μου στριφτές, πόσα σου 'χω μαζεμένα

Μόι κοτσιδέ δραγκολιέ, τε τε κέσσε νι αγκαλιέ

Κοτσιδες μου δεντρογαλιές, να σ' είχα στην αγκαλιά μου

Ντο τ' α πρες κοτσιδέ γκλιάτετ, πο τσ' τρέμπεμ γκα ιτ' άτετ

Θα σου κόψω τις μακριές κοτσιδες, μόνο ντρέπομαι τον
πατέρα σου

Ντο τε βίνε νόνια μπρέμα, πο τσε ντούρπεμ γκα γιοτούμουν

Ήθελα να έρθω ένα βράδυ, αλλά ντρέπομαι τη μάνα σου

Ντο τ' α πρες κοτσιδέτε, εδέ τ' ροβίτ γκα σκίνεζιτ

Θα σου κόψω τις κοτσιδες και θα τις πετάξω στα σκίνα

Το παραπάνω τραγούδι «Ντο τ' α πρες κοτσιδέτε» δα-

νείζει τον τίτλο του στο ομώνυμο διήγημα. Είναι από τα πιο δημοφιλή ερωτικά τραγούδια των Αρβανιτών της Ελλάδας και ως τέτοιο απαντά σε διάφορες παραλλαγές από μέρος σε μέρος. Η εκδοχή που παρατίθεται προέρχεται από τη Μαλεσσίνα Λοκρίδας. Για την παράδοσή του και τη βοήθεια στη μεταγραφή, ευχαριστώ τον πατέρα μου,

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΣ

Στο ίδιο διήγημα γίνεται αναφορά στο Κανούν (ελληνικά: Κανόνας). Το Κανούν είναι ένα σώμα αρχαίων νόμων και κανόνων εθιμικού δικαίου, οι οποίοι διείπαν τη ζωή των αλβανικών κοινοτήτων μέχρι και τα νεότερα χρόνια. Η βασική του διαφορά με άλλα εθιμικά δίκαια είναι ότι το Κανούν κωδικοποιήθηκε τον 15ο αιώνα από τον Lekë Dukagjini, γεγονός που κατά κάποιο τρόπο του προσέδωσε κύρος ημιεπίσημου νομικού κειμένου. Ακόμη και σήμερα παραμένει σε ισχύ σε κοινότητες της Βόρειας Αλβανίας, αν και έχει υποστεί προσαρμογές που έχουν αλλοιώσει σημαντικά τον αρχικό του χαρακτήρα.

Κεντρικό ρόλο στο Κανούν κατέχει ο όρος *γκιακ* (αίμα), ο οποίος έχει νομική υπόσταση. Μεταξύ άλλων, χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει την «εκδίκηση του αίματος» (βεντέτα), την υποχρέωση για «εκδίκηση του

αίματος», όπως επίσης και το «αίμα» ως όρο που δηλώνει τη νομική υπόσταση του ατόμου στο πλαίσιο της οικογένειας και της πατρίδας. Σε περίπτωση φόνου, ακόμη και εξ αμελείας, η οικογένεια του θύματος έχει το δικαίωμα –και υποχρεούται– να ζητήσει δικαίωση για το «αίμα» του μέλους της, χύνοντας το «αίμα» του θύτη ή κάποιου άλλου αρσενικού μέλους της οικογένειάς του. Σε ορισμένες περιπτώσεις, π.χ. φόνος εξ αμελείας, προβλέπεται ρύθμιση για διακανονισμό μέσω της εξαγοράς του «αίματος», της καταβολής αποζημίωσης από τον θύτη στην οικογένεια του θύματος. Σε περίπτωση φόνου γυναίκας, η οποία θεωρείται μισό «αίμα», το Κανούν προβλέπει πως η τιμή της θιγείσας οικογένειας ικανοποιείται αποκλειστικά με την καταβολή αποζημίωσης. Αυτό, ωστόσο, δεν ισχύει για τα σεξουαλικά εγκλήματα –βιασμός–, στην περίπτωση των οποίων η τιμή της οικογένειας της γυναίκας μπορεί να ικανοποιηθεί μόνο με το «αίμα» του θύτη.

Στις κοινωνίες των αρβανίτικων κοινοτήτων της Ελλάδας, ο πατριάρχης είναι ο πατριάρχης.

ΓΚΙΑΚ

ρυθμίζονταν από κανόνες παρόμοιους με τις αντίστοιχες διατάξεις του αλβανικού Κανούν. Ωστόσο, το εθιμοτυπικό δίκαιο αυτών των κοινοτήτων δεν κωδικοποιήθηκε και δεν απέκτησε ποτέ την κανονιστική νομική ισχύ που είχε το Κανούν στις αλβανικές κοινότητες. Επομένως, όποια τυχόν σχέση του με το αλβανικό Κανούν είναι δύσκολο να εντοπιστεί και να τεκμηριωθεί με βεβαιότητα, καθώς τέτοιες ομοιότητες θα μπορούσαν να θεωρηθούν αποτέλεσμα τόσο της κοινής καταγωγής των δύο δικαίων όσο και της παράλληλης ανάπτυξής τους από κοινωνίες που μοιράζονταν πλήθος κοινών χαρακτηριστικών.

Στο διήγημα «Νόκερ» γίνεται αναφορά στο Γιούνιον και το Λέκι Βιου. Το Union Stock Yards, στο Σικάγο, ήταν το βασικό κέντρο της βιομηχανίας κρέατος όχι μόνο της πόλης, αλλά για πολλές δεκαετίες ολόκληρων των ΗΠΑ. Το Lake View είναι συνοικία του βόρειου Σικάγου, ένα από τα ιστορικά κέντρα της ρωσικής και ρωσοεβραϊκής κοινότητας της πόλης από το 1910 κι έπειτα.

Το διήγημα «Ντο τ' α πρεσ κοτσίδετε» δημοσιεύτηκε στο περ. *the books' journal* (τχ. 43, Μάιος 2014, σ. 11-14). Τα «Μπουκουμπάρδια» και το «Ἦρθε ο καιρός να φύγουμε» δημοσιεύτηκαν στο περ. *Λεύγα* (τχ. 12, φθινόπωρο 2013, σ. 70-71, και τχ. 13, χειμώνας 2014, σ. 62-65, αντίστοιχα). Το «Ταραραρούρα» δημοσιεύτηκε στο περ. *Unfollow* (τχ. 23, Νοέμβριος 2013, σ. 68-71), και το «Σα βγαίνει ο χότζας στο λάσσι, σεμάτι ήμης πού απτοντάι του γκιάκ φαίνεται πώς

8.2

1.2

τάση στο οικονομικό περ. [kathimerini.gr](http://www.kathimerini.gr) (20 Μαΐου 2013).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ντο τ' α πρεσ κοτσσίδετε	9
Τα μπουκουμπάρδια	23
Ο αρραβώνας	29
Ταραραρούρα	49
Παραλογή	55
Έρθε ο καιρός να φύγουμε	65
Σα βγαίνει ο χότζας στο τζαμί	75
Γυάλινο μάτι	79
Νόκερ	97
Σημείωση	121

ΤΟ ΓΚΙΑΚ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ
ΠΑΠΑΜΑΡΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ ΜΑΤΘΙΟ
ΠΟΥΛΟ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΕΠΙΜΕ-
ΛΗΘΗΚΑΝ Ο ΘΟΔΩΡΗΣ ΔΡΙ-
ΤΣΑΣ ΚΑΙ Ο ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΘΑ-
ΡΑΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΗΤΡΟ-
ΠΟΛΙΣ ΑΕ Η Γ' ΕΚΔΟΣΗ ΤΥ-
ΠΩΘΗΚΕ ΣΕ 2000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 2015

αντίποδες 2

Οι ήρωες αυτών των διηγημάτων,
στρατιώτες που πολέμησαν στη μικρα-
σιατική εκστρατεία, έρχονται αντιμέτω-

ποι με τους ρόλους που τους επιβάλλουν οι παραδοσιακοί κανόνες και το βίωμα του πολέμου. Συγκρούονται, υποτάσσονται, ζουν εν κρυπτώ ή φεύγουν. Το γκισκ είναι το αίμα, ο συγγενικός δεσμός και ο νόμος του αίματος που σκιάζει τις ζωές τους. Με έναν τραχύ προφορικό λόγο, οι ιστορίες τους αφηγούνται την απώλεια προσανατολισμού, την αδυναμία τους να συμβιβάσουν τους κώδικες της παράδοσης με τα συναισθήματα και τη συνείδησή τους.

Γ' ΕΚΔΟΣΗ